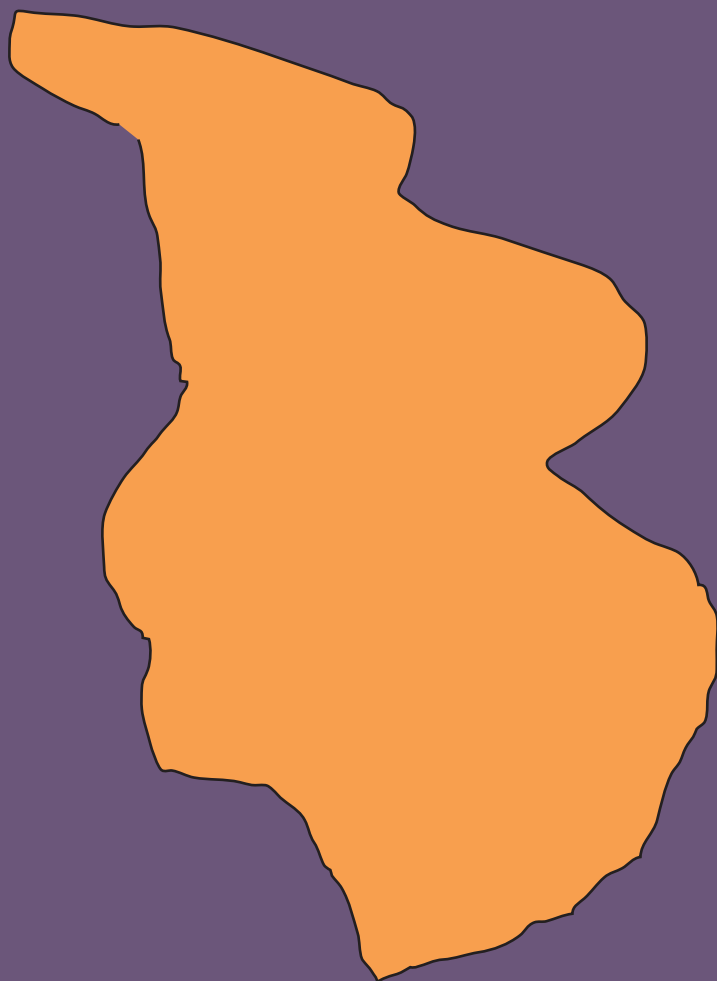

Istraživanje o digitalnom nasilju prema ženama i devojkaama u Srbiji

Ne lajkuj nasilje

Ne lajkuj nasilje

Istraživanje o digitalnom nasilju
prema ženama i devojkama u Srbiji

Izdavač

**Udruženje građana za borbu protiv trgovine ljudima
i svih oblika nasilja nad ženama – ATINA**

Beograd, Šajkaška 27

www.atina.org.rs

office@atina.org.rs

+381 61 63 84 071

Urednica

Jelena Hrnjak

Autori:

Marijana Savić

Nataša Jović

Danica Balaban

Branislav Vukmir

Ivo Čolović

Slađana Komatina

Korektura i lektura

Ivana Ilić Šunderić

Dizajn i prelom

Nebojša Čović, Kaligram

Štampa

SKRIPTA Internacional

Mike Alasa 54, Beograd

Tiraž: **100**

ISBN: **978-86-82960-03-4**

Ova publikacija nastala je u okviru projekta „Borba protiv nasilja nad ženama i devojčicama u Srbiji“, koji je sprovodio UN Women. Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost autora i Udruženja Atina i ne odražava stavove i mišljenja UN Women.

Sadržaj

Zahvalnica	7
Predgovor	8
I DEO: Digitalno nasilje prema ženama i devojka u Srbiji	11
Uvod	13
Metodološki okvir	15
Međunarodni standardi u prevenciji, suzbijanju i zaštiti od digitalnog nasilja	18
Digitalno nasilje prema ženama i devojka: pravni i strateški okvir Republike Srbije	20
Digitalno nasilje u Srbiji – rasprostranjenost, oblici, izvršioci, faktori rizika, mesta izvršenja i pravna regulativa i praksa	31
Rasprostranjenost digitalnog nasilja prema ženama i oblici nasilja	31
Izvršioci digitalnog nasilja	37
Mesta na kojima se vrši digitalno nasilje	37
Faktori rizika	39
Relevantna pravna regulativa i praksa	43
Podaci državnih i javnih institucija	53
Primeri pravnog okvira i pravne prakse u drugim državama	60
Mediji - prostor i medijum digitalnog nasilja	61
Mediji i nasilje prema ženama	61
Nasilje prema ženama, komentario i drugi sadržaji korisnika medija	63
Nacionalno zakonodavstvo vezano za medije i nasilje prema ženama	67
Pravna regulativa Evropske unije u vezi sa moderacijom komentara	73
Pravni stavovi Evropskog suda za ljudska prava	73
Posledice digitalnog nasilja	75
Zaključci i preporuke	78
II Deo: Digitalno nasilje u Srbiji: Percepcije, iskustva i uticaj	87
Sažetak	89
Uvodne napomene	94
Metodološke napomene	94
Opis uzorka	95

Ključni nalazi.	95
Upotreba interneta i digitalna pismenost.	98
Percepcija bezbednosti na internetu.	100
Digitalno nasilje: Prepoznavanje i percepcija.	103
Lična iskustva sa digitalnim nasiljem – uticaj, počinioci, motivacija.	106
Ranjive grupe i digitalno nasilje.	117
Profil i svest počinioca digitalnog nasilja.	119
Preporuke.	123

III deo: Studija slučaja: Žene poznate javnosti u spirali rodno zasnovanog nasilja u digitalnom medijskom okruženju. 127

Uvod.	129
Metodologija.	130
Zaključak.	175
LITERATURA.	177

Svi termini upotrebljeni u ovom istraživačkom izveštaju koji imaju rodno značenje, a izraženi su u gramatičkom muškom rodu, podrazumevaju sve rodove lica na koja se odnose.

Zahvalnica

Ova publikacija posvećena je svima koji su odlučili da ne ćute.

Više od hiljadu građanki i građana učestvovalo je u istraživanju – svojim glasom, mišljenjem i podrškom pokazali su da digitalno nasilje nije tema za prelistavanje, već za delanje. Hvala što ste nam ukazali na to kako izgleda digitalno nasilje u svakodnevnom životu. Hvala svim ženama koje su podelile svoja iskustva nasilja. Vaša snaga, iskrenost i poverenje su temelj svake rečenice u ovom izveštaju. Vi ste dokaz da svedočenje može biti čin promene.

Takođe, zahvalnost dugujemo Nikolini Pišek, Nataši Bekvalac i Anđelki Prpić, ženama koje su, iako nisu učestvovale u ovom istraživanju, svojim životima i javnim prisustvom postale simboli otpora i istrajnosti. One su godinama stajale na stubu javnog srama, izložene podsmehu, osudama i nasilju koje je dolazilo sa ekrana, sa naslovnih strana, iz komentara. I nisu se slomile. Njihove priče, analizirane u okviru ove publikacije, svedoče o društvu koje još uvek prebrzo sudi ženama, a presporo ih štiti. Svedoči i o snazi da se, i pod reflektorima koji bole, oстане dostojanstven, uspravan i svoj.

Zahvaljujemo se i svima koji podržavaju rad Udruženja Atina, našim saradnicima, partnerima i prijateljima, koji veruju da svaka žena ima pravo na sigurnost, dostojanstvo i glas koji se čuje.

I konačno, hvala svima koji ne lajkiju nasilje. Vama koji ne okrećete glavu, ne ćutite, ne skrolujete dalje, nego delate konkretno i svakodnevno.

Zahvaljujući vama, digitalni prostor postaje ljudski prostor.

Zahvaljući vama, ova borba ima smisla.

Predgovor

Ne lajkuj nasilje

Digitalno nasilje nad ženama nije „virtuelni sukob”, niti prolazna „internet drama” – to je novo lice starog sistema kontrole. Nasilnik danas ne mora da stoji ispred vrata; dovoljno je da stoji iza ekrana. On je u telefonu, u poruci, u komentaru, u pogledu mase koja ćuti i gleda. Isto ponižavanje, ista kontrola, iste pretnje, samo u novom formatu. Algoritmi nagrađuju mržnju, mediji zarađuju na poniženju, a društvo posmatra. Dok nasilje postaje sadržaj, žrtva postaje „tema”.

Ova publikacija nastala je iz potrebe da se prekine tiranija ćutnje, da se izgovori ono što svi znamo, a predugo tolerišemo, da se imenuje činjenica da sistem ne vidi žene dok krvare iznutra, dok ih pretnje i nametnuta sramoćenja razaraju dan za danom. Na mrežama koje bi trebalo da povezuju, žene su sve češće razapete. Napadi, ucene, deljenje intimnih sadržaja bez pristanka, pretnje smrću, javno ismevanje se normalizuju, a, što je najstrašnije, sve to ima publiku. Hiljade očiju koje gledaju i skroluju, bez imalo srama.

Poziv na odgovornost

Ovaj izveštaj je poziv da svako preuzme svoj deo odgovornosti: da država prepozna digitalno nasilje kao ozbiljno, sistemsko i opasno; da mediji snose odgovornost za svaku reč i komentar koji ruše živote; da platforme odgovaraju za algoritme koji hrane mržnju, kao i da se zakon konačno prilagodi stvarnosti u kojoj žene zaista žive.

Ova publikacija nije samo dijagnoza, već zahtev za promenom, zato što internet bez nasilja predstavlja društvo koje je odlučilo da veruje ženama, a ne nasilnicima.

Gde nas to ostavlja?

Analiza koja sledi nastala je iz razloga što u Srbiji ne postoji jedno mesto na kojem se vidi koliko je ovaj problem raširen, kako izgleda u praksi, ko napada žene i kako sistem reaguje. Ovaj dokument pokušava da popuni taj nedostatak: da prikaže pojave, pravni okvir i posledice, ali i da jasno kaže šta država danas ne radi, a morala bi.

Publikacija tretira pojedine medije ne samo kao prenosiocice informacija, već kao aktivne učesnike u nasilju. Nasilje se ne dešava samo u porukama *jedan-na-jedan*, već i javno – kroz tabloide, portale, društvene mreže medija i komentare ispod tekstova. To nazivamo „medijskim digitalnim nasiljem”. Poruka je jasna: digitalno nasilje nad ženama nije incident, već publika, klik-ekonomija i biznis model.

Iako Zakon o javnom informisanju i Zakon o elektronskim medijima delimično regulišu sadržaje koje mediji objavljuju, ogroman deo problema ostaje neregulisan – pre svega odgovornost za komentare i sadržaje na profilima medija na društvenim mrežama. Trenutno zakoni dopuštaju da se mediji „operu” od odgovornosti za govor mržnje i mizoginiju svoje publike, jer se ti prostori formalno ne tretiraju kao „mediji”, već kao „platforme”. Rezultat: javni linč žena postaje normalizovan i često monetizovan.

Pravni okvir koji ne sustiže stvarnost

Glavni nalaz pokazuje da pravni okvir Srbije ne prati brzinu digitalnog nasilja. Krivični zakonik, kao i pokušaji njegove izmene i drugi propisi, ne prepoznaju u dovoljnoj meri novu realnost u kojoj nasilje više nije samo fizički napad, već i kontrola, nadzor, objavljivanje privatnih sadržaja, ucena intimnim materijalom, pornografija i javno ponižavanje žena. Mnogi od ovih oblika nisu jasno definisani kao krivična dela.

Čak i tamo gde su pojedini oblici digitalnog nasilja formalno kažnjivi (npr. neovlašćeno snimanje ili objavljivanje privatnih podataka), postupak nije automatski, već žrtva sama mora da ga pokrene – što podrazumeva advokata, vreme, novac i suočavanje sa nasilnikom. Sistem ne reaguje po službenoj dužnosti, čime žrtva dobija poruku: „Nema zaštite, snadi se sama.”

U Srbiji postoje strategije o rodnoj ravnopravnosti, nasilju nad ženama, borbi protiv trgovine ljudima, diskriminaciji, mladima, obrazovanju, digitalnim veštinama i zaštiti podataka, ali digitalno nasilje se u njima pojavljuje samo usput. Ovaj vid nasilja se ne tretira kao poseban fenomen sa sopstvenim merama. Nema izdvojenih ciljeva, rokova, resursa, ni jasno odgovornih institucija. Na papiru sve izgleda uredno – u stvarnosti, niko nije odgovoran.

Šta tražimo?

Tražimo da se: svi postojeći oblici digitalnog nasilja jasno kriminalizuju i precizno definišu; da se postupci pokreću po službenoj dužnosti; da mediji i platforme budu odgovorni za sadržaje koji ugrožavaju bezbednost žena. Potrebno je da digitalno nasilje postane zasebna tema u strateškim dokumentima – ne fusnota, već oblast sa jasno postavljenim ciljevima, rokovima i odgovornim institucijama. Zahtevamo i sistematsko prikupljanje i objavljivanje podataka o rasprostranjenosti digitalnog nasilja nad ženama, o njegovim oblicima, kontekstima, mestima i posledicama, jer samo ono što je vidljivo može biti sankcionisano.

Naše istraživanje pokazuje da su devojke i žene izložene kontinuumu nasilja koji ne prestaje gašenjem ekrana, već iz komentara i pretnji prelazi u kontrolu, ucene i proganjanje. Dok algoritmi nagrađuju sadržaje koji ponižavaju i zastrašuju, društvo i dalje traži „krivicu” u žrtvama, a ne u počinocima i platformama.

Komentari publike dodatno „cementiraju” nasilje: gotovo 60% analiziranih komentara sadrži elemente rodno zasnovanog nasilja, dok je polovina otvoreno mizogina. To je „mračna participacija”, zlostavljanje i kampanje mržnje koje portali prepuštaju algoritmima umesto odgovornom moderiranju.

Bezbednost žena onlajn nije „digitalna tema”, već test zrelosti društva i sposobnosti države da zaštiti ljudska prava.

Zato ovo nije samo puki tekst, ovo je poziv na odgovornost svim institucijama, medijima, platformama, obrazovnom sistemu i zajednici.

Ne lajkuj nasilje.

Jelena Hrnjak,
menadžerka programa
za zaštitu žrtava trgovine ljudima
u Udruženju Atina,
u Beogradu, 2025. godine

I DEO:

**Digitalno nasilje
prema ženama i
devojkama u Srbiji**

Uvod

Nijedna oblast razvoja društva nije pretrpela tako velike i tako brze promene kao oblast informaciono-komunikacionih tehnologija (IKT), odnosno digitalnog društva. Ova oblast nastavlja da se razvija velikom brzinom, sa novim konceptima, alatima i mehanizmima, a naročito sa razvojem veštačke inteligencije (VI). Popularno nazvan četvrtom industrijskom revolucijom, razvoj IKT otvorio je brojne mogućnosti, ali i velike rizike, posebno u oblasti ostvarivanja ljudskih prava i sloboda.

Razvoj IKT, odnosno digitalne sfere, dao je nasilju prema ženama i devojkaama novu dimenziju, čineći digitalno nasilje delom kontinuuma rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici. Izvršilac nasilja je prisutan u životu žrtve više nego ikad. Dok žrtva u fizičkom okruženju može imati prostor za zaštitu od nasilja, digitalno nasilje je konstantno prisutno, a nasilnik može neprekidno boraviti u digitalnom prostoru žrtve. Kao deo kontinuuma nasilja, digitalno nasilje često bivstvuje kao uvod u fizičko nasilje ili kao produžena ruka fizičkog nasilja. Ovo stvara hiper-realno okruženje u kojem se nasilje odvija, zadržavajući sve norme, rodne uloge, predrasude, stereotipe i odnose moći koji su u osnovi nasilja prema ženama.¹ Iako su IKT otvorile brojne slobode (pre svega slobode informisanja i izražavanja mišljenja), one su u digitalni prostor primile i rodne nejednakosti, ali i reafirmisale patrijarhalne norme, koje imaju tendenciju da kontrolišu žene i ograničavaju njihovu slobodu. Tako su rodna nejednakost i nasilje prema ženama prošireni na sve prostore – fizičke i digitalne – ne dajući istovremeno i dovoljno mogućnosti prevencije i zaštite.²

Rapidni razvoj IKT nije zaobišao ni Srbiju, koja se suočila sa svim izazovima i mogućnostima kao i druge države. Istovremeno, Srbija se i dalje suočava sa izazovima u obezbeđivanju pune realizacije ljudskih prava i sloboda, u različitim oblastima društvenog života, uključujući i oblast rodne ravnopravnosti, nasilja prema ženama, prava deteta, i položaja osetljivih grupa. Proces pristupanja Evropskoj uniji utiče na kontinuirano unapređivanje pravnog okvira za realizaciju ljudskih prava i sloboda, ali je proces spor, a implementacija novih pravnih rešenja često nedоследna i neefikasna. Za to vreme, kao i svuda u svetu, napredak IKT ne čeka razvoj prava, tako da nastavlja da se razvija, prevazilazeći teritorijalne granice i nacionalne pravne okvire. U tom disparitetu između

¹ Ibid.

² Ibid.

brzine razvoja IKT i brzine razvoja pravnih, strateških, institucionalnih okvira i okvira politika u Republici Srbiji, nalazi se tamni prostor u kome žene trpe digitalno nasilje, ne dobijajući adekvatan pravni i institucionalni odgovor.

Nedavno istraživanje UNWomen³ o prevalenci digitalnog nasilja u 13 zemalja Evrope i Centralne Azije, na uzorku od preko 12.000 žena, od čega oko 1.200 žena iz Srbije, pokazalo je da je u proseku 53,2% ispitanica doživelo makar jedan oblik digitalnog nasilja. Studija je dala i procenu spremnosti pravnog okvira da obezbedi prevenciju i zaštitu, nalazeći da pravni okviri analiziranih 13 zemalja, uključujući i pravni okvir Republike Srbije, nisu dovoljno adekvatni za odgovor na digitalno nasilje prema ženama. U odnosu na Republiku Srbiju, analiza je navela da Krivični zakonik Republike Srbije direktno adresira samo neke forme digitalnog nasilja prema ženama, da na sličan način to čini i strategija koja se bavi prevencijom i zaštitom od nasilja prema ženama, ali da zakoni i strategije koje se odnose na rodnu ravnopravnost u najboljem slučaju samo indirektno adresiraju digitalno nasilje prema ženama.

S obzirom na opseg istraživanja koje je sprovedla organizacija UNWomen (regionalni nivo), ono nije dalo disagregirane podatke po državama kako bi se mogao steći detaljniji uvid u rasprostranjenost različitih oblika digitalnog nasilja u Srbiji, niti detaljnije podatke o tome kako pravni okvir Republike Srbije odgovara na digitalno nasilje prema ženama.

Stoga je ova analiza nastala kao odgovor na potrebu da se stekne bolji uvid u fenomen digitalnog nasilja u Srbiji i mehanizme njegovog suzbijanja, prevencije i zaštite. Iako postoje različita međunarodna istraživanja o rasprostranjenosti, oblicima, mestima, žrtvama, faktorima rizika i institucionalnim i pravnim odgovorima na digitalno nasilje prema ženama i devojkama, iskristalisala se potreba da se na jednom mestu i u jednom dokumentu predstavie oni podaci koji su trenutno dostupni. Istovremeno, analiza odgovara na potrebu da se detaljnije prouči pravni, strateški i institucionalni okvir prevencije, suzbijanja i zaštite od digitalnog nasilja i utvrde izazovi i prostori za unapređenje.

³ UNWomen. (2023). *The Dark Side of Digitalization Technology-facilitated Violence against Women in Eastern Europe and Central Asia*. Dostupno na: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2024-01/research-tf-vaw_full-report_24-january2.pdf

Metodološki okvir

Analiza je rađena na osnovu podataka dostupnih istraživanja koja su se bavila, u celosti ili delimično, digitalnim nasiljem. Ova istraživanja dala su dragocene podatke u nedostatku sistemskog, sveobuhvatnog i obimnijeg istraživanja o ovom obliku nasilja prema ženama i devojkama. Istraživanja su obuhvatila podatke o rasprostranjenosti digitalnog nasilja, oblicima nasilja, podatke o IKT, odnosno digitalnim prostorima u kojima je nasilje vršeno, izvršiocima nasilja, faktorima rizika i posledicama po žrtve. Posebno značajne podatke je dala studija slučaja o medijskom digitalnom nasilju, koja je analizirala tri primera medijskog digitalnog nasilja, kako kroz medijsko izveštavanje, tako i kroz komentare čitalaca u vezi sa ovim sadržajima. Ova studija je otvorila značajnu oblast, tzv. medijsko digitalno nasilje, koje je takođe analizirano u ovom dokumentu.

Njime je obuhvaćena i analiza stateškog okvira sa ciljem da pokaže gde je i na koji način pozicionirano digitalno nasilje, kao i koji su ciljevi i mere u okviru strateških dokumenata postavljeni kako bi odgovorili na ovaj veliki izazov. Analiza je obuhvatila najznačajnije strategije za temu ovog dokumenta:

- Strategiju razvoja digitalnih veština u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine;
- Strategiju razvoja obrazovanja i vaspitanja u Republici Srbiji do 2030. godine;
- Strategiju razvoja sistema javnog informisanja u Republici Srbiji za period 2020–2025. godine;
- Strategiju za mlade u Republici Srbiji za period od 2023. do 2030. godine;
- Strategiju za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine;
- Strategiju za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici za period 2021–2025. godine;
- Strategiju prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2022. do 2030. godine;
- Strategiju zaštite podataka o ličnosti za period od 2023. do 2030. godine.

Analiza pravnog okvira ima za cilj da razmotri da li i kako postojeći pravni okvir Republike Srbije odgovara na digitalno nasilje, u kojoj meri su zastupljena pravna rešenja koja odgovaraju fenomenu digitalnog nasilja, koji su izazovi u pravnom regulisanju digitalnog nasilja (imajući u vidu brz razvoj informacionih tehnologija i informacionog društva, sporiji razvoj pravne regulative i još sporiji razvoj njegove implementacije u praksi) i koje su mogućnosti za unapređivanje propisa kako bi efikasnije odgovorili na izazove u suzbijanju i zaštiti od digitalnog nasilja. Ovom analizom su obuhvaćeni ključni zakoni relevantni za suzbijanje digitalnog nasilja, i to:

- Krivični zakonik;
- Zakon o sprečavanju nasilja u porodici;
- Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnološkog kriminala;
- Zakon o javnom informisanju i medijima;
- Zakon o elektronskim medijima;
- Zakon o zabrani diskriminacije;
- Zakon o rodnoj ravnopravnosti.

Uzete su u obzir i smernice, preporuke i pravni stavovi međunarodnih tela, pre svega pravni stavovi Evropskog suda za ljudska prava i preporuke Grupe eksperata za akciju protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici (GREVIO),⁴ koji u poslednoj deceniji i duže kreiraju okvir i pravce suzbijanja i prevencije digitalnog nasilja.

Analiza pravnog i strateškog okvira i raspoloživih podataka dovela je do zaključaka i preporuka za unapređivanje mehanizama prevencije i suzbijanja digitalnog nasilja – kako kratkoročnih, onih koji mogu biti realizovani u kraćem vremenskom periodu, tako i dugoročnih, koji se pre svega odnose na unapređivanje okvira politika Republike Srbije u oblasti suzbijanja digitalnog nasilja. Ova analiza je pokušala da definiše konkretnije preporuke za unapređivanje pravnog, strateškog i institucionalnog okvira, te stoga nije obuhvatila preporuke koje se odnose na: edukaciju profesionalaca, uključujući i pravosudne organe i policiju; povećanje medijske i digitalne pismenosti; povećanje svesti o nasilju prema ženama i razvijanju nulte tolerancije. Ove preporuke su već sadržane u postojećim strateškim dokumentima Republike Srbije, kao i u preporukama međunarodnih tela.

⁴ GREVIO (*Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence*).

U analizi se koriste sledeći pojmovi koji su definisani u skladu sa odabranim standardima:

- **Informaciono-komunikacione tehnologije (IKT):**
krovni pojam koji obuhvata uređaje, internet, digitalna mesta (društvene mreže, platforme, portale, medijska elektronska izdanja), aplikacije za komunikaciju, računarske podatke, računarske mreže, digitalne alate, aplikacije, programe i sve njihove proizvode u materijalnom ili elektronskom obliku.⁵
- **Nasilje prema ženama:**
kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije žena i devojaka na osnovu pola ili roda, uključujući sva dela rodno zasnovanog nasilja koja dovode ili mogu da dovedu do: fizičke, seksualne, psihičke, odnosno finansijske povrede ili patnje za žene i devojke, obuhvatajući i pretnje takvim delima, prinudu ili proizvoljno lišavanje slobode, bilo u javnosti, bilo u privatnom životu.⁶
- **Digitalno nasilje:**
Svaka radnja koja je učinjena, potpomognuta, pogoršana ili pojačana korišćenjem IKT, koji rezultira ili je verovatno da će rezultirati fizičkom, seksualnom, psihološkom, socijalnom, političkom ili ekonomskom štetom ili drugim kršenjima prava i sloboda.⁷
- **Nasilje u porodici:**
svako delo fizičkog, seksualnog, psihičkog, odnosno ekonomskog nasilja do kojeg dolazi u okviru porodice ili domaćinstva, odnosno između bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera, nezavisno od toga da li izvršilac deli ili je delio isto boravište sa žrtvom.⁸
- **Rodno zasnovano nasilje (RZN):**
svaki oblik fizičkog, seksualnog, psihičkog, ekonomskog i socijalnog nasilja koje se vrši prema licu ili grupama lica zbog pripadnosti određenom polu ili rodu, kao i pretnje takvim delima, bez obzira na to da li se dešavaju u javnom ili privatnom

⁵ UNWomen. (2023). *The Dark Side of Digitalization*. Technology-facilitated Violence against Women in Eastern Europe and Central Asia. Dostupno na: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2024-01/research-tf-vaw_full-report_24-january2.pdf

⁶ Zakon o rodnoj ravnopravnosti („Sl. glasnik RS”, broj 52/2021), koji je u trenutku pisanja ove analize, odlukom Ustavnog suda Republike Srbije, suspendovan.

⁷ UNWomen. (2023). *The Dark Side of Digitalization*. Technology-facilitated Violence against Women in Eastern Europe and Central Asia. Dostupno na: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2024-01/research-tf-vaw_full-report_24-january2.pdf

⁸ Zakon o rodnoj ravnopravnosti („Sl. glasnik RS”, broj 52/2021).

životu, kao i svaki oblik nasilja koji u većoj meri pogađa lica koja pripadaju određenom polu.⁹

- **Mediji:**

Dnevne i periodične novine, servis novinske agencije, radio i televizijski program i elektronska izdanja tih medija, kao i samostalna elektronska izdanja (uređivački oblikovane internet stranice),¹⁰ nalozi medija na platformama, društvenim i komunikacionim mrežama, portalima i drugim onlajn prostorima na kojima se objavljuje medijski sadržaj.¹¹

- **Medijski sadržaj:**

Tekstovi, fotografije, audio i video zapisi, karikature, oglasi, dodaci, komentari čitalaca i svi sadržaji i komentari na zvaničnim nalogima medija na društvenim mrežama i drugim onlajn prostorima na kojima se sadržaj objavljuje.¹²

Međunarodni standardi u prevenciji, suzbijanju i zaštiti od digitalnog nasilja

Republika Srbija je potvrdila **Konvenciju Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija)**. Grupa eksperata za akciju protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici (**GREVIO**) donela je **Opštu preporuku broj 1 o digitalnoj dimenziji nasilja prema ženama**.¹³ Opšta preporuka usmerava države članice i sadrži konkretne preporuke za prevenciju, suzbijanje i zaštitu od nasilja prema ženama i nasilja u porodici. U odnosu na digitalno nasilje, GREVIO je uputila sledeće preporuke državama potpisnicama:

- da razmotre postojeće propise i donesu nove u cilju prevencije, zaštite i krivičnog gonjenja digitalne dimenzije nasilja prema ženama, kao i da uključe digitalne manifestacije nasilja prema ženama u sve programe intervencije,

⁹ Ibid.

¹⁰ Zakon o javnom informisanju i medijima („Sl. glasnik RS”, broj 92/2023).

¹¹ UNS & NUNS. (2024). Kodeks novinara i novinarki Srbije. Savet za štampu. Dostupno na: <https://savetzastampu.rs/wp-content/uploads/2024/12/KODEKS-novinara-i-novinarki-2025-korekcija.pdf>

¹² Ibid.

¹³ GREVIO. 2021. General Recommendation No. 1 on the Digital Dimension of Violence Against Women. Dostupno na: <https://rm.coe.int/grevio-rec-no-on-digital-violence-against-women/1680a49147>

- da podstaknu medije i udruženja novinara da preduzmu konkretne korake za iskorenjivanje rodno zasnovane diskriminacije, okrivljavanja žrtava i kršenja privatnosti žrtava rodno zasnovanog nasilja prema ženama,
- da obezbede da se pravni okvir koji se odnosi na nasilje prema ženama odnosi i primenjuje na sve oblike nasilja počinjenog u digitalnoj sferi,
- da obezbede ljudske, finansijske i tehničke resurse službama i akterima nadležnim za sprovođenje zakona, kao i u oblasti krivičnog pravosuđa,
- da pripremaju i objavljuju izveštaje o rasprostranjenosti nasilja prema ženama koje je počinjeno u digitalnoj sferi, sa podacima razvrstanim po polu, starosti, vrsti nasilja, odnosu počinioaca sa žrtvom, geografskoj lokaciji i drugim faktorima,
- da osiguraju žrtvama nasilja prema ženama, počinjenog u digitalnoj sferi, efektivan pristup sistemima krivičnog pravosuđa,
- da obezbede da zaštitne mere budu prilagođene oblicima nasilja u porodici počinjenog putem interneta ili IKT, uključujući i hitne mere zabrane prilaska,
- da preduzmu mere za okončanje nekažnjivosti za digitalne akte nasilja prema ženama podsticanjem odgovornosti svih relevantnih aktera, uključujući IKT kompanije i internet posrednike, posebno kroz robustno moderiranje i uklanjanje sadržaja,
- da osiguraju da žrtve digitalne dimenzije nasilja prema ženama budu prepoznate u nacionalnim strategijama, programima i planovima,
- da uspostave sistem za sistematsko prikupljanje i analizu razvrstanih podataka o nasilju prema ženama sa digitalnom komponentom,
- da uključe sektor IKT i internet posrednike u napore da se počinioци nasilja prema ženama u digitalnoj sferi pozovu na odgovornost na osnovu njihovih internih pravila i poštovanjem krivičnog i drugog zakonodavstva, posebno kroz obezbeđivanje lako dostupnih efektivnih mehanizama za podnošenje žalbi,
- da obezbede resurse i omoguće stvaranje efektivnih javno-privatnih partnerstava koja uključuju privatni i IKT sektor, kao i aktere civilnog društva.

Za temu međunarodnih pravnih standarda vezanih za suzbijanje digitalnog nasilja značajna je i praksa Evropskog suda za ljudska prava,

koja je izvor prava u Republici Srbiji. Relevantna pravna praksa Evropskog suda biće predstavljena u narednim poglavljima.

Digitalno nasilje prema ženama i devojkama: pravni i strateški okvir Republike Srbije

Pravni okvir relevantan za digitalno nasilje čine pre svega krivično zakonodavstvo, medijski zakoni, kao i Zakon o rodnoj ravnopravnosti i Zakon o zabrani diskriminacije. Iako i neki drugi zakoni (kao što je Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja) mogu sadržati odredbe koje su posredno povezane sa digitalnim nasiljem, one su sporadične i ovaj oblik nasilja uglavnom adresiraju kroz nasilje uopšte, nasilje prema deci ili eventualno rodno zasnovano nasilje.

Krivični zakonik (KZ)¹⁴ sadrži niz odredbi, pre svega kroz uređivanje krivičnih dela od značaja za krivično gonjenje i sankcionisanje određenih manifestacija digitalnog nasilja. Zakon o sprečavanju nasilja u porodici¹⁵ takođe sadrži određene odredbe od značaja za suzbijanje digitalnog nasilja, kao i Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnološkog kriminala.¹⁶ Ovi zakoni u ograničenoj meri odgovaraju na potrebu identifikacije, gonjenja i sankcionisanja digitalnog nasilja, te je evidentno potrebno njihovo dalje osavremenjivanje kako bi adekvatno odgovorili na različite forme nasilja prema ženama, koje se vrše u digitalnoj sferi. U narednim poglavljima biće data detaljnija analiza kako zakoni u oblasti krivičnog prava odgovaraju na digitalno nasilje, koji su njihovi ključni nedostaci, kao i na koji način bi mogli da budu unapređeni.

Digitalno nasilje ne može biti adekvatno sagledano ako se ne uključi u razmatranje nasilje koje se prema ženama vrši posredstvom IKT koje su povezane sa medijima (medijska elektronska izdanja, medijski portali, nalozi medija na društvenim i komunikacionim mrežama, medijske platforme, druge platforme i kanali medija na njima, kao i drugi oblici digitalnog prisustva medija). Stoga su za suzbijanje digitalnog nasilja od značaja dva medijska zakona: Zakon o javnom informisanju i medi-

¹⁴ „Sl. glasnik RS”, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 i 94/2024.

¹⁵ „Sl. glasnik RS”, broj 94/2016.

¹⁶ „Sl. glasnik RS”, br. 61/2005, 104/2009, 10/2023 i 10/2023.

jima¹⁷ i Zakon o elektronskim medijima,¹⁸ s obzirom na to da i jedan i drugi uređuju određena pitanja od značaja za prevenciju, suzbijanje i zaštitu od digitalnog nasilja. Oba zakona biće detaljnije analizirana u narednim poglavljima.

Dva zakona iz oblasti zaštite od diskriminacije takođe su od značaja za suzbijanje digitalnog nasilja: Zakon o zabrani diskriminacije¹⁹ i Zakon o rodnoj ravnopravnosti.²⁰

Zakon o zabrani diskriminacije, kao krovni zakon, uređuje zaštitu od diskriminacije na osnovu niza ličnih svojstava, uključujući pol i rod. Za prevenciju i zaštitu od digitalnog nasilja od značaja je definicija govora mržnje kao oblika diskriminacije: „Zabranjeno je izražavanje ideja, informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, u javnim glasilima i drugim publikacijama, na skupovima i mestima dostupnim javnosti, ispisivanjem i prikazivanjem poruka ili simbola i na drugi način”.²¹ Mada se u okviru izraza „na drugi način” pod ovu zabranu može podvesti govor mržnje izvršen posredstvom IKT, bilo bi značajno eksplicitno propisati kako bi se izbegle nedoumice i tumačenja ove pravne norme, posebno u sudskim postupcima za zaštitu od diskriminacije koji se mogu voditi po osnovu ovog zakona. Takođe, Zakon propisuje i teške oblike diskriminacije, a između ostalog i:

- izazivanje i podsticanje neravnopravnosti, mržnje i netrpeljivosti po osnovu nacionalne, rasne ili verske pripadnosti, jezika, političkog opredeljenja, pola, rodnog identiteta, seksualne orijentacije, invaliditeta i starosnog doba,
- propagiranje diskriminacije putem javnih glasila,
- diskriminaciju koja je izvršena više puta (ponovljena diskriminacija) ili koja se čini u dužem vremenskom periodu (produžena diskriminacija) prema istom licu ili grupi lica,
- diskriminacija koja dovodi do teških posledica po diskriminisanog, druga lica ili imovinu, a naročito ako se radi o kažnjivom delu kod koga je pretežna ili isključiva pobuda za izvršenje bila

¹⁷ „Sl. glasnik RS”, broj 92/2023.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ „Sl. glasnik RS”, br. 22/2009 i 52/2021.

²⁰ „Sl. glasnik RS”, broj 52/2021.

²¹ Član 11. Zakona o zabrani diskriminacije

mržnja, odnosno netrpeljivost prema oštećenom, koja je zasnovana na njegovom ličnom svojstvu.

Ove definicije teških oblika diskriminacije obuhvataju i određene forme digitalnog nasilja izvršenog putem diskriminatornih sadržaja, uključujući i mizogine i seksističke sadržaje, kao i govor mržnje. Navedeno se često manifestuje kroz komentare čitalaca usmerenih ka jednoj ili više određenih žena, ili ženskoj populaciji uopšte. Iako je propisao kaznene odredbe, ovaj zakon nije propisao sankcije za teške oblike diskriminacije – verovatno zbog toga što se njima stižu elementi krivičnog dela, a Krivični zakonik je diskriminaciju već propisao kao kažnjivu u nekoliko krivičnih dela.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti sadrži definicije²² koje su veoma značajne za prevenciju i suzbijanje nasilja prema ženama i na koje bi ostali zakoni (naročito KZ) trebalo da se referišu, te tako određuje:

- **rodno zasnovano nasilje** je svaki oblik fizičkog, seksualnog, psihičkog, ekonomskog i socijalnog nasilja koje se vrši prema licu ili grupama lica zbog pripadnosti određenom polu ili rodu, kao i pretnje takvim delima, bez obzira na to da li se dešavaju u javnom ili privatnom životu, kao i svaki oblik nasilja koji u većoj meri pogađa lica koja pripadaju određenom polu;
- **nasilje prema ženama** označava kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije prema ženama i sva dela rodno zasnovanog nasilja koja dovode ili mogu da dovedu do: fizičke, seksualne, psihičke, odnosno finansijske povrede ili patnje za žene, obuhvatajući i pretnje takvim delima, prinudu ili proizvoljno lišavanje slobode, bilo u javnosti, bilo u privatnom životu;
- **nasilje u porodici** označava svako delo fizičkog, seksualnog, psihičkog, odnosno ekonomskog nasilja do kojeg dolazi u okviru porodice ili domaćinstva, odnosno između bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera, nezavisno od toga da li izvršilac deli ili je delio isto boravište sa žrtvom;
- **uznemiravanje** jeste svako neželjeno ponašanje koje ima za cilj ili posledicu povredu dostojanstva lica ili grupe lica na osnovu pola, odnosno roda, a naročito ako se time stvara strah ili neprijateljsko, zastrašujuće, ponižavajuće i uvredljivo okruženje;
- **podsticanje na diskriminaciju na osnovu pola, odnosno roda** je davanje uputstava o načinu preduzimanja diskriminatornih po-

- stupaka i navođenja na diskriminaciju na osnovu pola, odnosno roda, na drugi sličan način;
- **seksualno, odnosno polno uznemiravanje** jeste svaki neželjeni verbalni, neverbalni ili fizički akt seksualne prirode koji ima za cilj ili posledicu povredu ličnog dostojanstva, a naročito ako se time stvara strah, neprijateljsko, zastrašujuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje;
 - **seksualno, odnosno polno ucenjivanje** je svako ponašanje lica koje, u nameri činjenja ili nečinjenja dela seksualne prirode, uceni drugog da će u slučaju odbijanja pružanja traženog protiv njega ili njemu bliskog lica izneti nešto što može škoditi njenoj ili njegovoj časti ili ugledu.

Zakon je definisao i diskriminaciju na osnovu pola, polnih karakteristika, odnosno roda:²³ „svako neopravdano razlikovanje, nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva), na otvoren ili prikriven način, u odnosu na lica ili grupe lica, kao i članove njihovih porodica ili njima bliska lica, zasnovano na polu, polnim karakteristikama, odnosno rodu u: političkoj, obrazovnoj, medijskoj i ekonomskoj oblasti; oblasti zapošljavanja, zanimanja i rada, samozapošljavanja, zaštite potrošača (robe i usluge); zdravstvenom osiguranju i zaštiti; socijalnom osiguranju i zaštiti, u braku i porodičnim odnosima; oblasti bezbednosti; ekologiji; oblasti kulture; sportu i rekreaciji; kao i u oblasti javnog oglašavanja i drugim oblastima društvenog života”.²⁴ Posebno, zakon propisuje da se „diskriminacijom na osnovu pola, polnih karakteristika, odnosno roda, smatra i uznemiravanje, ponižavajuće postupanje, pretnje i uslovljavanje, seksualno uznemiravanje i seksualno ucenjivanje, rodno zasnovan govor mržnje, nasilje zasnovano na polu, polnim karakteristikama, odnosno rodu ili promeni pola, nasilje prema ženama, nejednako postupanje na osnovu trudnoće, porodijskog odsustva, odsustva radi nege deteta, odsustva radi posebne nege deteta u svojstvu očinstva i materinstva (roditeljstva), usvojenja, hraniteljstva, starateljstva i podsticanje na diskriminaciju, kao i svaki nepovoljniji tretman koji lice ima zbog odbijanja ili trpljenja takvog ponašanja”.

Mada se digitalno nasilje implicitno može prepoznati u ovim definicijama, eksplicitno navođenje IKT ili digitalnog prostora otklonilo bi eventualne nedoumice koje postoje ili se mogu pojaviti kada je reč o delima i aktima izvršenim posredstvom IKT.

²³ Član 4. Zakona o rodnoj ravnopravnosti.

²⁴ Član 4. Zakona o rodnoj ravnopravnosti.

Zakon, nadalje, propisuje sledeće zabrane: zabranu uznemiravanja, seksualnog uznemiravanja i seksualnog ucenjivanja,²⁵ ali ove zabrane povezuje sa radom, usled čega ih je teško primeniti na druge relacije između nasilnika i žrtve. Odredbe o rodnoj ravnopravnosti u oblasti IKT i informacionog društva²⁶ jesu značajne, ali ne adresiraju prevenciju i zaštitu od nasilja prema ženama, nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja posredstvom IKT, što je važan aspekt rodne ravnopravnosti. Dopuna ove norme posebnim odredbama o prevenciji i zaštiti od digitalnog nasilja dala bi celovitiju normu koja bi obuhvatila ne samo povećanje prisustva žena u IKT industriji, IKT prostoru i informacionom društvu, već i bezbednost žena u toj oblasti. Zakon adresira i rodnu ravnopravnost u sredstvima javnog informisanja,²⁷ propisujući zabranu izražavanja mržnje i omalovažavanja žena i muškaraca, kao i javnog zagovaranja, podržavanja i postupanja zasnovanog na predrasudama, običajima i drugim društvenim obrascima ponašanja koji su zasnovani na ideji podređenosti ili nadređenosti žena i muškaraca, odnosno na rodnim stereotipima.

Republika Srbija je izgradila i strateški okvir prevencije i suzbijanja nasilja prema ženama, pre svega usvajanjem **Strategije za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici za period 2021–2025. godine.**²⁸ Ovaj strateški dokument odgovara i na fenomen digitalnog nasilja, definišući ga kao „digitalno rodno zasnovano nasilje”, baveći se njime kako u proceni stanja, tako i kroz posebne ciljeve. Međutim, posebni ciljevi, aktivnosti i mere ove strategije ne izdvajaju digitalno nasilje kao poseban fenomen, već ga „utapaju” u mere i aktivnosti usmerene ka prevenciji i suzbijanju nasilja prema ženama, nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja, nezavisno od toga gde se i na koji način vrši. Imajući u vidu specifičnosti digitalnog nasilja, ovom strateškom dokumentu nedostaju specifične mere i aktivnosti usmerene ka ovom obliku nasilja prema ženama, koje bi uticale na dalji razvoj pravnog i institucionalnog okvira prevencije i kvalitetne intervencije na digitalno nasilje.

Digitalno nasilje je, uglavnom posredno, uključeno i u druga strateška dokumenta.

²⁵ Član 32. Zakona o rodnoj ravnopravnosti.

²⁶ Član 38. Zakona o rodnoj ravnopravnosti.

²⁷ Član 44. Zakona o rodnoj ravnopravnosti.

²⁸ „Sl. glasnik RS”, broj 47/2021.

Tako **Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2022. do 2030. godine**,²⁹ u opisu stanja navodi rasprostranjenost nasilja prema ženama i nasilja u porodici, minimiziranje i ridikulizaciju rodno zasnovanog nasilja u medijima, ističe postojanje medijskih priloga u kojima se objavljuju seksistički, mizogini i šovinistički sadržaji kojima se podstiču nasilje i diskriminacija, ocenjujući da izveštavanje medija o nasilju prema ženama doprinosi njegovoj rasprostranjenosti, te da su mediji generator stereotipnih stavova. Strategija navodi i da su u porastu govor mržnje na internetu i svi oblici digitalnog nasilja, a govor mržnje se adresira i u okviru jednog od posebnih strateških ciljeva.

Strategija razvoja sistema javnog informisanja u Republici Srbiji za period 2020–2025. godine³⁰ u opisu stanja navodi kršenje ljudskih prava u medijskim sadržajima – ugrožavanje privatnosti i ličnog dostojanstva, te nepoštovanje prava žrtava nasilja; ističe da u medijima nije obezbeđeno otklanjanje rodni stereotipa i diskriminatorskih praksi prema ženama; neetičnost medija; odsustvo suštinskih sankcija koje samo-regulacija ne može da obezbedi, a pravni okvir ne sadrži u dovoljnoj meri. Među posebnim ciljevima i merama nalaze se edukacije o rodno specifičnim rizicima/pretnjama novinarima, edukacija novinara o izveštavanju na nediskriminatoran i etičan način; izmene propisa sa pojačanom odgovornošću medija, unapređivanje kapaciteta državnih organa u cilju boljeg prepoznavanja i adresiranja bezbednosnih pretnji u onlajn okruženju, uključujući i rodno specifične pretnje.

Strategija za mlade u Republici Srbiji za period od 2023. do 2030. godine³¹ u opisu stanja identifikuje rasprostranjenost rodno zasnovanog nasilja i utvrđuje potrebu za prevencijom i zaštitom od svih oblika ovog vida nasilja, uključujući i nasilje na internetu. Strategija definiše mere usmerene ka jačanju kapaciteta mladih da prepoznaju stereotipne rodne uloge i rodno zasnovano nasilje; razvijaju kritički stav u odnosu na izazove sa kojima se suočavaju prilikom korišćenja IKT, pre svega izazove u vezi sa bezbednošću, ugrožavanjem privatnosti i tehnološkom zavisnošću, kao i ka jačanju medijske pismenosti. Neke od mera usmerene su ka razvoju programa prevencije svih oblika nasilja, uključujući i rodno zasnovano nasilje, kako u fizičkom, tako i u virtuelnom prostoru. Digitalno nasilje je, u ograničenom obimu i posredno, adresirano i u Strategiji razvoja digitalnih veština u Republici Srbiji za period od 2020.

²⁹ „Sl. glasnik RS”, broj 12/2022.

³⁰ „Sl. glasnik RS”, broj 11/2020.

³¹ „Sl. glasnik RS”, broj 9/2023.

do 2024. godine,³² Strategiji zaštite podataka o ličnosti za period od 2023. do 2030. godine,³³ Strategiji razvoja obrazovanja i vaspitanja u Republici Srbiji do 2030. godine³⁴ i Strategiji za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine.³⁵

Strategija razvoja digitalnih veština u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine u analizi stanja prepoznaje rizik upotrebe IKT u svrhu digitalnog nasilja prema deci i iskorišćavanju i zlostavljanju dece na internetu (rodna dimenzija nije prepoznata, ali digitalno nasilje jeste); jedna od mera određenih ovom strategijom je i uvođenje posebnih mera za žene i devojčice u cilju smanjivanja rodnog jaza i rodnihi predrasuda.

Strategija zaštite podataka o ličnosti za period od 2023. do 2030. godine u opisu stanja identifikuje pojavu medijskog kršenja prava na privatnost, posebno žrtava krivičnih dela (nije prepoznata rodna dimenzija, niti da je kršenje prava na privatnost forma nasilja, ali je značajno da strategija identifikuje ovaj problem).

Strategija razvoja obrazovanja i vaspitanja u Republici Srbiji do 2030. godine sadrži meru koja se odnosi na jačanje kapaciteta ustanova obrazovanja i vaspitanja za prevenciju i intervenciju, kao i informisanje roditelja i učenika u vezi sa zaštitom od nasilja i diskriminacije, uključujući rodno zasnovano nasilje.

Strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine kao jedan od ciljeva postavlja obezbeđenje jednakih mogućnosti za ostvarivanje i zaštitu ljudskih prava kao pretpostavku razvoja i bezbednog društva.

³² „Sl. glasnik RS”, br. 21/2020 i 8/2023.

³³ „Sl. glasnik RS”, broj 72/2023.

³⁴ „Sl. glasnik RS”, broj 63/2021.

³⁵ „Sl. glasnik RS”, broj 103/2021.

Tabela 1: Pregled sadržaja strateških dokumenata relevantnih za digitalno nasilje

	Rodno zasnovano nasilje	Digitalno nasilje	Digitalno nasilje prema ženama
Strategija razvoja digitalnih vještina u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine	Posebne mere za žene i djevojčice za smanjivanje rodnoj jaza i rodni predrasuda (Posebni cilj 2)	Rizik od digitalnog nasilja prema deci, rizik od iskorišćavanja i zlostavljanja dece na internetu i aktivnosti zaštite dece na internetu (Analiza stanja)	/
Strategija za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici za period 2021-2025. godine	Strategija u celini	Strategija se u celini odnosi na RZN, uključujući i digitalno nasilje, kao i medijsko digitalno nasilje	RZN u digitalnom prostoru, (Opis stanja i analiza problema) Obaveza države, prema Istanbulskoj konvenciji, uključujući u domenu javnog informisanja i IKT sektor (Opis stanja i analiza problema) Podizanje svesti javnosti o RZN u digitalnom okruženju (Posebni cilj 1) Podsticanje i upotreba digitalnih tehnologija kao sredstava prijave i informisanja u vezi sa RZN (Posebni cilj 2)
Strategija zaštite podataka o ličnosti za period od 2023. do 2030. godine	/	Kršenje prava na privatnost, posebno kada je reč o žrtavama (Pregled i analiza postojećeg stanja)	/

Strategija za mlade u Republici Srbiji za period od 2023. do 2030. godine	Rasprostranjenost RZN (Pregled i analiza postojećeg stanja) Programi za prepoznavanje stereotipnih rodnih uloga i RZN (Posebni cilj 5)	Izloženost fizičkom, psihološkom i/ili seksualnom nasilju ili radikalizaciji u realnom ili virtuelnom prostoru (Pokazatelj) Izgrađivanje kritičkog stava o prednostima i izazovima prilikom korišćenja IKT, pre svega, bezbednosti, ugrožavanja privatnosti i tehnološke zavisnosti (Posebni cilj 4) Programi prevencije svih oblika nasilja, uključujući i RZN, kako u fizičkom, tako i u virtuelnom prostoru (Posebni cilj 5) Razvijanje medijske pismenosti mladih će uticati na smanjenje posledica nasilja u virtuelnom prostoru (Posebni cilj 5)	Potreba za prevencijom i zaštitom od svih oblika RZN, uključujući i RZN na internetu. (Poseban cilj 5)
Strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine	Obezbeđene jednake mogućnosti za ostvarivanje i zaštitu ljudskih prava kao pretpostavka razvoja i bezbednog društva (Poseban cilj 2)	/	/
Strategija razvoja obrazovanja i vaspitanja u Republici Srbiji do 2030. godine	Osnaživanje zaposlenih za sprovođenje preventivnih i interventnih aktivnosti i informisanju roditelja i učenika u oblasti zaštite od nasilja i diskriminacije, kao i RZN (Poseban cilj 1)	/	/

Strategija razvoja sistema javnog informisanja u Republici Srbiji za period 2020–2025. godine	Kršenje ljudskih prava u medijskim sadržajima: ugrožavanje privatnosti (tzv. diskreditujuće kampanje); ugrožavanje ličnog dostojanstva; govor mržnje; lažne vesti; nepoštovanje posebnih prava dece i maloletnika i žrtava nasilja (Pregled i analiza postojećeg stanja) U medijskoj sferi nije obebeđeno puno i dosledno poštovanje zakona u pogledu otklanjanja rodni stereotipa i diskriminatornih praksi prema ženama (Pregled i analiza postojećeg stanja) Porast tabloidnog sadržaja, rijaliti programi zauzimaju veliku minutažu u elektronskim medijima, naslovne strane štampanih medija obiluju senzacionalističkim naslovima i neetičnim fotografijama (Pregled i analiza postojećeg stanja) Mere propisane zakonom se ne izriču u dovoljnoj meri (Pregled i analiza postojećeg stanja) Samoregulacija ne poznaje sankcije u pravom smislu te reči (Pregled i analiza postojećeg stanja) Edukacija sudija, javnih tužilaca, advokata, kao i relevantnih ministarstava, uključujući sadržaje o rodno specifičnim rizicima/pretnjama (Posebni cilj 1) Povećana medijska vidljivost i nediskriminatorno izveštavanje medija o ženama i osetljivim društvenim grupama (Posebni cilj 4) Edukacija novinara o izveštavanju o slučajevima nasilja prema pripadnicima osetljivih društvenih grupa, ženama i deci, odnosno o žrtvama svih dela sa elementima nasilja (Posebni cilj 4)	Izmenama regulative odrediti jasne obaveze medijima da primene mere i rešenja u cilju onemogućavanja da deca i maloletnici imaju pristup medijskim sadržajima koji mogu naškoditi fizičkom, mentalnom ili moralnom razvoju dece i maloletnika, uz obavezno propisivanje sankcija za kršenje ovakvih obaveza (Posebni cilj 4) Uspostavljanje mehanizama za bolju informacionu bezbednost građana u medijskom okruženju (Posebni cilj 5)	Unapređivanje kapaciteta državnih organa u cilju boljeg prepoznavanja i adresiranja bezbednosnih pretnji u onlajn okruženju, uključujući i rodno specifične pretnje (Posebni cilj 1)
--	---	--	---

Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2022. do 2030. godine	Rasprostranjenost nasilja prema ženama i nasilja u porodici (Opis postojećeg stanja) Minimiziranje i ridikulizacija RZN u medijima (Opis postojećeg stanja) Mediji doprinose rasprostranjenosti RZN prema ženama (Opis postojećeg stanja) Posebno su štetni medijski prilogi u kojima se objavljuju seksistički, mizogini i šovinistički sadržaji kojima se podstiču nasilje i diskriminacija (Opis postojećeg stanja) Mediji su glavni generator stereotipnih stavova u društvu (Opis postojećeg stanja)	U porastu su govor mržnje na internetu i svi oblici digitalnog nasilja (Opis postojećeg stanja) Unapređeni mehanizam za suzbijanje i sprečavanje govora mržnje u medijima (Posebni cilj 4)	/
---	--	--	----------

Ono što je karakteristično za sva navedena strateška dokumenta je što ni u jednom, kroz određene mere, nije identifikovano digitalno nasilje kao oblast kojoj je potrebno posvetiti posebnu pažnju, već je ono posredno adresirano kroz sadržaje strategija koji se odnose na nasilje prema ženama, rodno zasnovano nasilje, bezbednost, zaštitu dece i mladih, rodnu ravnopravnost, sprečavanje diskriminacije i adresiranje brojnih problema u vezi sa radom medija. Drugim rečima, nijedna strategija u Republici Srbiji ne sadrži mere koje bi u potpunosti odgovarale potrebi suzbijanja digitalnog nasilja, pre svega kroz jačanje pravnog okvira zaštite od nasilja, naročito kada je reč o krivičnom zakonodavstvu.

Digitalno nasilje u Srbiji – rasprostranjenost, oblici, izvršioci, faktori rizika, mesta izvršenja i pravna regulativa i praksa

Rasprostranjenost digitalnog nasilja prema ženama i oblici nasilja

Kao što je već navedeno, u Republici Srbiji nisu sprovedena veća i obuhvatnija istraživanja o prevalenci nasilja prema ženama i rodno zasnovanog nasilja uopšte, a posebno ne istraživanja o digitalnom nasilju. Međutim, manja istraživanja, koja su sprovedena u prethodnih nekoliko godina, pokazuju da je digitalno nasilje rašireno, vrlo verovatno i u meri većoj nego što su to istraživanja pokazala, zbog toga što i same žrtve nedovoljno prepoznaju da ponašanja koja trpe u onlajn prostoru predstavljaju nasilje, kao i zbog toga što nisu spremne da podelje svoja iskustva usled osećanja krivice, straha ili sramote.

Istraživanje koje je sproveo Autonomni ženski centar (AŽC) 2020. godine³⁶ na uzorku od 248 mladih pokazao je da je skoro 60% ispitanica bilo izloženo seksualnom digitalnom nasilju kroz onlajn komentare seksualne prirode (seksualno uznemiravanje), a da je 30% njih pretrpelo nasilje zlonamernim objavljivanjem njihovih fotografija ili video snimaka (uključujući i „montiranih”) ili pravljenjem lažnih naloga pod njihovom imenom. Preko 30% devojaka je doživelo onlajn pretnje fizičkoj bezbednosti preko četa, komentara ili mejla. Ovo istraživanje takođe je pokazalo da su žene i devojke izložene seksističkim uvredljivim komentarima, ucenom da će njihove fotografije i video zapisi biti javno objavljeni onlajn ukoliko nešto učine ili ne učine, kao i onlajn proganjanju, kao i da je više od trećine ispitanica doživelo digitalno nasilje od sadašnjeg ili bivšeg partnera. Ucenju da će biti objavljene njihove privatne informacije/fotografije/videi ukoliko ne pristanu da urade nešto

³⁶ Pavlović, S. (2020). *Svest, iskustva i strategije srednjoškolki i srednjoškolaca za imenovanje problema digitalnog seksualnog i rodno zasnovanog nasilja - izveštaj za Srbiju*. Autonomni ženski centar, Centar za edukaciju, savetovanje i istraživanje, Fondacija INDERA, Žene za žene zajedno protiv nasilja. Dostupno na: https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2020/Digitalno_nasilje_i_mladi-izvestaj_z_a_Srbiju.pdf

seksualne prirode, doživelo je 33,3% ispitanica; 30,4% devojaka je više puta ili često bilo izloženo objavljivanju onlajn zlonamerne ili uvredljive fotografije/videoa/veb stranice ili stvaranju lažnog naloga pod njihovim imenom od (bivšeg) partnera; 29,2% je doživelo onlajn pretnje od partnera, putem četa/mejla/komentara, pri čemu su se pretnje odnosile na fizičku bezbednost.

Istraživanje koje je 2022. godine sprovedla organizacija „Atina”³⁷ na uzorku od 594 devojke uzrasta 18–19 godina, koje su bile učenice trećeg i četvrtog razreda srednjih škola iz Beograda, Niša i Subotice, pokazalo je da je 53,2% devojaka navelo da su preživele nasilje u digitalnom prostoru ili poznaju neku vršnjakinju koja je preživela digitalno nasilje. Najčešće su ispitanice navodile verbalno i psihološko nasilje, zatim seksualno nasilje, slanje neželjenog sadržaja i kreiranje lažnih profila pod njihovim imenom, a potom ucenjivanje objavljivanjem privatnog sadržaja i objavljivanje privatnog sadržaja.

Organizacija „Atina” sprovedla je i targetirano istraživanje izloženosti žena žrtava trgovine ljudima rodno zasnovanom nasilju. Ovo istraživanje, sprovedeno na uzorku od 178 žena žrtava trgovine ljudima, pokazalo je specifičnosti digitalnog nasilja kada je reč o ženama žrtvama trgovine ljudima.

Naime, za razliku od opšte populacije, sve ispitanice žrtve trgovine ljudima (100%) preživele su neki oblik nasilja ili zloupotrebe u digitalnom okruženju. Zatim, druga specifičnost je da su žene žrtve trgovine ljudima najčešće doživljavale nasilje od nepoznatih osoba (osobe koje je žrtva prvi put srela i upoznala putem interneta). Na drugom mestu su partneri kao počinioци (20%), članovi porodice (8%), zatim šira društvena grupa (8%) i pomagači (4%) – sve ispitanice označile su da je reč o pripadnicima policije. Njih 55% je iskusilo i proganjanje (najčešće od lica koje su žrtve poznavale od ranije, odnosno, članova porodice (23%) i partnera (18%)). Njih 9% doživelo je i proganjanje od nepoznatih osoba, a 5% od strane pomagača.

Treća specifičnost je da je 30% žena žrtava trgovine ljudima bilo vrbovano preko interneta, od čega je 70% devojaka i žena vrbovano u svrhu dalje eksploatacije (trgovina ljudima), dok je 30% vrbovano da bi se nad njima izvršio neki drugi oblik nasilja (silovanje, razbojništvo, fizičko na-

³⁷ Radoičić Nedeljковиć, A., Glišić, M. (2022). *Ispred ekrana: Istraživanje o rodno zasnovanom nasilju u digitalnom prostoru*. Udruženje građana za borbu protiv trgovine ljudima i svih oblika nasilja nad ženama – ATINA. Dostupno na: <http://www.atina.org.rs/sites/default/files/Ispred%20ekrana%20sa%20koricom.pdf>

silje, itd.). U pogledu počinitelja vrbovanja u svrhu dalje eksploatacije, istraživanje je pokazalo da su to u većini slučajeva bile osobe poznate žrtvi (51%), dok su na drugom mestu to bile nepoznate osobe (42%).

Četvrta specifičnost je da je digitalno nasilje bilo sastavni deo eksploatacije, te je 40% žrtava bilo izloženo oglašavanju na internetu – od čega je 46% eksploatisano u pornografske svrhe, 50% je eksploatisano u seksualne svrhe, dok je 4% imalo iskustvo da je njihov rad bio oglašavan tokom trajanja radne eksploatacije.

Snimanje i distribuciju digitalnog sadržaja bez saglasnosti doživelo je 63% ispitanica, i to u kontekstu trgovine ljudima. U najvećem broju slučajeva (64%) reč je o sadržaju sa elementima pornografije, u 20% slučajeva distribuirane su informacije i sadržaj kojim se otkriva lokacija i/ili identitet žrtve na način da joj se time ugrožava bezbednost, a u 16% slučajeva neovlašćeno je distribuiran privatni sadržaj, poput fotografija i poruka, ali bez elementa eksplicitnosti.

Od ukupnog broja ispitanica, 65% njih je primilo digitalne pretnje koje su najčešće imale za cilj zastrašivanje u svrhu promene/povlačenja prijave, iskaza ili izjave žrtve u krivičnom postupku (59%). Pretnje su se odnosile i na to da će neki sadržaj, nastao u privatnom kontekstu, biti objavljen (29%), a 12% ispitanica je doživelo direktne pretnje u digitalnom prostoru po svoj život i zdravlje ili život i zdravlje njima bliskih lica.

Polovina ispitanica je navela da je, dok su bile eksploatisane, osoba koja ih je trafikovala imala u svom posedu sadržaj kojim su žrtve ucenjivane. Čak 29% od ukupnog broja ispitanica ucenjivano je pretnjom da će eksplicitni sadržaj na kojem se nalaze ili informacija o njima biti upućeni članovima porodice, a 21% je doživelo pretnju da će sadržaj biti objavljen i na javnim portalima.

Od ispitanih 178 žena žrtava trgovine ljudima, njih 15% je bilo i žrtva impersonacije,³⁸ namamljivanje (*catfishing*) je trpelo 5%, a targetiranje (doksovanje, *doxxing*)³⁹ 3% žrtava. Sajber zlostavljanje (*cyberbullying*-

³⁸ Impersonacija ili lažno predstavljanje (engl. *impersonation*) je proces krađe nečijeg već postojećeg identiteta radi pretnje ili zastrašivanja, kao i da bi se ta osoba diskreditovala ili narušio njen ugled. Izvor: Cvetinčanin Knežević, H. (2022). *Pojmovnik rodno zasnovanog nasilja počinjenog posredstvom tehnologije*. UNFPA. Dostupno na: https://serbia.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/pojmovnik_rodno_zasnovanog_nasilja_posredstvom_tehnologije.pdf

³⁹ Doksovanje (engl. *doxxing* ili *doxing*) predstavlja oblik digitalnog rodno zasnovanog uznemiravanja u okviru kojeg jedna osoba, dokser, prikuplja podatke o drugoj osobi, analizira ih i objavljuje, a sve to sa namerom da tu drugu osobu prikaže u negativnom svetlu i naruši njen ugled i/ili bezbednost. U slučaju doksovanja najčešće se

g)⁴⁰ je iskusi 32% ispitanica, sajber proganjanje (cyberbombing) čak 57%, a hakovanje njihovih podataka čak 42% žrtava trgovine ljudima. Trećina (31%) ispitanica trpela je nasilje u obliku osvetničke pornografije (revenge porn) i neželjenih poruka seksualne sadržine.⁴¹

Malo kvalitativno istraživanje na uzorku od 22 narativa žena⁴² starosti od 18 do 35 godina, sa iskustvom muškog nasilja u onlajn okruženju, pokazalo je da je najčešći oblik digitalnog nasilja koji su preživele sajber zlostavljanje (68%), seksualno uznemiravanje (64%), proganjanje (46%) i doksovanje (28%). Njih 9% doživelo je nasilje osvetničkom pornografijom. Sve ispitanice (100%) doživele su nasilje od nepoznatih muškaraca, dok je nasilje od strane bivših partnera doživela skoro četvrtina (23%) ispitanica.

Anketa U-Report o bezbednosti na internetu/prevencija onlajn seksualnog nasilja,⁴³ na uzorku od 840 ispitanika (od čega 598 devojčica i žena), pokazala je da se 29% ispitanika i ispitanica barem jednom osetilo ugroženo na internetu. Najčešći oblici ugrožavanja bili su onlajn uznemiravanje (13%), traženje eksplicitnih fotografija (7%), hakovanje

objavljaju lične informacije žrtve. Izvor: Cvetinčanin Knežević, H. (2022). *Pojmovnik rodno zasnovanog nasilja počinjenog posredstvom tehnologije*. UNFPA. Dostupno na: https://serbia.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/pojmovnik_rodno_zasnovanog_nasilja_posredstvom_tehnologije.pdf

⁴⁰ Sajber zlostavljanje (engl. cyberbullying) je krovni termin koji obuhvata različite oblike nasilja na internetu, odnosno, nasilja koje se sprovodi posredstvom tehnologije. Ono se definiše kao „svesno nanošenje i ponavljanje štete uz pomoć računara, mobilnih telefona ili drugih elektronskih uređaja”, najčešće kroz korišćenje tekstualnog ili grafičkog sadržaja, kako bi se osoba zastrašila, negativno se uticalo na njeno samopouzdanje ili joj se narušio ugled. Iako se pod ovim terminom najčešće podrazumeva vršnjačko nasilje na internetu, pri kom se pojedinci ili grupa vršnjaka udružuju kako bi drugu osobu omalovažili i naneli štetu njenom ugledu, ličnosti i dostojanstvu, mete sajber zlostavljanja mogu biti i odrasle osobe. Počinioci mogu biti poznanici, ali i nepoznate osobe. Izvor: Cvetinčanin Knežević, H. (2022). *Pojmovnik rodno zasnovanog nasilja počinjenog posredstvom tehnologije*. UNFPA. Dostupno na: https://serbia.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/pojmovnik_rodno_zasnovanog_nasilja_posredstvom_tehnologije.pdf

⁴¹ Radoičić Nedeljković, A., Glišić, M. (2022). *Ispred ekrana: Istraživanje o rodno zasnovanom nasilju u digitalnom prostoru*. Udruženje građana za borbu protiv trgovine ljudima i svih oblika nasilja nad ženama – ATINA. Dostupno na: <http://www.atina.org.rs/sites/default/files/Ispred%20ekrana%20sa%20koricom.pdf>

⁴² Cvetinčanin Knežević, H. (2020). Digitalno okruženje i rodno zasnovano nasilje - pri log proučavanju. *Antropologija* 20, sv. 3, 141-160, 2020. Dostupno na: <https://www.antropologija.com/index.php/an/article/view/54/52>

⁴³ U-Report anketa o bezbednosti na internetu/prevencija online seksualnog nasilja. (2020). Dostupno na: <https://serbia.ureport.in/opinion/1665/>

naloga (8%), ucena⁴⁴ (3%), objava ličnih podataka bez pristanka (6%) i slanje eksplicitnih fotografija (4%).

Istraživanje AŽC o percepciji i iskustvima mladih u vezi sa seksualnim uznemiravanjem,⁴⁵ na uzorku od 602 ispitanika, od čega je 70% žena, uzrasta od 18 do 30 godina, pokazalo da je 54% ispitanika primilo telefonski poziv ili poruku koji su imali neželjenu seksualnu konotaciju. O ovom iskustvu u većoj meri izveštavaju žene.

Korišćenje VI za vršenje nasilja prema ženama nije dovoljno istraženo u Srbiji. Nijedan ispitanik u navedenim istraživanjima nije spomenuo tzv. dipfejk pornografiju,⁴⁶ što nikako ne znači da ona ne postoji u Srbiji. Naprotiv, istraživanje Balkanske istraživačke mreže (BIRN) registrovalo je neetičko korišćenje VI kroz generisanje lažnih (fejk) vesti i manipulaciju izjavama javnih ličnosti. Prema ovom istraživanju, postoji tendencija porasta fejk naloga i fabrikovanog sadržaja sa 12 registrovanih slučajeva u periodu 2022–2023.⁴⁷ Od jula 2023. godine policija za visokotehnološki kriminal identifikovala je nekoliko slučajeva korišćenja VI za kreiranje eksplicitnog sadržaja, a u novembru iste godine uhapšena je jedna osoba za kreiranje eksplicitnog sadržaja na osnovu fotografija šest ženskih osoba, uključujući i jednu maloletnu. Ova osoba optužena je za seksualno uznemiravanje, proganjanje i ugrožavanje bezbednosti.⁴⁸

⁴⁴ Iznuda na seksualnoj osnovi (sextortion) ima za cilj da se od osobe iznudi novac ili se primora da uradi nešto što ne želi, poput seksualnog čina, pod pretnjom da će nje-ne eksplicitne fotografije ili snimci sa seksualnom konotacijom biti objavljeni. Izvor: Cvetinčanin Knežević, H. (2022). *Pojmovnik rodno zasnovanog nasilja počinjenog posredstvom tehnologije*. UNFPA. Dostupno na: https://serbia.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/pojmovnik_rodno_zasnovanog_nasilja_posredstvom_tehnologije.pdf

⁴⁵ AŽC. (2018). *Percepcija i iskustvo mladih u vezi sa seksualnim uznemiravanjem: terensko istraživanje*. Dostupno na: https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-nasilje/Percepcija_i_iskustvo_mladih_u_vezi_sa_seksualnim_uznemiravanjem_2018.pdf

⁴⁶ Digitalni foto, video i audio sadržaji koji su generisani i/ili manipulisani uz pomoć VI, gde su osobe prikazane kao da učestvuju u seksualno eksplicitnim aktivnostima kojih u stvarnosti nije bilo. Ovi sadržaji se izrađuju bez pristanka osobe, a cilj im može biti ucena, uznemiravanje, narušavanje ugleda, a ponekad i zarada ili izvitoperena zabava. Izvor: Milivojević, A. (2024). *Rodno zasnovano digitalno nasilje u Srbiji: Pregled trendova*. SHARE fondacija, dostupno na: <https://www.sharefoundation.info/wp-content/uploads/Rodno-zasnovano-digitalno-nasilje-u-Srbiji.pdf>

⁴⁷ Bogdani, N. et al. (2023). *Digital Rights in a Time of Crisis: Authoritarianism, Political Tension and Weak Legislation Boost Violations*, Digital Rights Violations Annual Report 2022-2023. BIRN, Balkan Investigative Reporting Network. Dostupno na <https://birn.eu.com/wp-content/uploads/2023/12/01-BIRN-Digital-Rights-Violations-Annual-Report-2022-2023.pdf>

⁴⁸ Radulovic Dj. et al. (2024). *Concerns Grow over AI-Generated Abusive Content among Children*. BIRN. Dostupno na: <https://balkaninsight.com/2024/03/12/concerns-grow-over-ai-generated-abusive-content-among-children/>

Tabela 2: Prikaz istraživanja i rezultata

	uzo- rak	nasilje PIKT	uzne- mira- vanje i seksu- alno uzne- mirava- nje	objav- ljivanje foto- grafija i snima- ka	pro- ga- nja- nje	pret- nje	uce- na	imper- sona- cija	saj- ber zlo- stav- ljanje	sajber pro- ganja- nje	osvet- nička por- nogra- fija	Iznu- da na sek- sual- noj osno- vi	Dok- so- va- nje	ha- ko- va- nje na- loga
Digitalno seksualno i rodno zasnovano nasilje, AŽC 2020.	248	60%	50%	10%										
Istraživanje o rodno zasnovanom nasilju u digitalnom prostoru, Atina 2022.	549	53.20%												
Digitalno okruženje i rodno zasnovano nasilje, Cvetinčanin Knežević, H. 2020.	22	100%	64%		46%				68%		9%	28%		
Bezbednost na inter- netu/prevenција onlajn seksualnog nasilja, U report 2020.	840	29%	24%				3%	4%					6%	8%
Analiza zloupotre- ba žrtava trgovine ljudima u digitalnom okruženju, Atina 2020.	178	100%	100%	63%	55%	65%	50%	15%	32%	57%	31%	31%		
Percepcija i iskustvo mladih u vezi sa seksualnim uznemira- vanjem, AŽC 2018.			54%											

Izvršioci digitalnog nasilja

Predstavljena istraživanja pokazuju da su izvršioci nasilja najčešće lica koja su žrtvama već poznata, a u 30% slučajeva je reč o bivšim ili sadašnjim partnerima. Situacija je, međutim, drugačija kada je reč o žrtvama trgovine ljudima – čak u 50% situacija nasilje prema ženama žrtvama trgovine ljudima izvršila su ženama nepoznata lica.

Mesta na kojima se vrši digitalno nasilje

Istraživanje⁴⁹ o rodno zasnovanom nasilju u digitalnom prostoru pokazalo je da je virtuelno „lice mesta” izvršenja digitalnog nasilja najčešće mreža *Instagram* (51,2%), potom mreža *TikTok* (20,4%), kanal *YouTube* (13,5%), te mreže *WhatsApp* i *Viber* (10,4%). Vreme koje su ispitanice navele da provode u digitalnom prostoru je u najvećem broju slučajeva (78%) više od tri sata, dok 41% njih provodi između tri i pet sati. Čak 37% ispitanica navelo je da u digitalnom prostoru provodi i duže od pet sati. Najčešće aktivnosti su komunikacija, informisanje o događajima i vestima, kreiranje sadržaja (postavljanje fotografija, videa ili drugog digitalnog sadržaja); na poslednjem mestu žene su navele da provode vreme u digitalnom prostoru sa ciljem da upoznaju nove ljude i/ili partnera/ku. Tokom 2023. godine javnost je saznala o jednom od slučajeva onlajn uznemiravanja i proganjanja devojaka. Nasilje se vršilo na mreži *TikTok*, na nalogu koji je okupio preko 11 hiljada pratilaca. Administrator naloga je postavljao video snimke i fotografije devojaka koje su menjane korišćenjem alata VI, ali su lica devojaka bila jasno vidljiva. Snimci su praćeni glasom koji izlaže „biografije” devojaka.⁵⁰

Brojne informacije upućuju i na druge digitalne prostore u kojima se vrši digitalno nasilje. Tako je platforma *Telegram* korišćena za formiranje različitih grupa na kojima su se delile fotografije i video snimci žena bez njihovog znanja i saglasnosti, a grupe su imale od više stotina do preko 50.000 članova. Jedan od primera je *Telegram* grupa „Nišlije” u kojoj je desetina hiljada muškaraca sa Balkana, pored pornografskog sadržaja, razmenjivalo i privatne snimke žena bez njihovog znanja, uk-

⁴⁹ Radoičić Nedeljković, A., Glišić, M. (2022). *Ispred ekrana: Istraživanje o rodno zasnovanom nasilju u digitalnom prostoru*. Udruženje građana za borbu protiv trgovine ljudima i svih oblika nasilja nad ženama – ATINA. Dostupno na: <http://www.atina.org.rs/sites/default/files/Ispred%20ekrana%20sa%20koricom.pdf>

⁵⁰ Milivojević, A. (2024). *Rodno zasnovano digitalno nasilje u Srbiji: Pregled trendova*. SHARE fondacija. Dostupno na: <https://www.sharefoundation.info/wp-content/uploads/Rodno-zasnovano-digitalno-nasilje-u-Srbiji.pdf>

ljučujući i fotografije i snimke maloletnih devojaka. U oktobru 2023. godine Posebno javno tužilaštvo za visokotehnološki kriminal odbacilo je krivičnu prijavu protiv administratora grupe, nalazeći da nisu postojali osnovi sumnje da je prijavljeni izvršio krivično delo za koje se krivično gonjenje preduzima po službenoj dužnosti. Iako su neke Telegram grupe ugašene tokom 2023. godine, nakon što je organizacija Atina započela istraživanje o rodno zasnovanom nasilju u digitalnom prostoru, nove grupe su formirane i aktivne su i danas.⁵¹

Tabela 4: Drugi virtuelni prostori na kojima se vrši digitalno nasilje

Telegram	Prema istraživanju UNWomen⁵² koje je obuhvatilo i žene iz Srbije, mali procenat (8,2%) anketiranih žena izdvojio je platformu Telegram kao mesto na kojem su doživele nasilje. Međutim, reč je o platformi koja prioritizuje anonimnost korisnika, jer sve informacije drži u sigurnom i enkriptovanom onlajn prostoru (cloud) i obezbeđuje korisnicima da komuniciraju, postavljaju i dele informacije bez ikakvih identifikacionih podataka. Stoga je, prema iskustvima žena, ova platforma pogodna za vršenje nasilja prema ženama u digitalnom prostoru putem postavljanja eksplicitnih i privatnih fotografija i video snimaka žena bez njihove saglasnosti, doksovanja, za deljenje eksplicitnih snimaka žena snimljenih skrivenim kamerama, kao i za sprovođenje digitalnog nasilja putem VI⁵³. Broj korisnika i grupa na ovoj platformi nije poznat i promenljiv je, ali postoje grupe koje broje i do 200.000 korisnika.⁵⁴
----------	--

⁵¹ Ibid.

⁵² UNWomen. (2023). *The Dark Side of Digitalization. Technology-facilitated Violence against Women in Eastern Europe and Central Asia*. Dostupno na: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2024-01/research-tf-vaw_full-report_24-january2.pdf

⁵³ Semenzin, S. & Bainotti, L. (2020). The Use of Telegram for Non-Consensual Dissemination of Intimate Images: Gendered Affordances and the Construction of Masculinities. *SocialMedia + Society*, 6(4). Dostupno na: <https://doi.org/10.1177/2056305120984453>

⁵⁴ Ibid.

X (nekadašnji Twitter)	Prema istraživanju UNWomen,⁵⁵ koje je obuhvatilo i žene iz Srbije, mali procenat (4,1%) anketiranih žena izdvojio je X (nekadašnji Twitter) kao mesto nasilja. Međutim, X je platforma na kojoj se često neposredno može svedočiti nasilju prema ženama putem pretnji, psihološkog nasilja, govora mržnje i drugih oblika sajber zlostavljanja. Sa preko 300 miliona korisnika, omogućavanjem trenutne reakcije (<i>up-to-the-minute reaction</i>), kao i otvorenosti i javnosti platforme, X omogućava lako i brzo objavljivanje i širenje sadržaja.⁵⁶
Vebsajtovi za upoznavanje	Prema istraživanju UNWomen,⁵⁷ koje je obuhvatilo i žene iz Srbije, mali procenat (4,9%) anketiranih žena izdvojio je vebsajtove za upoznavanje kao mesto nasilja.
Alati za sastanke (Zoom, Micro- soft Teams, Google Meet i drugi)	Prema istraživanju UNWomen,⁵⁸ koje je obuhvatilo i žene iz Srbije, mali procenat (3,2%) anketiranih žena izdvojio je alate za sastanke (Zoom, Microsoft Teams, Google Meet i drugi) kao mesto na kojem su doživele digitalno nasilje.

Faktori rizika

Digitalno nasilje predstavlja kontinuitet nasilja prema ženama u tzv. fizičkom okruženju – ne samo u pojedinačnim slučajevima, kada se nasilje u digitalnom prostoru povezuje i prepliće sa nasiljem u fizičkom životnom, radnom ili socijalnom okruženju, već i u opštem društvenom kontekstu u kojem se nasilje protiv žena dešava. Ovo okruženje još uvek nije dovoljno osvešćeno o nasilju prema ženama, često ga percipira isključivo kao fizičko nasilje (ponekad čak ni tada), minimizira i relativizuje takva dela, a takođe nije responsivno na njihove posledice. Stoga se faktori rizika, koji postoje kada je reč o nasilju prema ženama u tzv. fizičkom prostoru, odnose u potpunosti i na digitalno nasilje.

⁵⁵ UN Women. (2023). *The Dark Side of Digitalization. Technology-facilitated Violence against Women in Eastern Europe and Central Asia*. Dostupno na: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2024-01/research-tf-vaw_full-report_24-january2.pdf

⁵⁶ Amnesty International. (2018). *Toxic Twitter: A Toxic Place for Women*. Dostupno na: <https://www.amnesty.org/en/latest/research/2018/03/online-violence-against-women-chapter-1-1/>

⁵⁷ UN Women. (2023). *The Dark Side of Digitalization. Technology-facilitated Violence against Women in Eastern Europe and Central Asia*. Dostupno na: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2024-01/research-tf-vaw_full-report_24-january2.pdf

⁵⁸ Ibid.

Međutim, specifičnosti digitalnog/virtuelnog prostora stvorile su i neke dodatne rizike za izloženost žena digitalnom nasilju:

1. Veliki broj korisnika digitalnog prostora povećava rizike od izloženosti različitim oblicima negativnog ponašanja, uključujući digitalno nasilje. Primera radi, preko 90% srednjoškolaca svakodnevno pristupa internetu, a 92% ima profil na nekoj od društvenih mreža.⁵⁹ Pri tako velikom broju korisnika, povećava se i broj onih koji će se ponašati nasilno.
2. Digitalni prostor žrtve neprekidno je dostupan nasilniku – sve dok žrtva taj prostor ne ugasi ili dok nasilnik ne prestane da pristupa tom prostoru.
3. Sadržaj koji se objavljuje u digitalnom prostoru postaje za kratko vreme „svačije dobro” i dostupan velikom broju lica. Takođe, ovaj sadržaj, po pravilu, ostaje dostupan trajno ili makar u jako dugom vremenskom periodu. Činjenje ličnih podataka i sadržaja dostupnim značajno povećava rizik od nasilja, ne samo u digitalnom okruženju, već i u tzv. fizičkom prostoru.
4. Digitalno okruženje daje (opravdan) utisak anonimnosti i kontrole, što omogućava nasilniku da bez straha od otkrivanja i sankcije vrši nasilje.
5. Granice privatnog i javnog su u digitalnom okruženju zamagljene.⁶⁰
6. Vreme provedeno u digitalnom prostoru povećava izloženost digitalnom nasilju.
7. Neprepoznavanje da situacije koje im se dešavaju predstavljaju digitalno nasilje dovodi do toga da reakcije žrtava na nasilje ne budu odgovarajuće. Tako 17% mladih smatra da je neiskustvo faktor rizika, 14% njih smatra da je faktor rizika to što mladi nisu dovoljno osvešćeni i nemaju dovoljno informacija, a 13% smatra da se „zlostavljanje ne prepoznaje odmah”.⁶¹ No, čak i kada ne prepoznaju da je reč o nasilju, žene navode da se ne osećaju bezbedno u digitalnom okruženju. Naime, čak 78% devotjaka koje su anketirane smatraju da nisu jednako bezbedne u

⁵⁹ Cvetinčanin Knežević, H. (2020). Digitalno okruženje i rodno zasnovano nasilje - prilog proučavanju. *Antropologija* 20, sv. 3, 141-160. Dostupno na: <https://www.antropologija.com/index.php/an/article/view/54/52>

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ U-Report. (2020). Anketa o bezbednosti na internetu/prevenција online seksualnog nasilja. Dostupno na: <https://serbia.ureport.in/opinion/1665/>

- digitalnom prostoru kao mladići, dok svega 5% smatra kako su mladići i devojke jednako bezbedni u digitalnom prostoru.⁶²
8. Neprepoznavanje digitalnog nasilja od porodica žrtava, njihovih osoba od poverenja, kao i organa javne vlasti dovodi do osude i okrivljavanja žrtve, minimiziranja, relativizacije, normalizacije ili opravdavanja nasilja, odnosno nepreduzimanja mera protiv nasilnika.
 9. Brzina razvoja IKT nije praćena odgovarajućim promenama u krivičnopravnim, tehnološko-pravnim, ljudsko-pravnim i drugim pravnim aspektima koji se odnose na zaštitu osnovnih ljudskih prava i sloboda, uključujući i rodnu ravnopravnost i zaštitu od rodno zasnovanog nasilja. Ovaj faktor rizika se prepoznaje kao značajan i u populaciji mladih – 25% anketiranih o bezbednosti i prevenciji nasilja navodi da je „digitalna sfera manje kontrolisana”.⁶³
 10. Žene iz osetljivih grupa u većem su riziku od digitalnog nasilja. U tabeli ispod može se jasno videti razlika u iskustvima digitalnog nasilja kada je reč o ženama iz opšte populacije, kao i o ženama koje su žrtve trgovine ljudima, a koje predstavljaju jednu od najranjivijih kategorija.

⁶² Radoičić Nedeljković, A., Glišić, M. (2022). *Ispred ekrana: Istraživanje o rodno zasnovanom nasilju u digitalnom prostoru*. Udruženje građana za borbu protiv trgovine ljudima i svih oblika nasilja nad ženama – ATINA. Dostupno na: <http://www.atina.org.rs/sites/default/files/Ispred%20ekrana%20sa%20koricom.pdf>

⁶³ U-Report. (2020). Anketa o bezbednosti na internetu/prevencija online seksualnog nasilja. Dostupno na: <https://serbia.ureport.in/opinion/1665/>

Tabela 5: Iskustva žena iz opšte populacije i žena žrtava trgovine ljudima kada je reč o digitalnom nasilju

	Digitalno nasilje	Uznemiravanje i seksualno uznemiravanje u digitalnom prostoru	Objavljivanje priv. sadržaja u digitalnom prostoru	Sajber proganjanje	Pretnje u digitalnom prostoru	
Žene iz opšte populacije	Od 53,2% ⁶⁴ do 60% ⁶⁵	Od 50% ⁶⁶ do 64% ⁶⁷	10% ⁶⁸	46% ⁶⁹		
Žene žrtve trgovine ljudima ⁷⁷	100%	100%	63%	55%	65%	

⁶⁴ Pavlović, S. (2020). Svest, iskustva i strategije srednjoškolki i srednjoškolaca za imenovanje problema digitalnog seksualnog i rodno zasnovanog nasilja - izveštaj za Srbiju. Autonomni ženski centar, Centar za edukaciju, savetovanje i istraživanje, Fondacija INDERA, Žene za žene zajedno protiv nasilja. Dostupno na: https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2020/Digitalno_nasilje_i_mladi-izvestaj_za_Srbiju.pdf

⁶⁵ Radoičić Nedeljković, A., Glišić, M. (2022). Ispred ekrana: Istraživanje o rodno zasnovanom nasilju u digitalnom prostoru. Udruženje građana za borbu protiv trgovine ljudima i svih oblika nasilja nad ženama ATINA. Dostupno na: <http://www.atina.org.rs/sites/default/files/Ispred%20ekrana%20sa%20koricom.pdf>

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Cvetinčanin Knežević, H. (2020). Digitalno okruženje i rodno zasnovano nasilje – prilog proučavanju. Antropologija 20, sv. 3, 141-160 (2020). <https://www.antropologija.com/index.php/an/article/view/54/52>

⁶⁸ Pavlović, S. (2020). Svest, iskustva i strategije srednjoškolki i srednjoškolaca za imenovanje problema digitalnog seksualnog i rodno zasnovanog nasilja - izveštaj za Srbiju. Autonomni ženski centar, Centar za edukaciju, savetovanje i istraživanje, Fondacija INDERA, Žene za žene zajedno protiv nasilja. Dostupno na: https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2020/Digitalno_nasilje_i_mladi-izvestaj_za_Srbiju.pdf

⁶⁹ Cvetinčanin Knežević, H. (2020). Digitalno okruženje i rodno zasnovano nasilje – prilog proučavanju. Antropologija 20, sv. 3, 141-160 (2020). <https://www.antropologija.com/index.php/an/article/view/54/52>

⁷⁰ U-Report. (2020). Anketna o bezbednosti na internetu/prevenција online seksualnog nasilja. Dostupno na: <https://serbia.ureport.in/opinion/1665/>

⁷¹ Ibid.

⁷² Ibid.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Analiza zloupotreba žrtava trgovine ljudima u digitalnom okruženju, Atina, 2020. Dostupno na: Rezultati analize „Iza ekrana: Analiza zloupotreba žrtava trgovine ljudima u digitalnom okruženju” I atina

	Ucena u digitalnom prostoru	Imper-sonacija u digitalnom prostoru	Sajber zlo-stavlja-nje	Saj-ber pro-ganja-nje	Osvet-nička porno-grafija	Iznuda na seksualnoj osnovi u digitalnom prostoru	Dokso-vanje	Hako-vanje naloga
	3% ⁷⁰	4% ⁷¹	68% ⁷²		9% ⁷³	28% ⁷⁴	6% ⁷⁵	8% ⁷⁶
	50%	15%	32%	57%	31%	31%		

Relevantna pravna regulativa i praksa

Nacionalno zakonodavstvo

Kada je reč o digitalnom nasilju, najrelevantniji propis je Krivični zakonik. Ovaj zakonik sadrži niz odredbi čija primena doprinosi generalnoj i specijalnoj prevenciji digitalnog nasilja, ali istovremeno nedovoljno prate razvoj IKT i nove oblike i forme digitalnog nasilja.

Sledeće odredbe Krivičnog zakonika su od posebne važnosti kada je reč o digitalnom nasilju:

- **Posebne odredbe o krivičnim delima učinjenim putem štampe ili drugih sredstava javnog informisanja (čl. 38-41. KZ).** Imajući u vidu da KZ nije dao definiciju termina „sredstva javnog informisanja”, kao i da zakoni koji uređuju javno informisanje ne sadrže ovaj pojam (već samo pojam „mediji”), tumačenjem ove norme mogu se obuhvatiti sva sredstva kojima se vrši informisanje, uključujući i IKT. Stoga je „osavremenjivanje” KZ u cilju praćenja promena u razvoju prenosa informacija, medija, tehnologije i komunikacija ipak neophodno kako bi se u što većoj meri postigla preciznost krivičnopravne norme.
- **Posebna okolnost za odmeravanje kazne za krivično delo učinjeno iz mržnje (član 54a KZ).** Ova norma se može upotrebiti u

slučajevima kada se određena krivična dela, izvršena u digitalnom prostoru, čine iz mržnje zbog nekog ličnog svojstva žrtve (npr. pol). U tom slučaju sud će tu okolnost ceniti kao otežavajuću, osim ako ona nije propisana kao obeležje određenog krivičnog dela.

- **Odredbe o zaštitnom nadzoru (čl. 72-76. KZ).** Zaštitni nadzor predstavljaju mere koje sud može izreći osuđenom ako mu kao sankciju izrekne uslovnu osudu. Jedna od zaštitnih mera je i *uzdržavanje od posećivanja određenih mesta, lokala ili priredbi, ako to može biti prilika ili podsticaj za ponovno vršenje krivičnih dela*. Odredbe o zaštitnom nadzoru, uprkos različitim inicijativama, **ne propisuju obaveze i zabrane** koje bi bile primenljive za izvršioca digitalnog nasilja.
- **Odredbe o merama bezbednosti (član 79. KZ).** Iako je kao jedna od mera bezbednosti propisana *zabrana približavanja i komunikacije sa oštećenim*, **ne postoje mere bezbednosti primerene izvršenju drugih oblika digitalnog nasilja** (npr. dipfejk i osvetnička pornografija, doksovanje, hakovanje naloga, impersonacija i drugo), imajući u vidu da za izvršenje ovih oblika digitalnog nasilja nije potrebna komunikacija sa žrtvom.
- **Značenje izraza (član 113. KZ).** Ovim članom definišu se određeni pojmovi koji kasnije određuju bića krivičnih dela.⁷⁸ U ovom članu definišu se sledeći relevantni pojmovi:
 - Računarski podatak: *svako predstavljanje činjenica, informacija ili koncepta u obliku koji je podesan za njihovu obradu u računarskom sistemu, uključujući i odgovarajući program na osnovu koga računarski sistem obavlja svoju funkciju.*
 - Računarska mreža: *skup međusobno povezanih računara, odnosno računarskih sistema koji komuniciraju razmenjujući podatke.*
 - Računarski program: *uređeni skup naredbi koji služe za upravljanje radom računara, kao i za rešavanje određenog zadatka pomoću računara.*

⁷⁸ Biće krivičnog dela predstavlja skup posebnih elemenata jednog određenog krivičnog dela, koji ga čine različitim od drugog. Ti elementi su: radnja izvršenja, način izvršenja, predmet radnje izvršenja, sredstvo izvršenja, pobuda, mesto i vreme izvršenja, lično svojstvo izvršioca ili žrtve, lični status izvršioca ili žrtve, lični odnos izvršioca i žrtve, posledica i uzročno-posledična veza radnje izvršenja i posledice.

Međutim, određeni pojmovi nisu definisani, iako se koriste u propisivanju određenih krivičnih dela. Tako, primera radi, pojam „sredstvo javnog informisanja” nije definisan. Slično, nije definisan ni pojam „govor mržnje”, što otvara prostor subjektivnosti u tumačenju da li je određeno verbalno ponašanje, koje predstavlja krivično delo, izvršeno iz mržnje prema određenoj društvenoj grupi.

Dalje, „osavremenjivanje” KZ zahteva uvođenje i odgovarajućeg definisanja novih pojmova, kao što su: mediji, sredstva komunikacije, tehnička sredstva, ili drugih pojmova čija definicija može da otkloni potrebu za tumačenjem odredbi. Takođe, neophodno je u KZ uvesti pojam „informaciono-komunikaciona tehnologija”, koji bi trebalo definisati kao krovni pojam koji obuhvata uređaje, internet, digitalna mesta (društvene mreže, platforme, portale, medijska elektronska izdanja), aplikacije za komunikaciju, kao i sve digitalne alate, aplikacije, programe i uređaje.⁷⁹

- **Relevantna krivična dela koja se mogu primeniti na različite oblike digitalnog nasilja:**
 - **Krivično delo Zlostavljanje i mučenje (član 137):** „Ko zlostavlja drugog ili prema njemu postupa na način kojim se vređa ljudsko dostojanstvo... Ko primenom sile, pretnje, ili na drugi nedozvoljeni način drugome nanese veliki bol ili teške patnje s ciljem da od njega ili od trećeg lica dobije priznanje, iskaz ili drugo obaveštenje ili da se on ili neko treće lice zastraši ili nezakonito kazni, ili to učini iz druge pobude zasnovane na bilo kakvom obliku diskriminacije...”
Različiti oblici digitalnog nasilja mogu biti obuhvaćeni ovim krivičnim delom, kao što je, primera radi, sajber zlostavljanje.
 - **Krivično delo Ugrožavanje sigurnosti (član 138):** Ko ugrozi sigurnost nekog lica pretnjom da će napasti na život ili telo tog lica ili njemu bliskog lica... Ko delo iz stava 1. ovog člana učini prema više lica ili ako je delo izazvalo uznemirenost građana ili druge teške posledice...

⁷⁹ UNWomen. (2023). *The Dark Side of Digitalization. Technology-facilitated Violence against Women in Eastern Europe and Central Asia*. Dostupno na: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2024-01/research-tf-vaw_full-report_24-january2.pdf

Neki oblici digitalnog nasilja mogu se obuhvatiti ovim krivičnim delom, uključujući, primera radi, sajber zlostavljanje.

- **Krivično delo Progranjanje (član 138a):** „Ko u toku određenog vremenskog perioda uporno: 1) drugo lice neovlašćeno prati ili preduzima druge radnje u cilju fizičkog približavanja tom licu protivno njegovoj volji; 2) protivno volji drugog lica nastoji da sa njim uspostavi kontakt neposredno, preko trećeg lica ili putem sredstava komunikacije; 3) zloupotrebljava podatke o ličnosti drugog lica ili njemu bliskog lica radi naručivanja robe ili usluga; 4) preti napadom na život, telo ili slobodu drugog lica ili njemu bliskog lica; 5) preduzima druge slične radnje na način koji može osetno da ugrozi lični život lica prema kome se radnje preduzimaju”...

Krivično delo progranjanje eksplicitno prepoznaje sredstva komunikacije kao način izvršenja ovog krivičnog dela.

- **Krivična dela Neovlašćeno prisluškivanje i snimanje (član 143); Neovlašćeno fotografisanje (član 144); Neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka (član 145) i Neovlašćeno prikupljanje ličnih podataka (član 146):**

„Ko posebnim uređajima neovlašćeno prisluškuje ili snima razgovor, izjavu ili kakvo saopštenje koji mu nisu namenjeni”... (neovlašćeno prisluškivanje i snimanje);

„Ko neovlašćeno načini fotografski, filmski, video ili drugi snimak nekog lica i time osetno zadre u njegov lični život ili ko takav snimak preda ili pokazuje trećem licu ili mu na drugi način omogućiti da se sa njim upozna”... (neovlašćeno fotografisanje);

„Ko objavi ili prikaže spis, portret, fotografiju, film ili fonogram ličnog karaktera bez pristanka lica koje je spis sastavilo ili na koga se spis odnosi, odnosno bez pristanka lica koje je prikazano na portretu, fotografiji ili filmu ili čiji je glas snimljen na fonogramu ili bez pristanka drugog lica čiji se pristanak po zakonu traži i time osetno zadire u lični život tog lica”... (neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka);

„Ko podatke o ličnosti koji se prikupljaju, obrađuju i koriste na osnovu zakona neovlašćeno pribavi, saopšti drugom ili

upotrebi u svrhu za koju nisu namenjeni”... (neovlašćeno prikupljanje ličnih podataka).

Ova krivična dela mogu da obuhvate određene oblike digitalnog nasilja, uključujući tzv. osvetničku pornografiju, dok je druge forme, kao što su doksovanje, zlostavljanje posredstvom vizuelnog sadržaja, dipfejk pornografija, krađa identiteta, teže ili nemoguće krivičnopravno sankcionisati postojećim odredbama. Dodatno, veliki nedostatak kod ovih krivičnih dela je to što je propisano da se gone **po privatnoj tužbi**.

- **Krivično delo Iznošenje ličnih i porodičnih prilika (član 172):** „Ko iznosi ili pronosi štogod iz ličnog ili porodičnog života nekog lica što može škoditi njegovoj časti ili ugledu... Ako je delo iz stava 1. ovog člana učinjeno putem štampe, radija, televizije ili sličnih sredstava ili na javnom skupu... Ako je ono što se iznosi ili pronosi dovelo ili moglo dovesti do teških posledica za oštećenog...”

Ovo je značajno krivično delo koje štiti dostojanstvo i porodični život, čiji kvalifikovani oblici teže sankcionišu izvršenje dela putem medija ili **sličnih sredstava** (što se može primeniti na digitalni prostor), odnosno ako je delo dovelo **ili je moglo dovesti** do teških posledica po žrtvu. Međutim, ovo delo se ne goni po službenoj dužnosti i izvršilac se neće kazniti ako je delo izvršeno u vršenju službene dužnosti, novinarskog poziva, odbrani nekog prava ili pri zaštiti opravdanih interesa, ako učinilac dokaže istinitost svog tvrđenja ili ako dokaže da je imao osnovanog razloga da poveruje u istinitost onog što je iznosio ili pronosio. Ovim odredbama značajno je relativizovano ovo krivično delo, pa je žrtvama otežano dostizanje adekvatne krivičnopravne zaštite. Iznošenje ličnih i porodičnih prilika u digitalnom prostoru je opšte poznata pojava, koja u najmanju ruku zadire u lični i porodični život (kao zajemčeno ljudsko pravo), a najčešće ne pogađa samo žrtvu čije se lične i porodične prilike iznose, već i članove njene porodice.

- **Krivično delo Povreda ugleda zbog rasne, verske, nacionalne ili druge pripadnosti (član 174):** „Ko javno izloži poruzi lice ili grupu zbog pripadnosti određenoj rasi, boji kože,

veri, nacionalnosti, etničkog porekla ili nekog drugog ličnog svojstva”...

Krivično delo može da obuhvati određene oblike digitalnog nasilja (izlaganje poruzi – ponižavanje, omalovažavanje, vređanje i sl.), imajući u vidu da se može izvršiti u digitalnom prostoru na osnovu različitih ličnih svojstava žrtve, uključujući pol i rod.

- **Krivično delo Polno uznemiravanje (član 182a):** „Ko polno uznemirava drugo lice... Polno uznemiravanje jeste svako verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica u sferi polnog života, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje”.

Seksualno uznemiravanje koje se sprovodi u digitalnom prostoru može se obuhvatiti ovim krivičnim delom. Međutim, treba imati u vidu da se ovo krivično delo ne goni po službenoj dužnosti, već po predlogu oštećenog.⁸⁰

- **Krivično delo Posredovanje u vršenju prostitucije (član 184):** „Ko navodi ili podstiče drugog na prostituciju ili učestvuje u predaji nekog lica drugome radi vršenja prostitucije ili ko putem sredstava javnog informisanja i drugih sličnih sredstava propagira ili reklamira prostituciju”...

Vršenje ovog krivičnog dela posredstvom IKT je kažnjivo, s obzirom na to da se kao način izvršenja navode sredstva javnog informisanja i druga slična sredstva.

- **Krivično delo Nasilje u porodici (član 194):** „Ko primenom nasilja, pretnjom da će napasti na život ili telo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, telesni integritet ili duševno stanje člana svoje porodice... Ako je pri izvršenju dela iz stava 1. ovog člana korišćeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši... Ako je usled dela iz st. 1. i 2. ovog člana nastupila teška telesna povreda ili teško narušavanje zdravlja ili su učinjena prema maloletnom licu... Ko prekrši mere zaštite od nasilja u porodici koje mu je sud odredio na osnovu zakona kojim se uređuju porodični odnosi”...

⁸⁰ Krivično gonjenje po predlogu znači da javni tužilac ne može preduzeti gonjenje ukoliko mu oštećeni nije podneo predlog za krivično gonjenje.

Osnovni oblik ovog krivičnog dela omogućava sankcionisanje nasilja, pretnje, drskog ili bezobzirnog ponašanja korišćenjem IKT.

- **Krivično delo Ucena (član 215):** „Ko u nameri da sebi ili drugom pribavi protivpravnu imovinsku korist zapreti drugom da će protiv njega ili njemu bliskog lica otkriti nešto što bi njihovoj časti ili ugledu škodilo i time ga prinudi da nešto učini ili ne učini na štetu svoje ili tuđe imovine”...

Ovo krivično delo je po svojoj pravnoj prirodi krivično delo **protiv imovine**, jer su pobuda (motiv) i posledica imovinsko-pravne prirode (sticanje protivpravne imovinske koristi), odnosno potrebno je da žrtva nešto učini ili ne učini **na štetu svoje ili tuđe imovine**. Ipak, odlučili smo da ga predstavimo kao jedno od relevantnih krivičnih dela koja se mogu primeniti na različite oblike digitalnog nasilja iz razloga što ucena, kao jedna od manifestacija digitalnog nasilja, može imati sve ove elemente: da izvršilac, **u cilju sticanja protivpravne imovinske koristi**, zapreti žrtvi da će otkriti (u digitalnom prostoru) nešto što bi štetilo časti i ugledu žrtve, ukoliko žrtva nešto učini ili ne učini na štetu svoje ili tuđe imovine (da pokloni imovinu izvršiocu, da preda novac, vrednosti ili slično).

- **Krivično delo Izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti (član 317):** „Ko izaziva ili raspiruje nacionalnu, rasnu ili versku mržnju, ili netrpeljivost među narodima ili etničkim zajednicama koje žive u Srbiji”...

Ovo krivično delo može se izvršiti i u digitalnom prostoru, ali njime nije moguće obuhvatiti izazivanje mržnje i netrpeljivosti po osnovu drugih ličnih svojstava, izuzev nacionalnosti, rase i veroispovesti.

- **Krivično delo Nasilničko ponašanje (član 344):** „Ko grubim vređanjem ili zlostavljanjem drugog, vršenjem nasilja prema drugom, izazivanjem tuče ili drskim ili bezobzirnim ponašanjem značajnije ugrožava spokojstvo građana ili teže remeti javni red i mir”...

Način na koji je propisano biće ovog krivičnog dela daje malo prostora da se njime obuhvati „grubo vređanje, zlostavljanje drugog, vršenje nasilja prema drugom, drsko ili bezobzirno ponašanje”, koje se može dogoditi i u digital-

nom prostoru, jer objekat zaštite nije žrtva, već građani i javni red i mir.

- **Krivično delo Rasna i druga diskriminacija (član 387):** „Ko na osnovu razlike u rasi, boji kože, verskoj pripadnosti, nacionalnosti, etničkom poreklu ili nekom drugom ličnom svojstvu krši osnovna ljudska prava i slobode zajamčena opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i ratifikovanim međunarodnim ugovorima od strane Srbije... Ko širi ideje o superiornosti jedne rase nad drugom ili propagira rasnu mržnju ili podstiče na rasnu diskriminaciju... Ko širi ili na drugi način učini javno dostupnim tekstove, slike ili svako drugo predstavljanje ideja ili teorija koje zagovaraju ili podstrekavaju mržnju, diskriminaciju ili nasilje, protiv bilo kojeg lica ili grupe lica, zasnovanih na rasi, boji kože, verskoj pripadnosti, nacionalnosti, etničkom poreklu ili nekom drugom ličnom svojstvu... Ko javno preti da će, protiv lica ili grupe lica zbog pripadnosti određenoj rasi, boji kože, veri, nacionalnosti, etničkom poreklu ili zbog nekog drugog ličnog svojstva, izvršiti krivično delo za koje je zaprećena kazna zatvora veća od četiri godine zatvora”...

Ovo krivično delo ima značajan potencijal za sankcionisanje nasilja prema ženama na osnovu pola i roda (kao drugim ličnim svojstvima), pogotovo kada je reč o nasilju koje se vrši u javnoj sferi, uključujući digitalni prostor.

- **Krivično delo Trgovina ljudima (član 388):** „Ko silom ili pretnjom, dovođenjem u zabludu ili održavanjem u zabludi, zloupotrebom ovlašćenja, poverenja, odnosa zavisnosti, teških prilika drugog, zadržavanjem ličnih isprava ili davanjem ili primanjem novca ili druge koristi, vrbuje, prevozi, prebacuje, predaje, prodaje, kupuje, posreduje u prodaji, sakriva ili drži drugo lice, a u cilju eksploatacije njegovog rada, prinudnog rada, vršenja krivičnih dela, prostitucije ili druge vrste seksualne eksploatacije, prosjačenja, upotrebe u pornografske svrhe, uspostavljanja ropskog ili njemu sličnog odnosa, radi oduzimanja organa ili dela tela ili radi korišćenja u oružanim sukobima”...

Krivično delo može da obuhvati neke radnje izvršenja korišćenjem IKT (vrbuje, prodaje, kupuje, posreduje u prodaji). Međutim, ovo krivično delo ne obuhvata nasilne radnje koje se prema žrtvi trgovine ljudima vrše **nakon** ot-

krivanja ovog krivičnog dela (npr. uznemiravanje, pretnje, proganjanje, praćenje, ponovno vrbovanje), uključujući odmazdu zbog otkrivanja krivičnog dela i uticaj na ishod krivičnog postupka.

Drugi relevantni propisi su Zakon o sprečavanju nasilja u porodici i Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnološkog kriminala.

Zakon o sprečavanju nasilja u porodici ne primenjuje se samo na krivično delo *Nasilje u porodici*, već i na sledeća relevantna krivična dela rodno zasnovanog nasilja:

- Proganjanje (član 138a KZ),
- Polno uznemiravanje (član 182a KZ),
- Posredovanje u vršenju prostitucije (član 184. KZ),
- Trgovina ljudima (član 388. KZ).

Žene žrtve digitalnog nasilja, čiji bi izvršioci bili gonjeni po nekom od gore navedenih krivičnih dela, mogu da ostvare i zaštitu koja je propisana ovim zakonom. Naime, ovaj zakon propisuje izricanje hitnih mera zaštite, od kojih je na digitalno nasilje primenljiva **mera zabrane učinio-cu da kontaktira žrtvu**. Važno je napomenuti da, prema ovom zakonu, postoji obaveza neodložnog postupanja policije, nadležnog tužioca i suda, a žrtvi je garantovano pravo na besplatnu pravnu pomoć.

Međutim, ukoliko digitalno nasilje nije obuhvaćeno nekim od krivičnih dela propisanih ovim zakonom (nasilje u porodici, proganjanje, polno uznemiravanje, posredovanje u vršenju prostitucije i trgovina ljudima), njegova primena nije moguća. Drugim rečima, zaštita žrtve od različitih oblika digitalnog nasilja najpre zavisi od pravne kvalifikacije tužioca – u mnogim situacijama izvršeno digitalno nasilje neće potpasti ni pod jedno od krivičnih dela na koja se ovaj zakon odnosi (na primer, pretnje (bez proganjanja), ucena, impersonacija, osvetnička pornografija, iznuda na seksualnoj osnovi, doksovanje, hakovanje naloga, neovlašćeno objavljivanje ličnih podataka i sadržaja, govor mržnje).

Čak i u situacijama kada se neko od krivičnih dela, predviđenih Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici, događa u digitalnom prostoru, propisane hitne mere zaštite ne mogu da pruže odgovarajuću zaštitu svim žrtvama digitalnog nasilja. Stoga je potrebno proširiti asortiman hitnih mera zaštite, **s obzirom na to da se neke radnje izvršenja mogu izvršiti i bez neposredne komunikacije sa žrtvom**; u skladu sa tim, hit-

na mera zabrane kontaktiranja žrtve neće sprečiti nastavljanje vršenja krivičnog dela.

Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnološkog kriminala odnosi se na sledeća krivična dela:

- Zlostavljanje i mučenje (član 137. KZ),
- Ugrožavanje sigurnosti (član 138. KZ),
- Proganjanje (član 138a KZ),
- Neovlašćeno prisluškivanje i snimanje (član 143. KZ),
- Neovlašćeno fotografisanje (član 144. KZ),
- Neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka (član 145. KZ),
- Neovlašćeno prikupljanje ličnih podataka (član 146. KZ),
- Polno uznemiravanje (član 182a KZ),
- Posredovanje u vršenju prostitucije (član 184. KZ),
- Izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti (član 317. KZ),
- Nasilničko ponašanje (član 344. KZ).

Ovaj zakon daje osnov za gonjenje krivičnih dela posredstvom IKT. Naime, njime je propisana široka lepeza krivičnih dela posredovanih IKT definisanjem pojma *visokotehnološki kriminal*: „Vršenje krivičnih dela kod kojih se kao objekat ili sredstvo izvršenja krivičnih dela javljaju računari, računarski sistemi, računarske mreže, računarski podaci, kao i njihovi proizvodi u materijalnom ili elektronskom obliku”. Ovaj zakon je uspostavio posebne organizacione jedinice za visokotehnološki kriminal u okviru policije i Višeg javnog tužilaštva.

Međutim, on se **ne može primeniti na krivična dela koja se ne gone po službenoj dužnosti ili po predlogu**, a to su osnovni oblici krivičnih dela:

- Neovlašćeno prisluškivanje i snimanje,
- Neovlašćeno fotografisanje,
- Neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka,
- Neovlašćeno prikupljanje ličnih podataka.

Stoga bi unapređenje odredbi KZ, uvođenjem propisa da se osnovni oblici ovih krivičnih dela gone po službenoj dužnosti ili makar po predlogu oštećenog, unapredilo krivičnopravnu zaštitu mnogih žrtava digitalnog nasilja.

Pravni stavovi Evropskog suda za ljudska prava

Za pravni okvir i pravnu praksu u Srbiji značajne su presude i pravni stavovi Evropskog suda za ljudska prava, koji je, kroz više presuda, ocenio da je došlo do povrede ljudskih prava i sloboda u primerima kada država nije adekvatno postupala u situacijama digitalnog nasilja. Tako je Evropski sud za ljudska prava utvrdio da je odbijanje državnih organa da krivično gone autore nasilnih i diskriminatornih komentara i govora mržnje na mreži Facebook povredilo pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života garantovano članom 8.⁸¹ Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda⁸² (*Beizaras i Levickas protiv Litvanije*, 2020).⁸³ Povredu prava iz člana 8. ove konvencije Evropski sud je utvrdio i u situaciji kada organi vlasti nisu preduzeli gonjenje muškarca koji je upotrebio ime bivše partnerke, njene lične podatke i nage fotografije i iskoristio ih da napravi lažni profil na društvenim mrežama (*Volodina protiv Rusije* (br. 2) 2021).⁸⁴

Podaci državnih i javnih institucija

U Republici Srbiji ne postoji adekvatno prikupljanje podataka o nasilju prema ženama, niti se na drugi način (kroz sveobuhvatnija istraživanja

⁸¹ Član 8. Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života:

Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.

Javne vlasti se neće mešati u vršenje ovog prava sem ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, javne bezbednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih.

⁸² Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, izmenjene u skladu sa Protokolom broj 11, protokola uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 4 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kojim se obezbeđuju izvesna prava i slobode koji nisu uključeni u Konvenciju i prvi Protokol uz nju, Protokola broj 6 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne, Protokola broj 7 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 12 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i Protokola broj 13 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne u svim okolnostima („Sl. list SCG - Međunarodni ugovori”, br. 9/2003, 5/2005 i 7/2005 i , „Sl. glasnik RS - Međunarodni ugovori”, br. 12/2010 i 10/2015).

⁸³ Noorlander, P., Gačanica, L., Gorjanc-Prelević, T. (2022). *Suzbijanje govora mržnje - evropski standardi i praksa: Priručnik*. Akcija za ljudska prava Human Rights Action (HRA). Dostupno na: <https://www.hraction.org/wp-content/uploads/2022/05/Prirucnik-za-suzbijanje-govora-mrznje-esip-FINAL-19-7-2022.pdf>

⁸⁴ Ibid.

koja bi vodili državni organi, organizacije ili ustanove) prate i analiziraju trendovi i rasprostranjenost ove vrste nasilja. Postoje ograničeni podaci koje prikupljaju različiti organi i institucije za potrebe svojih evidencija, planiranja i praćenja, ali način na koji se podaci prikupljaju i vode ne obezbeđuje uporedivost podataka i usklađenost njihovog prikupljanja. Istovremeno, podaci koji se prikupljaju od različitih organa u najvećoj meri nisu razmenljivi (iz razloga neusklađenosti, ali i iz razloga tajnosti, zaštite ličnih podataka i zaštite interesa različitih postupaka koje organi vode). Stoga se o rasprostranjenosti i oblicima nasilja prema ženama okvirno saznaje po pravilu kombinovanjem dostupnih statističkih podataka i podataka iz različitih (često ograničenih) istraživanja.

Kako se razvija IKT, tako se uvećava broj slučajeva digitalnog nasilja i javljaju se se novi oblici ove vrste nasilja. Brzina razvoja IKT i brzina kojom se broj slučajeva digitalnog nasilja uvećava nisu ispraćene kroz odgovarajuće responsivne mehanizme države na ove izazove. Raširenost pojave digitalnog nasilja je za organe Republike Srbije još uvek nedovoljno jasna, usled nedostatka odgovarajućeg okvira za praćenje slučajeva digitalnog nasilja, pravnog okvira koji u nedovoljnoj meri odgovara na digitalno nasilje, nedostatka podataka i istraživanja, kao i nedovoljnog razumevanja prirode digitalnog nasilja. Određeni pomaci napravljeni su kada je reč o zaštiti dece od digitalnog nasilja, ali su i dalje rasprostranjene brojne nejasnoće i nerazumevanje kada je reč o digitalnom nasilju prema ženama i devojka. Podaci o digitalnom nasilju prema ženama i devojka se ne prikupljaju i statistika se ne vodi, te stoga, broj slučajeva i dalje predstavlja „tamnu brojku”, dok slučajevi koji su nam postali poznati predstavljaju samo vrh ledenog brega.

Kada govorimo o digitalnom nasilju, važno je naglasiti da se radi o različitim oblicima nasilnog ponašanja muškaraca prema ženama koji su slični fizičkom i psihološkom nasilju u tzv. fizičkom okruženju. Naime, radnje koje uključuju zastrašivanje, pretnje, proganjanje, uznemiravanje, seksualno uznemiravanje, ponižavanje, vređanje, ekonomsko i emocionalno nasilje, mogu se dogoditi kako u digitalnom, tako i u fizičkom okruženju. Digitalni alati i tehnologije omogućavaju izvršiteljima nasilja da deluju anonimno, što otežava identifikaciju počinioca. To može omogućiti nasilnicima da neometano vrše nasilje tokom dužeg perioda, bez straha od otkrivanja ili kazne. Pored toga, neki oblici digitalnog nasilja još nisu prepoznati u važećem pravnom okviru, što onemogućava njihovo otkrivanje i sankcionisanje.

Posebnu pažnju treba posvetiti digitalnom nasilju prema ženama i devojka u medijima. S jedne strane, ovo nasilje dolazi od samih medija, kroz tekstove, priloge i druge sadržaje, a s druge strane od publike, koja objavljuje nasilne, mizogine i seksističke komentare, podstiče nasilje i diskriminaciju, uključujući govor mržnje. Iako se nasilje koje mediji čine retko naziva nasiljem, ono se dugi niz godina analizira i pokušava eliminisati putem samoregulacije i pravnog okvira. Takođe, nasilje koje dolazi od publike kroz komentare i objave na medijskim sadržajima nije obuhvaćeno nijednom od ovih regulacija. Digitalno nasilje u medijima se izdvaja kao poseban problem, s obzirom na mnoge nedoumice i nerazjašnjena pitanja koja se tiču ravnoteže između slobode medija, slobode izražavanja i zaštite ljudskih prava i sloboda.

Kada je reč o zvaničnim statističkim podacima, oni ne postoje specifično za digitalno nasilje. Statistika o slučajevima nasilja prema ženama generalno je neadekvatna – počev od toga da statistika pravosuđa koju vodi Republički zavod za statistiku (RZS) ne raspolaže podacima o krivičnim delima razvrstanim po žrtvama i disagregisanih po polu, starosnom dobu i drugim ličnim svojstvima žrtve. Statistika pravosuđa raspolaže podacima o punoletnim i maloletnim učiniocima krivičnih dela, kao i odgovornim i pravnim licima učiniocima privrednih prestupa.⁸⁵ Stoga se samo posrednim putem i uvidom u javne statističke podatke različitih organa može steći (nedovoljno precizan) uvid u rasprostranjenost nasilja prema ženama.

Prema podacima Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu o punoletnim licima u sistemu socijalne zaštite u 2022. godini,⁸⁶ u centrima za socijalni rad je u 2022. godini evidentirano 38.896 prijava nasilja u porodici. Najveći broj prijava nasilja se odnosio na odrasle korisnike (71%), a manji na mlade i starije korisnike. Evidentirano je 15.272 punoletnih žrtava psihičkog nasilja, što predstavlja povećanje od 6% u odnosu na 2021. godinu. Udeo prijava psihičkog nasilja nad punoletnim ženama u ukupnom broju prijava u 2022. iznosi 72%. U 2022. godini evidentirane su 183 prijave za seksualno nasilje nad punoletnim licima, što je za 7,6% manje nego 2021. godine. Žene su češće žrtve seksualnog nasilja u svim starosnim kategorijama, a u 2022. godini udeo prijava u kojima je žena žrtva seksualnog nasilja u odnosu na sve punoletne žrtve seksualnog nasilja iznosi 86,3%. Ukupan broj izrečenih mera zaštite za punoletne

⁸⁵ RZS, dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/sr-Latn/oblasti/pravosudje>

⁸⁶ Republički zavod za socijalnu zaštitu. (2023). *Punoletni u sistemu socijalne zaštite u 2022. godini*. Dostupno na: *Punoletni u sistemu socijalne zaštite u 2022. godini*

žrtve nasilja u porodici u 2022. godini iznosio je 4.827, što je za 20% manje u odnosu na prethodnu godinu.⁸⁷

Prema podacima RZS za 2023. godinu,⁸⁸ statistika pravosuđa o prijavljenim licima za krivična dela povezana sa digitalnim nasiljem ukazuje na veoma mali broj prijava.⁸⁹ U odnosu na relevantna krivična dela⁹⁰ često se dešava da se krivične prijave odbacuju. Najveći broj prijava odnosi se na krivična dela poput *Nasilje u porodici* i *Ugrožavanje sigurnosti*. Međutim, nije moguće utvrditi koliko se tih prijava odnosi na dela izvršena putem IKT.

Tabela 6: Prijavljena punoletna lica, 2023. godina

Krivično delo	Ukupno prijavljenih lica	Broj prijavljenih muškaraca	Odbačene krivične prijave	% prijavljenih protiv kojih su prijave odbacene	Podignuta optužnica	% prijavljenih protiv kojih su podignute optužnice
Zlostavljanje i mučenje	381	338	267	70%	103	27%
Ugrožavanje sigurnosti	2.354	2.123	1.276	54%	876	37%
Proganjanje	388	333	176	45%	163	42%
Neovlašćeno prisluškivanje i snimanje	4	3	2	50%	0	0%

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ RZS. (2024). *Punoletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2023: Prijave, optuženja i osude*. Dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2024/Pdf/G20245714.pdf>

⁸⁹ Prema definiciji RZS, prijavljeno lice jeste punoletni učinilac krivičnog dela protiv koga su postupak po krivičnoj prijavi i prethodni postupak završeni odlukom kojom je: odbaćena prijava, prekinuta istraga, obustavljena istraga ili podignuta optužnica – optužni predlog.

⁹⁰ Treba imati u vidu da se podaci o odbacaju krivične prijave i podignutoj optužnici odnose na one odluke nadležnih tužilaštava (o odbacaju prijave) i one optužnice koje su donete, odnosno podignute u 2023. godini. Stoga one mogu, a ne moraju, da korespondiraju sa krivičnim prijavama koje su podnete u istoj godini.

Neovlašćeno fotografisanje	19	15	14	74%	2	11%
Neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka	8	0	2	25%	1	13%
Neovlašćeno prikupljanje ličnih podataka	27	18	17	63%	3	11%
Iznošenje ličnih i porodičnih prilika	3	0	2	67%	0	0%
Polno uznemiravanje	210	205	60	29%	105	50%
Posredovanje u vršenju prostitucije	16	10	8	50%	8	50%
Nasilje u porodici	5.015	4.419	2.556	51%	2,411	48%
Ucena	97	91	19	20%	12	12%
Nasilničko ponašanje	854	816	331	39%	425	50%
Rasna i druga diskriminacija	8	6	5	63%	0	0%
Trgovina ljudima	35	25	10	29%	26	74%

Izvor: RZS, 2023⁹¹

Mali broj krivičnih prijava evidentira i Posebno tužilaštvo za borbu protiv visokotehnološkog kriminala.

⁹¹ RZS. (2024). Punoletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2023. Prijave, optuženja i osude. Dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2024/Pdf/G20245714.pdf>

Tabela 7: Broj prijava primljenih u Posebnom tužilaštvu za borbu protiv visokotehnološkog kriminala, 2021. godina

Krivično delo	
Proganjanje	90
Neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka	0
Polno uznemiravanje	13
Prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju	107
Ucena	0

Preuzeto iz: Milivojević, 2024⁹²

Statistika pravosuđa RZS o optuženim licima u 2023. godini (koja obuhvata lica protiv kojih je podignuta optužnica, optužni predlog ili privatna tužba)⁹³ pokazuje da su osobe optužene za krivična dela povezana sa digitalnim nasiljem u velikoj meri osuđene. Najveći procenat osuđujućih presuda zabeležen je kod krivičnih dela kao što su Ucenjivanje i Rasna i druga diskriminacija, gde je stopa osuđujućih presuda 100%, iako je broj optuženih mali. Ostala krivična dela sa visokim procentima osuđujućih presuda uključuju: Posredovanje u vršenju prostitucije (94%), Polno uznemiravanje (87%), Nasilje u porodici (86%), Trgovina ljudima (85%), Nasilničko ponašanje (82%), Zlostavljanje i mučenje (81%), Proganjanje (81%) i Ugrožavanje sigurnosti (80%). S druge strane, krivična dela sa najnižim procentima osuđujućih presuda su: Neovlašćeno fotografisanje (8%), Iznošenje ličnih i porodičnih podataka (19%) i Neovlašćeno prisluškivanje i snimanje (38%). Takođe, manje od 51% osuđujućih presuda zabeleženo je za krivična dela poput Neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđih spisa, portreta i snimaka, kao i za Neovlašćeno prikupljanje ličnih podataka.

⁹² Milivojević, A. (2024). *Rodno zasnovano digitalno nasilje u Srbiji: Pregled trendova*. SHARE fondacija. , Dostupno na: <https://www.sharefoundation.info/wp-content/uploads/Rodno-zasnovano-digitalno-nasilje-u-Srbiji.pdf>

⁹³ Prema definiciji RZS, optuženo lice je punoletno lice protiv koga je na sudu podignuta: optužnica, optužni predlog ili privatna tužba, protiv koga je krivični postupak pravosnažno završen.

Tabela 8: Optužena punoletna lica, 2023. godina

Krivično delo	Ukupno optuženih lica	Broj optuženih muškaraca	Osuđujuća presuda	% osuđujućih presuda	Odbijajuća presuda	Oslobađajuća presuda	% odbijajućih i oslobađajućih presuda
Zlostavljanje i mučenje	133	120	108	81%	8	11	14%
Ugrožavanje sigurnosti	1.037	955	828	80%	36	69	10%
Proganjanje	174	155	141	81%	2	8	6%
Neovlašćeno prisluškivanje i snimanje	8	5	3	38%	1	5	75%
Neovlašćeno fotografisanje	13	11	1	8%	1	2	23%
Neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka	11	9	5	45%	1	2	27%
Neovlašćeno prikupljanje ličnih podataka	2	2	1	50%	0	0	0%
Iznošenje ličnih i porodičnih prilika	31	19	6	19%	8	0	26%
Polno uznemiravanje	130	130	113	87%	5	4	7%
Posredovanje u vršenju prostitucije	16	10	15	94%	0	1	6%
Nasilje u porodici	2.500	2.300	2.139	86%	48	69	5%
Ucena	23	17	23	100%	0	0	0%

Nasilničko ponašanje	473	454	389	82%	16	33	10%
Rasna i druga diskriminacija	1	1	1	100%	0	0	0%
Trgovina ljudima	13	11	11	85%	0	0	0%

Izvor: RZS, 2023⁹⁴

Primeri pravnog okvira i pravne prakse u drugim državama

Sudska praksa u nekim evropskim državama pokazuje da politika suzbijanja nasilja podrazumeva i adekvatnu kaznenu politiku kada je reč o digitalnom nasilju. Primera radi, u Velikoj Britaniji je 2014. godine oglasen krivim muškarac koji je na Twitter nalogu postavljao postove koje je sud ocenio opscenim, pretećim i grubo uvredljivim, te mu izrekao kaznu zatvora u trajanju od 18 nedelja i meru zabrane svakog kontakta sa žrtvom. U Holandiji je 19 muškaraca osuđeno i kažnjeno za postavljanje postova na mreži Facebook, koji su po sadržaju predstavljali govor mržnje. Sud je stao na stanovište da „kada su onlajn, ljudi osećaju slobodu da kažu šta žele, ali sloboda izražavanja nije neograničena”.⁹⁵

U Hrvatskoj je izmenjeno krivično zakonodavstvo, te je propisano novo krivično delo Zloupotreba snimaka polno eksplicitnog sadržaja. U Crnoj Gori je pripremljen Nacrt zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, kojim je predloženo uvođenje novog krivičnog dela koje sankcioniše zloupotrebu tuđeg snimka, fotografije, portreta, audio zapisa ili spisa sa seksualno eksplicitnim sadržajem.⁹⁶ Krivični zakonik Severne Makedonije sadrži niz značajnih odredbi koje unapređuju krivičnopravnu zaštitu žrtava digitalnog nasilja. Tako KZ sadrži i definiše pojam „rod-

⁹⁴ RZS. (2024). Punoletni učinoci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2023: Prijave, optuženja i osude. Dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2024/Pdf/G20245714.pdf>

⁹⁵ Noorlander, P., Gačanica, L., Gorjanc-Prelević, T. (2022). Suzbijanje govora mržnje - evropski standardi i praksa: Priručnik. Akcija za ljudska prava Human Rights Action (HRA). Dostupno na: <https://www.hraction.org/wp-content/uploads/2022/05/Prirucnik-za-suzbijanje-govora-mrznje-esip-FINAL-19-7-2022.pdf>

⁹⁶ Milivojević, A. (2024). Rodno zasnovano digitalno nasilje u Srbiji: Pregled trendova. SHARE fondacija. Dostupno na: <https://www.sharefoundation.info/wp-content/uploads/Rodno-zasnovano-digitalno-nasilje-u-Srbiji.pdf>

no zasnovano nasilje”, čime propis jasno prepoznaje ovaj vid nasilja kao nedozvoljeno i krivično sankcionisano ponašanje. Odredbom kojom je određeno krivično delo Ugrožavanje sigurnosti propisano je da kvalifikovan, odnosno teže kažnjiv oblik ovog dela postoji ako je izvršeno putem sredstava informacionog sistema i na osnovu roda. Krivično delo Proganjanje se može izvršiti zloupotrebom ličnih podataka, korišćenjem sredstava javnog informisanja ili drugih vidova komunikacije. Krivično delo Seksualno uznemiravanje eksplicitno sankcioniše seksualno uznemiravanje onlajn. Ovo krivično delo je definisano vrlo precizno i sveobuhvatno, te je propisano: „Svako ko verbalnom, neverbalnom ili fizičkom radnjom, kao i korišćenjem elektronskih sredstava komunikacije koja imaju direktno ili indirektno, stvarno ili simbolično značenje izjava, nepristojnih ponuda, namamljivanja, izraza seksualne strasti ili bilo koje druge radnje koja jasno podseća na seksualni odnos ili druge seksualne radnje izjednačene sa njim, a time povredi dostojanstvo druge osobe, izazivajući osećaj nelagodnosti, iritacije, poniženja ili straha, kazniće se...” Ovo krivično delo uvedeno je 2023. godine nakon slučaja masovnog seksualnog zlostavljanja onlajn u Severnoj Makedoniji, kada su hiljade fotografija žena i devojčica deljene na platformi Telegram u grupi pod nazivom „Javna soba”. Pored Krivičnog zakonika, u Severnoj Makedoniji je 2021. godine usvojen i Zakon o prevenciji i zaštiti nasilja prema ženama i porodičnog nasilja, koji, takođe, prepoznaje onlajn seksualno uznemiravanje kao specifičnu formu rodno zasnovanog nasilja.⁹⁷

Mediji - prostor i medijum digitalnog nasilja

Mediji i nasilje prema ženama

Uloga medija u kontekstu nasilja prema ženama već duže vreme predstavlja predmet istraživanja i različitih regulativnih pokušaja. Mediji nikada nisu bili isključivo „prenosioci realnosti”; umesto toga, oni su imali značajnu ulogu u oblikovanju i kreiranju stvarnosti. Razvoj IKT dodatno je pojačao ovu ulogu, jer su mediji danas non-stop prisutni i dostupni, a

⁹⁷ Čalovska Dimovska, N. (2024). Analysis of the legislation related to Technology Facilitated Gender Based Violence. UNDP. Vlada Republike Koreje. Dostupno na: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-12/final-analysis-tf-gbv.pdf>

njihov odnos sa publikom se transformisao sa jednosmerne komunikacije (mediji–javnost) u interaktivnu komunikaciju (mediji–javnost–mediji). Zbog toga mediji igraju ključnu ulogu u rasprostranjenosti nasilja prema ženama. Oni mogu značajno uticati na očuvanje ili povećanje nasilja, kao i na promociju nulte tolerancije prema nasilju, što može voditi smanjenju prevalencije nasilja. Negativni uticaji medija mogu biti direktni (kada otvoreno promovišu nasilje), indirektni (kada umanjuju, relativizuju ili negiraju nasilje prema ženama) i posredni (kroz širenje stereotipa o rodnim ulogama koji opravdavaju nasilje).⁹⁸ Takođe, tzv. medijski linčevi, koji se najčešće usmeravaju na poznate žene, predstavljaju direktan oblik nasilja.⁹⁹ Mediji dodatno podstiču nasilje omogućavanjem objavljivanja sadržaja koje kreira publika (komentari, postovi, simboli) i koji su suštinski nasilni. Ovakav pristup podstiče mizoginiju, seksizam i nasilni sentiment prema određenim ženama i ženama uopšte, čime se direktno doprinosi povećanju nasilja prema ženama.

Uprkos pravnoj regulativi koja zabranjuje nasilno izveštavanje medija, kao i krivičnom zakonodavstvu koje omogućava gonjenje odgovornih lica u medijskim kućama (osnivača, novinara, glavnog urednika), postoji i dalje problem tzv. medijskog nasilja prema ženama. Pokušaji samoregulacije medija i formiranje regulatornih tela sa mandatom da reaguju, sprečavaju i suzbijaju ovakvo izveštavanje nisu doneli zadovoljavajuće rezultate. Medijsko nasilje prema ženama se povećava i usložnjava, s obzirom na to da su mediji prisutni na svim platformama onlajn komunikacije (vlastita internet izdanja, internet portali, nalozi na društvenim mrežama, komunikacijski alati i platforme). Nedostatak odgovarajuće kaznene politike u medijskim propisima, kao i nejasna krivična odgovornost, uz neefikasnost i politizaciju medija i regulatornih tela, doprinose problemu. Takođe, snažan uticaj moćnih centara na medije i opšta zavisnost medija, kao i nerazumevanje odnosa između slobode medija i zabrana povreda ljudskih prava i sloboda (na nacionalnom i nadnacionalnom nivou), otežavaju adekvatan odgovor na medijski podržano, podstaknuto ili izvršeno nasilje prema ženama.

Samo u aspektu povrede prava na privatnost i samo u periodu od tri meseca (od jula do septembra 2021. godine) evidentirano je 655 tek-

⁹⁸ Mršević, Z. (2013). *Kvalitativna analiza medijskog izveštavanja o nasilju nad ženama u Srbiji*. Program Ujedinjenih nacija za razvoj (United Nations Development Program). Dostupno na: <https://www.undp.org/sr/serbia/publications/kvalitativna-analiza-medijskog-izvestavanja-o-nasilju-nad-zenama-u-srbiji>

62 ⁹⁹ Ibid.

stova u dnevnim novinama kojima je povređeno pravo na privatnost, i to pre svega u izveštavanju o kriminalu i nasilju (58%), prevashodno prema ženama.¹⁰⁰ Anketa o načinu izveštavanja medija o nasilju prema devojkama, devojkama i ženama, u kojoj je učestvovalo 1.520 mladih,¹⁰¹ pokazala je da je percepcija mladih da mediji o nasilju ne izveštavaju na profesionalan, etičan i saosećajan način (65%). Oko 30% mladih smatra da mediji minimiziraju ili opravdavaju nasilje, a skoro tri četvrtine doživljava uznemirenost nakon čitanja ili gledanja priloga o nasilju. Preko 60% mladih smatra da je takvo izveštavanje namerno i da ima za cilj povećanje profita, a 19% smatra da je takvo izveštavanje rezultat opšte klime u društvu u kome je nasilje normalizovano. Da je takvo izveštavanje neprihvatljivo smatra 91% mladih. Mladi smatraju da odgovornost za neetičko i neprofesionalno izveštavanje o nasilju prema ženama snosi urednik medija (50%) i regulatorno telo za elektronske medije (19%), a jedna desetina njih smatra da odgovornost leži na državnim službenicima i „političkoj eliti”. Prema mišljenju mladih, ključni koraci za poboljšanje medijskog izveštavanja su bolja zakonska regulativa (35%), odgovornost za neprofesionalno izveštavanje (28%) i obuka za novinare (19%).

Nasilje prema ženama, komentari i drugi sadržaji korisnika medija

Poseban aspekt digitalnog nasilja u medijima proizašao je iz razvoja IKT i širenja medija u onlajn prostor. To se odnosi na mogućnost da publika javno komentariše sadržaj koji mediji objavljuju, kako na medijskim portalima, tako i na različitim mestima gde su se mediji uspostavili, posebno na društvenim mrežama i platformama.

Mnoge javne ličnosti su izložene digitalnom nasilju putem medija. One se suočavaju sa različitim oblicima nasilja prema ženama, kako kroz izveštavanje medija, tako i kroz komentare čitalaca na društvenim mrežama. Ovi oblici nasilja uključuju: onlajn napade, pretnje smrću i druge vrste pretnji, mizogine i seksističke komentare, digitalno zastrašivanje, objavljivanje ličnih podataka (poput kućne adrese i jedinstvenog matičnog broja građana), kao i informacije o članovima porodice; okrivljava-

¹⁰⁰ Kleut, J., Prodanović, D. (2021). *Monitoring kršenja prava na privatnost u medijima*. Partneri Srbija. Dostupno na: <https://www.partners-serbia.org/public/news/monitoring-medija-publikacija.pdf>

¹⁰¹ Dostupno na: <https://serbia.ureport.in/opinion/3157/>

nje žrtve, online uznemiravanje i korišćenje ili objavljivanje fotografija bez pristanka.¹⁰²

Studija slučaja „Žene poznate javnosti u spirali rodno zasnovanog nasilja u digitalnom medijskom okruženju” pokazala je sledeće:

1. U slučaju izveštavanja o nasilju prema medijski poznatoj ženskoj osobi:

- pri izveštavanju o nasilju sadržaji su koncipirani u senzacionalističkom maniru (79% analiziranih tekstova),
- senzacionalističko izveštavanje najviše se ogleda u iznošenju brojnih neproverenih informacija i posebno detalja nasilja,
- dosledno prenošenje uvredljivih stavova sagovornika doprinelo je da se ta praksa nastavi i u komentarima publike,
- u svim tekstovima, osim jednog, vidljiv je trend individualizacije i melodramatizacije nasilja, koje tako ostaje percipirano kao incident i akt pojedinca, a ne kao širi društveni problem,
- retke tekstove, podstaknuti konkretnim slučajem nasilja, ali tematski posvećeni problemu nasilja prema ženama, prate uvredljivi komentari publike,
- medijski narativi inicirali su veliki broj komentara (38 tekstova, 797 komentara), od kojih blizu 60% sadrže elemente rodno zasnovanog nasilja. Najzastupljeniji su komentari koji relativizuju nasilje i krive žrtvu za nasilje – ta kategorija komentara zapravo je refleksija medijskih tekstova u kojima se nasilje umanjuje ili u potpunosti negira i iznose se detalji iz života žrtve nasilja.

2. U slučaju izveštavanja o bračnom i porodičnom životu medijski poznate ženske osobe:

- fokus izveštavanja medija je krivica žene za porodični i emotivni status partnera (bivšeg i sadašnjeg) i za odnos između njih,
- najzastupljeniji osuđujući komentari su vezani za ispitivanje „moralnih kvaliteta” žene,
- osuđujući komentari, mada u znatno manjem broju, na uvredljiv način su kvalifikovali vršenje rodne uloge supruge (2,1%) i majke (0,6%),
- oko 3% komentara na uvredljiv način je referisalo na fizički izgled i lične karakteristike žene,

¹⁰² Milivojević, A. (2024). Rodno zasnovano digitalno nasilje u Srbiji: Pregled trendova. SHARE fondacija. Dostupno na: <https://www.sharefoundation.info/wp-content/uploads/Rodno-zasnovano-digitalno-nasilje-u-Srbiji.pdf>

- ukupan korpus komentara koji su počivali na rodnoj komponenti je 48,7% i ova grupa komentara sadržala je elemente rodno zasnovanog nasilja.

Debata oko komentara čitalaca postoji više od decenije i praćena je povećanjem zabrinutosti zbog sve većeg broja „necivilizovanih” komentara. Ova „mračna participacija”, u kojoj je ostavljanje komentara motivisano namerom da se dezinformiše, da se vode kampanje mržnje i da se zlostavlja, postala je društvena realnost i novi oblik polarizacije u društvu. U odgovoru na ovaj problem niz medija je odgovorio ukidanjem mogućnosti ostavljanja komentara. Druga strategija medija jeste preusmeravanje komentarisanja na društvene mreže, uz zatvaranje komentarisanja na elektronskim izdanjima i portalima medija.¹⁰³

Istraživanje koje je sprovedla Svetska asocijacija novina i izdavača na uzorku od 104 medija pokazuje da postoji konsenzus o tome da mediji imaju pravo da biraju kakve razgovore žele da podrže, kao i koje ne žele da „hostuju”. Politike medija su javne, što znači da se očekuje od publike da ih poštuje. Neki mediji odlučuju da preduzmu aktivniji pristup, zahtevajući od korisnika da se registruju kako bi mogli da komentarišu, pri čemu prikupljaju i čuvaju lične podatke. U praksi mediji često koriste kombinaciju premoderacije,¹⁰⁴ koju obavljaju ljudi i algoritmi, ili angažuju veći broj moderatora. Povećava se i broj medija koji onemogućavaju komentarisanje, preusmeravajući tu funkciju na društvene mreže. Istraživanje medijskih politika pokazuje da je oko 20 medija u Velikoj Britaniji i SAD zatvorilo mogućnost komentarisanja, uz nekoliko obrazloženja:

- a) premoderacija je skupa i čini medij finansijski neefikasnim;
- b) ukidanje komentara ne ugrožava slobodu izražavanja, jer se stavovi i dalje mogu iznositi na društvenim mrežama;

¹⁰³ Nelson, M. N., Ksiazek, T. B. & Springer, N. (2021). Killing the Comments: Why Do News Organizations Remove User Commentary Functions? *Journalism and Media*, 2(4), 572-583. Dostupno na: <https://doi.org/10.3390/journalmedia2040034>

¹⁰⁴ Premoderacija znači da se svi komentari pregledaju pre objavljivanja, a objavljuju se samo komentari koji su, prema proceni moderatora, u skladu sa zakonom, pravilima komentarisanja i/ili uređivačkom politikom. Suprotno tome, postmoderacija znači da se svi komentari objavljuju odmah po postavljanju, bez prethodnog odobravanja, ali mogu biti naknadno uklonjeni po saznanju ukoliko moderatori procene da nisu u skladu sa zakonom, pravilima komentarisanja i/ili uređivačkom politikom. Izvor: Krivokapić, N. et al. (2015). *Vodič dobre prakse i regulatorni modeli za odgovorno objavljivanje onlajn komentara*. SHARE fondacija. Dostupno na: https://www.sharefoundation.info/wp-content/uploads/vodic-pravni_ii_web.pdf

- c) mediji su se suočili sa problemom necivilizovanih komentara, uključujući predrasude, mizoginiju, seksizam, nasilje i zloupotrebu na najrazličitije načine.¹⁰⁵

Primeri medija koji su ukinuli mogućnost komentarisanja uključuju: *The Guardian*, *The Washington Post*, *The New York Times*, *Reuters*, *CNN*, *Chicago Sun-Times*, *The Boston Globe* i *The Week*, kao i neke naučne i tehnološke medije, poput *The Verge* i *Popular Science*. Neki od njih nisu potpuno onemogućili komentare, već su to učinili na stranicama koje se bave vestima ili osetljivim temama, dok su ostavili mogućnost komentarisanja u okviru kolumni, mišljenja ili kulturnih sadržaja. Na primer, CNN je u većini članaka ukinuo sekciju za komentare, ali je zadržao komentarisanje na temama gde urednici procene da postoji potencijal za kvalitetnu debatu i gde novinari i autori mogu učestvovati i moderirati te diskusije.¹⁰⁶

Iskustva u regionu svedena su na eksperimentalne pristupe sa ograničenjima. Na primer, novembra 2013. godine hrvatski portal Net.hr ukinuo je mogućnost ostavljanja komentara, obrazlažući svoju odluku tvrdnjom da je „postalo gotovo pravilo” da komentari služe za „izražavanje poremećenih, bolesnih i zadržanih stavova čitalaca.”¹⁰⁷

Većina onlajn medija u Srbiji koristi premoderaciju i u pravilima komentarisanja zadržava pravo da ne objavi određene komentare. Međutim, praksa pokazuje da premoderacija često može biti nedosledna, nekvalitetna ili čak izostati, dok mediji ističu problem nedostatka resursa za moderaciju. Važno je napomenuti da je u slučaju premoderacije medij odgovoran za sadržaj objavljenih komentara. Ovaj stav potvrdio je i Apelacioni sud u Novom Sadu, koji je utvrdio da komentari na medijima, koji zadržavaju pravo na neobjavljivanje određenih komentara, podležu uređivačkoj koncepciji i odgovornosti medija. Takođe, Komisija Saveta za štampu smatra da redakcije, naročito one sa moderatorima, snose odgovornost za komentare čitalaca koje objavljuju na svojim vebstranama i ne mogu se osloboditi odgovornosti jednostavnim izjavama da ne stoje iza stavova čitalaca. S druge strane, postmoderacija

¹⁰⁵ Nelson, M. N., Ksiazek, T. B. & Springer, N. (2021). Killing the Comments: Why Do News Organizations Remove User Commentary Functions? *Journalism and Media*, 2(4), 572-583. Dostupno na: <https://doi.org/10.3390/journalmedia2040034>

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Krivokapić, N. et al. (2015). *Vodič dobre prakse i regulatorni modeli za odgovorno objavljivanje onlajn komentara*, SHARE fondacija. Dostupno na: https://www.sharefoundation.info/wp-content/uploads/vodic-pravni_ii_web.pdf

smanjuje odgovornost medija, jer medij nije bio prethodno upoznat sa sadržajem komentara, što takođe smanjuje troškove. Ovaj pristup omogućava uklanjanje komentara po prijavi ili na osnovu saznanja, a u novije vreme se za prepoznavanje neželjenog sadržaja koriste i automatizovani alati, poput VI.¹⁰⁸

Nacionalno zakonodavstvo vezano za medije i nasilje prema ženama

U Republici Srbiji postoji pravni okvir koji se odnosi na medije i javno informisanje, uključujući i odredbe koje se odnose na sankcionisanje medija za izvršenje krivičnog dela, prekršaja ili privrednog prestupa, od kojih se neki odnose i na tzv. medijsko nasilje prema ženama. Međutim, odgovornost za sadržaj komentara koje publika postavlja u elektronskim izdanjima medija, odnosno na njihovim platformama, nalogima na društvenim mrežama, video platformama i drugim medijskim prostorima, nije adekvatno uređena.

Dva ključna zakona u medijskoj oblasti, relevantna za digitalno nasilje prema ženama, jesu Zakon o javnom informisanju i medijima i Zakon o elektronskim medijima.

Zakon o javnom informisanju i medijima definiše u članu 35. da pojam *mediji* obuhvata i elektronska izdanja „klasičnih” medija, kao i samostalna elektronska izdanja (uređivački oblikovane internet stranice), čime doprinosi adekvatnijem odgovoru na digitalno nasilje uspostavljajući „vlasništvo” i odgovornost medijske kuće za sadržaj objavljen u digitalnom prostoru. Međutim, ova definicija ne obuhvata naloge medija na društvenim mrežama i platformama, već naprotiv – definiše da „*mediji nisu platforme, poput internet foruma, društvenih mreža i drugih platformi koje omogućavaju slobodnu razmenu informacija, ideja i mišljenja njenih članova, niti bilo koja druga samostalna elektronska publikacija, poput blogova, veb prezentacija i sličnih elektronskih prezentacija, osim ako nisu registrovane u Registru medija*”. Time se isključuje odgovornost medija za sadržaj koji se objavljuje na njihovim nalogima na bilo kojim onlajn mestima, osim ako se ne radi o njihovom elektronskom izdanju ili veb stranici. S obzirom na to da mediji dele sadržaje i van svojih zvaničnih internet stranica, potrebno je proširiti zakonsku definiciju medija kako bi obuhvatila sve oblike i načine objavljivanja sa-

¹⁰⁸ Ibid.

držaja u digitalnom prostoru. To uključuje društvene mreže, platforme i kanale na tim platformama, portale, kao i komunikacione aplikacije i mreže kao što su Viber, WhatsApp i slično.

Nadalje, važno je ukazati da jedan od ciljeva Zakona o javnom informisanju i medijima jeste i „sprečavanje govora mržnje i netolerancije” (član 2). Naime, zakon je propisao mogućnost privremene zabrane distribucije informacija ili drugog medijskog sadržaja odlukom suda, a na predlog javnog tužioca, između ostalog i ako se u informaciji poziva na „*akt neposrednog nasilja prema licu ili grupi na osnovu rase, nacionalne pripadnosti, političke pripadnosti, veroispovesti, pola, seksualne opredeljenosti, rodnog identiteta, invaliditeta ili drugog ličnog svojstva, a od objavljivanja informacije neposredno prethodi ozbiljna i nepopravljiva posledica čije se nastupanje ne može sprečiti na drugi način*”. Zakon, potom, izričito zabranjuje govor mržnje (čl. 86-87), propisujući da se „*idejama, mišljenjem, odnosno informacijama, koje se objavljuju u medijima ne sme podsticati diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, veri, naciji, polu, zbog njihove seksualne opredeljenosti, rodnog identiteta ili drugog ličnog svojstva, bez obzira na to da li je objavljivanjem učinjeno krivično delo*”. Važno je napomenuti da ovaj zakon propisuje zabranu bez obzira na to da li u objavljivanju ideja, mišljenja ili informacija postoje elementi krivičnog dela. Ovom odredbom omogućena je primena norme nezavisno od postojanja krivične prijave, pravne kvalifikacije dela, aktivnosti tužioca i odluke suda u krivičnom postupku. Međutim, ovaj zakon propisuje i šta govor mržnje nije: „*ako je informacija deo novinarskog teksta, a objavljena je: bez namere da se podstiče na diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica, posebno ako je takva informacija deo objektivnog novinarskog izveštaja; s namerom da se kritički ukaže na diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica ili na pojave koje predstavljaju ili mogu da predstavljaju podsticanje na takvo ponašanje*”. Ovom normom se štite sloboda štampe i sloboda izražavanja, ali se istovremeno stvara širok prostor za nekažnjivost isključivo na osnovu postojanja ili nepostojanja odgovarajuće namere, što je u neskladu sa odredbama Zakona o zabrani diskriminacije, koji za utvrđivanje diskriminacije ne traži postojanje namere. Istovremeno, ovim zakonom nije uspostavljen mehanizam objektivne odgovornosti, barem za određene oblike govora mržnje. Stoga je neophodno uspostaviti takav mehanizam imajući u vidu teške posledice koje govor mržnje može proizvesti.

Zakon o javnom informisanju i medijima štiti:

- dostojanstvo žrtve nasilja (član 90), propisujući da se „prikazom ili opisom scene nasilja u mediju ili medijskom sadržaju ne sme povrediti dostojanstvo žrtve nasilja”;
- privatnost (član 91), propisujući da se „informacija iz privatnog života, odnosno lični zapis (pismo, dnevnik, zabeleška, digitalni zapis i sl.), zapis lika (fotografski, crtani, filmski, video, digitalni i sl.) i zapis glasa (magnetofonski, gramofonski, digitalni i sl.), ne može objaviti bez pristanka lica čijeg se privatnog života informacija tiče, odnosno lica čije reči, lik, odnosno glas sadrži, ako se pri objavljivanju može zaključiti koje je to lice”. Ova norma jasno zabranjuje objavljivanje digitalnih sadržaja koji se odnose na privatni život nekog lica.

Posebne odredbe ovog zakona (čl. 123-126) uređuju pravo na naknadu štete licu na koje se odnosi informacija čije je objavljivanje zabranjeno ovim zakonom, pri čemu je njime uređeno postojanje subjektivne odgovornosti novinara i glavnog urednika (ako se dokaže da je šteta nastala njihovom krivicom) i objektivne odgovornosti izdavača (izdavač odgovara bez obzira na krivicu).

Ključni problem Zakona o javnom informisanju i medijima je u neodgovarajućim kaznenim odredbama. Zakon nije propisao sankcije za:

- kršenje zabrane govora mržnje,
- kršenje obaveze zaštite dostojanstva žrtve nasilja,
- povredu privatnosti,

čime žrtvama ovakvog ponašanja medija nije obezbeđena odgovarajuća zaštita.

Stoga je neophodno da ovaj zakon propiše kaznene odredbe za povredu obaveza i zabrana kako bi se obezbedila efikasna implementacija propisanih normi.

Ovaj zakon, takođe, nije uredio status komentara čitalaca i publike, niti je definisao obaveze i dužnosti medija u vezi sa njima. Zbog toga je važno da se pitanje komentara publike na sadržaj koji mediji objavljuju jasno uredi i da se uspostavi odgovornost medija za moderaciju komentara, uključujući sprečavanje objavljivanja komentara koji sadrže nedozvoljen sadržaj.

S druge strane, **Zakon o elektronskim medijima** definiše:

- elektronski medij: „program, odnosno celokupni programski sadržaj radija i televizije, kao i programski sadržaj dostupan na zahtev putem mreža elektronskih komunikacija”;
- pružaoca medijske usluge: „fizičko lice koje je registrovano za obavljanje delatnosti ili pravno lice koje ima uređivačku odgovornost za izbor audio-vizuelnog sadržaja audio-vizuelne medijske usluge, odnosno audio sadržaja medijske usluge radija, i koje određuje način organizacije sadržaja”;
- pružaoca usluge platforme za razmenu video sadržaja: „fizičko lice koje je registrovano za obavljanje delatnosti ili pravno lice koje omogućava distribuciju video sadržaja na platformi koju poseduje, ali nema uređivačku odgovornost za sadržaj”;
- uređivačku odgovornost: „odgovornost za proizvodnju, izbor i kontrolu sadržaja i njihovu organizaciju na osnovu zakona, profesionalnih i etičkih pravila, bilo da je reč o pružanju usluga prema programskoj šemi ili o pružanju sadržaja na zahtev”.

Član 5. Ovog zakona definiše načela uređivanja oblasti pružanja medijske usluge, uključujući načelo „potpune afirmacije i zaštite ljudskih prava i sloboda, a naročito slobode izražavanja, medijskog i političkog pluralizma, ljudskog dostojanstva, **zabrane svih oblika govora mržnje**, dobrobiti maloletnika, javnog zdravlja, javne bezbednosti, **onemogućavanja sadržaja koji podstiču na nasilje i terorizam** i ostvarivanje interesa javnosti, odnosno korisnika medijskih usluga”.

U članu 75. ovaj zakon uređuje odgovornost za programski sadržaj, propisujući da „pružalac medijske usluge odgovara za programski sadržaj, **bez obzira na to da li ga je proizveo pružalac ili drugo lice** (npr. nezavisna produkcija, zakupljeni termin, programska razmena, najave programa, **SMS i druge poruke publike** i sl.)”. **Ovo je izuzetno važna odredba, jer se njome uspostavlja direktna odgovornost medija za sadržaje koje kreira publika.**

Zakon dalje propisuje sledeće obaveze i zabrane:

- Obaveza pružalaca medijskih usluga vezana za poštovanje ljudskih prava i dostojanstva ličnosti (član 70): „Medijska usluga se pruža na način kojim se poštuju ljudska prava, a naročito dostojanstvo ličnosti”;
- Zabrana govora mržnje (član 71): „Regulator se stara da programski sadržaj pružaoca medijske usluge ne sadrži informacije

kojima se podstiče, na otvoren ili prikriven način, diskriminacija, mržnja ili nasilje zbog rase, boje kože, predaka, državljanstva, nacionalne pripadnosti, jezika, verskih ili političkih ubeđenja, pola, rodnog identiteta, seksualne orijentacije, imovnog stanja, rođenja, genetskih osobenosti, zdravstvenog stanja, invaliditeta, bračnog i porodičnog statusa, osuđivanosti, starosne dobi, izgleda, članstva u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama i drugih stvarnih, odnosno pretpostavljenih ličnih svojstava”;

- Zabrana objavljivanja pojedinih programskih sadržaja (član 72): „Regulator se stara da pružaoci medijskih usluga ne objavljuju programski sadržaj koji na senzacionalistički, pojednostavljeni i neetički način izveštava o nasilju (masovnom nasilju, nasilju u porodici, samoubistvu); pornografske sadržaje nastale iskorišćavanjem maloletnog lica; programske sadržaje koji propagiraju ili reklamiraju prostituciju; programske sadržaje koji podržavaju nasilje, kriminalno ili drugo nedozvoljeno ponašanje”;
- Obaveze pružalaca usluga platformi za razmenu video sadržaja (član 115): „Pružalac usluge platforme za razmenu video sadržaja je dužan da preduzme odgovarajuće mere, a naročito radi zaštite javnosti od podsticanja na nasilje i mržnju, javnosti od programskih sadržaja, **video sadržaja koji su generisali korisnici** ili audiovizuelnih komercijalnih komunikacija, čijim objavljivanjem se čini krivično delo javnog podsticanja na izvršenje terorističkih dela, dečije pornografije ili rasne ili druge diskriminacije”.

Zakon o elektronskim medijima propisuje i sankcije za pružaoce medijskih usluga i pružaoce usluge platforme za razmenu video sadržaja za:

- nepostupanje u vezi sa obavezom poštovanja ljudskih prava,
- nepostupanje u vezi sa zabranom govora mržnje,
- objavljivanje zabranjenog sadržaja,
- kršenje drugih obaveza pružaoca usluge platforme za razmenu video sadržaja.

Međutim, važno je napomenuti da ovaj zakon uređuje pitanje nadležnosti u odnosu na pružaoce usluga platformi za razmenu video sadržaja. Nadležnost postoji ako pružalac usluge ima sedište u Republici Srbiji ili ako sedište u Republici Srbiji ima matično društvo ili zavisno društvo koje je deo grupe. To znači da, ukoliko pružalac usluga platforme za razmenu video sadržaja nema sedište u Republici Srbiji kao matična organizacija ili kao član grupe, neće postojati nadležnost za primenu ovog zakona.

Kao što smo već naveli u prethodnom delu teksta, KZ sadrži posebne odredbe o krivičnim delima učinjenim putem štampe ili drugih sredstava javnog informisanja (čl. 38-41), uz propisivanje odgovornosti urednika, izdavača, stampara i proizvođača. Za odgovornost medija za određeno krivično delo značajne su i odredbe koje definišu sledeća krivična dela:

- Neovlašćeno prisluškivanje i snimanje (član 143),
- Neovlašćeno fotografisanje (član 144),
- Neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka (član 145),
- Neovlašćeno prikupljanje ličnih podataka (član 146),
- Iznošenje ličnih i porodičnih prilika (član 172), a posebno odredbe o nekažnjivosti za ovo krivično delo ako je izvršeno u vršenju novinarskog poziva pod uslovom da učinilac dokaže istinitost svog tvrđenja ili dokaže da je imao osnovanog razloga da poveruje u istinitost onog što je iznosio ili pronosio,
- Povreda ugleda zbog rasne, verske, nacionalne ili druge pripadnosti (član 174),
- Izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti (član 317),
- Rasna i druga diskriminacija (član 387).

Kodeks novinara i novinarki Srbije¹⁰⁹ je, sa stanovišta pitanja odgovornosti za sadržaj medija, nedvosmislen: „Urednici/urednice su odgovorni/odgovorne za celokupni sadržaj medija. Sadržaj medija obuhvata tekstove, fotografije, audio i video zapise, karikature, kao i oglase, dodatke i **komentare čitalaca**, uključujući i **sve sadržaje i komentare na zvaničnim nalogima medija na društvenim mrežama**. Mediji su dužni da objave kako funkcioniše njihov sistem moderacije korisničkog sadržaja (komentara), bez obzira na vrstu moderacije (prethodna ili naknadna) i da uspostave jasna pravila o tome koji sadržaji nisu dozvoljeni na njihovim stranama.”

¹⁰⁹ UNS & NUNS. (2024). Kodeks novinara i novinarki Srbije. Savet za štampu. Dostupno na: <https://savetzastampu.rs/wp-content/uploads/2024/12/KODEKS-novinara-i-novinarki-2025-korekcija.pdf>

Pravna regulativa Evropske unije u vezi sa moderacijom komentara

Evropska unija pokazuje visok nivo osetljivosti prema slobodi medija, kao i prema slobodi izražavanja i kritici. Ova osetljivost diktira i obim odgovornosti koja se od medija očekuje u vezi sa uređivanjem programskog sadržaja. Jedno od ključnih pitanja koje je EU regulisala odnosi se na moderaciju komentara. Prema Direktivi EU o elektronskoj trgovini 2000/31/EK, sadržaj se uklanja na osnovu prijave ili obaveštenja (procedura *notice and takedown* – NTD). Ova procedura se primenjuje u skoro svim državama članicama EU, iako se implementacija može razlikovati. Direktiva nastoji da uspostavi ravnotežu između zaštite slobode izražavanja i obezbeđivanja ljudskih prava, namećući odgovornost platformama za brzu realizaciju NTD procedure, ali ne očekuje da platforme funkcionišu kao „internet policija”.¹¹⁰

Slično, Specijalni izvestilac UN za promociju i zaštitu prava na slobodu mišljenja i izražavanja je u svom Izveštaju o promociji i zaštiti slobode izražavanja naveo da „odgovornost posrednika za sadržaj koji šire ili kreiraju njihovi korisnici ozbiljno ugrožava ostvarivanje prava na slobodu mišljenja i izražavanja zbog toga što vodi u odbrambenu i preširoku privatnu cenzuru, koja je često netransparentna i pravno neuređena”.¹¹¹

Pravni stavovi Evropskog suda za ljudska prava

S druge strane, Evropski sud za ljudska prava već duže vreme razvija pravnu praksu koja se odnosi na odgovornost medija i država u vezi s sadržajem koji građani kreiraju i objavljuju putem medija ili IKT. U svakom pojedinačnom slučaju Sud analizira i odmerava različita ljudska prava, testirajući ravnotežu između slobode izražavanja i slobode medija (kao osnovnih ljudskih prava), s jedne strane, i zaštite drugih ljudskih prava i sloboda od kršenja putem medija i IKT, uključujući komentare publike, s druge strane.

¹¹⁰ Krivokapić, N. et al. (2015). Vodič dobre prakse i regulatorni modeli za odgovorno objavljivanje onlajn komentara. SHARE fondacija. Dostupno na: https://www.sharefoundation.info/wp-content/uploads/vodic-pravni_ii_web.pdf

¹¹¹ Ibid.

Jedna od ključnih presuda Evropskog suda je *Delfi AS protiv Estonije* (2015) u vezi sa mogućom povredom prava na izražavanje, garantovanim članom 10. Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama.¹¹² Naime, kompanija Delfi je odlukama nadležnih sudova u Estoniji bila obavezna da isplati naknadu štete licu zbog uvredljivih komentara čitalaca na portalu kompanije. Međutim, Delfi je smatrao da je na taj način Estonija povredila pravo kompanije vezano za slobodu izražavanja. Evropski sud je stao na stanovište da odlukama nadležnih sudova u Estoniji nije povređeno pravo na slobodu izražavanja i da nije bilo kršenja člana 10. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Stav suda je da medijski portal nije preduzeo sve mere da bi se izbeglo prouzrokovanje štete. Evropski sud je potvrdio i pravno tumačenje Vrhovnog suda Estonije da kompanija Delfi, iako nije autor komentara koje objavljuje, ima punu kontrolu nad komentarima s obzirom na to da jedino ona, a ne i autori, odlučuje da li će biti javno objavljeni i da li će biti uklonjeni.¹¹³

Da nije bilo kršenja člana 10. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Evropski sud je utvrdio i u slučaju *Tammer protiv Estonije* (2001), po predstavi autora članka u kojem je supruga ministra prikazana kao nemoralna žena i neodgovorna majka. Autor članka *Tammer* smatrao je da mišljenja koja je izneo u članku predstavljaju njegovo pravo na slobodu izražavanja. Međutim, Evropski sud je našao da ovi navodi nisu služili javnom interesu, a da je autor mogao da iznese svoje mišljenje i bez korišćenja uvredljivog jezika.¹¹⁴

¹¹² Član 10. Sloboda izražavanja:

Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posedovanja sopstvenog mišljenja, primanja i saopštavanja informacija i ideja bez mešanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprečava države da zahtevaju dozvole za rad televizijskih, radio i bioskopskih preduzeća.

Pošto korišćenje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, ono se može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbednosti, radi sprečavanja nereda.

¹¹³ Krivokapić, N. et al. (2015). *Vodič dobre prakse i regulatorni modeli za odgovorno objavljivanje onlajn komentara*. SHARE fondacija. Dostupno na: https://www.share-foundation.info/wp-content/uploads/vodic-pravni_ii_web.pdf

¹¹⁴ Noorlander, P., Gačanica, L., Gorjanc-Prelević, T. (2022). *Suzbijanje govora mržnje - evropski standardi i praksa: Priručnik*. Akcija za ljudska prava Human Rights Action (HRA). Dostupno na:

<https://www.hraccion.org/wp-content/uploads/2022/05/Prirucnik-za-suzbijanje-govora-mrznje-esip-FINAL-19-7-2022.pdf>

U drugom slučaju, *Khadija Ismayilova protiv Azerbejdžana* (2020), Evropski sud je našao da postoji povreda člana 8. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) – državni organi nisu zaštitili podnosi teljku predstavke nakon što je objavljen novinarski tekst u kome je na uvredljiv i seksistički način komentarisano eksplicitni video snimak koji je bez njene saglasnosti objavljen na internetu.

Presudom u slučaju *Kasymakhunov i Saybatalov protiv Rusije* (2013), Evropski sud našao je da nije prekršen član 10. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u situaciji kada su podnosioci predstavke kažnjeni zatvorskim kaznama zbog promovisanja diskriminacije na osnovu roda. Naime, podnosioci predstavke, *Kasymakhunov i Saybatalov*, predstavljali su versku i političku organizaciju koja je promovisala, između ostalog, razlike u tretmanu na osnovu pola (na primer, da žene ne mogu da imaju visokorangirane zvanične funkcije), a promovisali su i terorizam. Evropski sud je stao na stanovište da je princip rodne ravnopravnosti jedan od ključnih principa koji su u osnovi konvencije i cilj koji treba da postignu države članice Saveta Evrope. Takođe, Evropski sud je ocenio da je promovisanje rodne diskriminacije i šerijatskog zakona nespojivo sa demokratskim idealom koji je u osnovi čitave Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.¹¹⁵

Posledice digitalnog nasilja

Iako se digitalno nasilje odvija u „virtuelnom” prostoru, njegove posledice su itekako realne i imaju istu težinu i štetnost kao i posledice nasilja u fizičkom okruženju. Stoga digitalno nasilje treba posmatrati kao deo kontinuuma nasilja, a njegove posledice kao kumulativne štetne efekte izloženosti nasilju, bez obzira na to da li se ono dešava u fizičkom ili digitalnom okruženju ili u oba.

Veće longitudinalno istraživanje,¹¹⁶ koje su sprovedi istraživači Univerziteta Svonsi, Univerziteta Oksford i Univerziteta Birmingham na preko 150.000 dece i mladih u 30 zemalja tokom perioda od 21 godine, pokazalo je da su mladi koji su do 25. godine bili izloženi digitalnom nasilju u

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Radoičić Nedeljković, A., Glišić, M. (2022). *Ispred ekrana: Istraživanje o rodno zasnovanom nasilju u digitalnom prostoru*. Udruženje građana za borbu protiv trgovine ljudima i svih oblika nasilja nad ženama ATINA. Dostupno na: <http://www.atina.org.rs/sites/default/files/Ispred%20ekrana%20sa%20koricom.pdf>

dva puta većem riziku od suicida od mladih koji nisu doživeli digitalno nasilje, pri čemu su devojke u dvostruko većem riziku od mladića. Mladi koji su bili izloženi kontinuumu nasilja i u digitalnom i u fizičkom okruženju bili su u 11 puta većem riziku od suicida.

Prema dosadašnjim istraživanjima u Srbiji,¹¹⁷ dominantne posledice digitalnog nasilja su posledice po mentalno zdravlje i dobrobit; manifestuju se primarno kao strah, panika, anksioznost, patnja i depresija, kao i problemi sa ishranom, suicidalne misli i pokušaji suicida, samopovređivanje i samopovređujuće misli, samoizolacija i teškoće u uspostavljanju relacija sa drugima. Pored ovih emocija, digitalno nasilje kod žrtava proizvodi i osećanje krivice, sramote i nemoći – što je imalo značajan uticaj na to kako su žrtve reagovala na preživljeno nasilje.¹¹⁸ Iako većina anketiranih žena žrtava (53,2%) smatra da žene nisu krive za nasilje koje im se dešava, bez obzira na sadržaj koji postavljaju u digitalnom prostoru, ipak skoro četvrtina njih (23,1%) smatra da žene snose odgovornost i da treba da biraju sadržaj koji postavljaju.¹¹⁹

Dominantni stereotipi i predrasude, koji su i dalje rašireni kada je u pitanju nasilje prema ženama, snažno utiču i na to kako će pripadnici nadležnih službi postupati po prijavama ili saznanjima. Postoje iskustva žena žrtava da su im u policiji savetovali da ugase naloge, zaključaju naloge, brišu postavljeni sadržaj – slično kao što je, ne tako davno, ženama žrtvama nasilja u porodici savetovano da napuste dom, da ne izazivaju nasilnika ili da trpe nasilje. Tako iskustva predstavljena u jednom istraživanju¹²⁰ pokazuju da od tri ispitanice koje su prijavile nasilje samo je jedna dobila adekvatan odgovor. U jednom slučaju, policija je odbila da postupa, navodeći da ne mogu da utvrde identitet osobe na osnovu Facebook naloga. U drugom slučaju, uprkos tome što je bilo reči o pretnjama smrću i silovanju, prijava podneta Posebnom odeljenju za borbu protiv visokotehnološkog kriminala ostala je bez epiloga. Takve poruke organa nadležnih za zaštitu od nasilja i generalna inertnost orga-

¹¹⁷ Ibid.

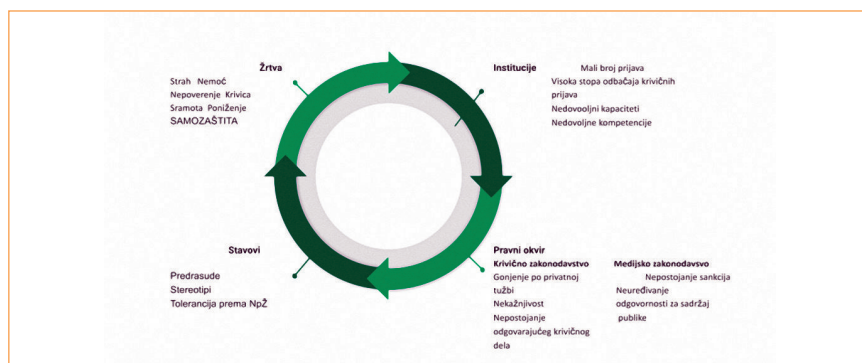
¹¹⁸ Cvetinčanin Knežević, H. (2020). Digitalno okruženje i rodno zasnovano nasilje - prilog proučavanju. *Antropologija* 20, sv. 3, 141-160. Dostupno na: <https://www.antropologija.com/index.php/an/article/view/54/52>

¹¹⁹ Radoičić Nedeljković, A., Glišić, M. (2022). *Ispred ekrana: Istraživanje o rodno zasnovanom nasilju u digitalnom prostoru*. Udruženje građana za borbu protiv trgovine ljudima i svih oblika nasilja nad ženama ATINA. Dostupno na: <http://www.atina.org.rs/sites/default/files/Ispred%20ekrana%20sa%20koricom.pdf>

¹²⁰ Cvetinčanin Knežević, H. (2020). Digitalno okruženje i rodno zasnovano nasilje - prilog proučavanju. *Antropologija* 20, sv. 3, 141-160. Dostupno na: <https://www.antropologija.com/index.php/an/article/view/54/52>

na u odnosu na digitalno nasilje prema ženama integrišu i same žrtve, pa 18% ispitanica smatra da treba da zaključavaju svoje profile.¹²¹ (Op-ravdano) nepoverenje prema institucijama je veliko, pa je samo jedna desetina ispitanica navela da bi se u slučaju digitalnog nasilja obratila policiji ili drugom organu, službi ili instituciji. Ogromna većina ispitanica (85,5%) obratila bi se osobama od poverenja – porodici ili starijoj osobi od poverenja (59,4%) ili prijateljima (21,7%).¹²² Najčešće strategije koje žrtve koriste su ignorisanje ili blokiranje nasilnika, zaključavanje svojih naloga i smanjivanje aktivnosti u digitalnom prostoru, sa ciljem da sebe učine nevidljivim aktuelnom ili budućim nasilnicima.¹²³

Čak i statistika, iako apsolutno nedovoljno adekvatna da prati nasilje prema ženama uopšte, a još manje digitalno nasilje prema ženama, pokazuje koliki je disparitet između nasilja koje žene doživljavaju posredstvom IKT i nasilja koje dobije pažnju nadležnih organa. Od 24% do 100% ispitanica u gore navedenim istraživanjima (više stotina žena) doživelo je seksualno uznemiravanje putem IKT, a u 2023. godini prijavljeno je svega 205 muškaraca za seksualno uznemiravanje; u istoj godini je samo 113 okrivljenih osuđeno za ovo krivično delo.

„Začarani krug” nekažnjivosti digitalnog nasilja

¹²¹ Radoičić Nedeljković, A., Glišić, M. (2022). *Ispred ekrana: Istraživanje o rodno zasnovanom nasilju u digitalnom prostoru*. Udruženje građana za borbu protiv trgovine ljudima i svih oblika nasilja nad ženama ATINA. Dostupno na: <http://www.atina.org.rs/sites/default/files/Ispred%20ekrana%20sa%20koricom.pdf>

¹²² Ibid.

¹²³ Cvetinčanin Knežević, H. (2020). Digitalno okruženje i rodno zasnovano nasilje - prilog proučavanju. *Antropologija* 20, sv. 3, 141-160. Dostupno na: <https://www.anthropologija.com/index.php/an/article/view/54/52>

Zaključci i preporuke

Trenutno postoji mnogo prepreka koje otežavaju potpunu prevenciju, suzbijanje i zaštitu od digitalnog nasilja. Počinju od nedovoljnog pravnog okvira koji neadekvatno reaguje na ovaj oblik nasilja prema ženama do situacija u kojima, tamo gde bi odgovor na nasilje trebalo da postoji, nedostaje dovoljno znanja, kompetencija, razumevanja, pa čak i volje da se sistemski pristupi ovom problemu.

1. Krivičnopravna zaštita

Krivičnopravni okvir nije uspeo da se prilagodi brzim promenama u razvoju IKT. Relevantni zakoni ne prepoznaju nove tehnologije kao celinu koja obuhvata uređaje, digitalni prostor, alate i sadržaje.

Krivičnopravna zaštita ne pokriva sve oblike digitalnog nasilja, jer neki od njih nisu definisani kao krivična dela (poput emocionalne ili seksualne ucene, govora mržnje i pornografije sa dipfejkom). Osim toga, postojeća krivičnopravna normativa koja se može primeniti na određene oblike digitalnog nasilja nije dovoljno precizna, što ostavlja prostor za tumačenje koje zavisi od nivoa kompetencija profesionalaca.

Za određene oblike digitalnog nasilja (kao što su neovlašćeno snimanje, fotografisanje, prikupljanje ličnih podataka i objavljivanje tih podataka bez saglasnosti žrtve) krivične postupke moraju pokretati same žrtve. Krivična dela se ne gone po službenoj dužnosti, niti po predlogu, što rezultira malim brojem sankcionisanih slučajeva, jer žrtve nemaju dovoljno resursa, kapaciteta ili znanja da pokreću komplikovane i često dugotrajne postupke tokom kojih su izložene dodatnoj viktimizaciji.

Broj žena koje su preživele digitalno nasilje znatno prevazilazi broj prijava, a naročito broj osuda za izvršena krivična dela. Visok procenat odbacivanja krivičnih prijava ukazuje na to da: a) žrtve retko prijavljuju nasilje; b) žrtve ne pokreću privatne tužbe za krivična dela koja se gone isključivo tim putem, niti u značajnoj meri podnose predloge javnom tužiocu za gonjenje; c) postoje prepreke u pravnom okviru koje otežavaju pokretanje krivičnih postupaka, ostavljajući javnim tužiocima malo mogućnosti, osim da odbace prijave; d) i dalje postoji nerazumevanje nasilja prema ženama uopšte, a naročito digitalnog nasilja, što predstavlja prepreku kvalitetnom procesu koji prethodi oceni krivične prijave i adekvatnoj pravnoj kvalifikaciji izvršenog dela digitalnog nasilja.

2. Zaštita od tzv. medijskog digitalnog nasilja

Postojeći normativni okvir ne pruža adekvatne odgovore na digitalno nasilje koje se dešava putem medija, ni u medijskom, niti u krivičnopravnom kontekstu. Medijski okvir ne sadrži sankcije za medije ili propisuje neadekvatne sankcije, dok krivičnopravni okvir ostavlja širok prostor za primenu načela nekažnjivosti, naročito kada je reč o krivičnim delima izvršenim u okviru novinarskog delovanja.

Ni medijski, niti krivičnopravni okvir ne odgovaraju adekvatno na digitalno nasilje koje se vrši kroz komentare čitalaca ili publike i druge sadržaje koji nastaju kao reakcije na medijske materijale. U većini slučajeva žrtve ovog nasilja ne ostvaruju krivičnopravnu zaštitu, a počinioci ostaju neotkriveni ili, u najboljem slučaju, otkriveni, ali bez sankcija. Stoga su mogućnosti koje žrtve imaju uglavnom ograničene na oblasti građanskog prava i zahteve za naknadu štete od medija kao potencijalnih štetnika.

3. Nedovoljno adekvatne mere zaštite koje bi dovele do trenutnog prestanka nasilja

Hitne mere zaštite propisane Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici mogu obezbediti prekid komunikacije samo u slučaju kada je digitalno nasilje pravno kvalifikovano kao krivično delo za koje se mogu izreći hitne mere zaštite. Međutim, prekid komunikacije neće biti adekvatna mera u mnogim slučajevima digitalnog nasilja, kao što su dipfejk pornografija, osvetnička pornografija, objavljivanje ličnih podataka i sadržaja ili govor mržnje.

Mere bezbednosti i zaštitni nadzor se obično određuju nakon izricanja krivične sankcije, ali čak ni tada ne odgovaraju potrebama zaštite žrtava digitalnog nasilja zbog nedostatka specifičnih mera koje bi se bavile raznolikim oblicima ovog nasilja.

4. Nedovoljno znanje, kompetencije, tehnički i ljudski resursi organa gonjenja kada je reč o digitalnom nasilju

Iskustva žena koje su prijavile digitalno nasilje ukazuju na to da su često usmeravane ka defanzivnim strategijama umesto da su podržane kroz preduzimanje mera koje su organima na raspolaganju.

Nedovoljni su tehnički i ljudski resursi za gonjenje digitalnog nasilja, posebno uzimajući u obzir postojanje mnogih različitih zajednica na digitalnom prostoru koje vrše ovo nasilje. Identifikacija izvršilaca je otežana, naročito kada su oni izvan Republike Srbije; takođe, postoji i veliki

raspon digitalnog nasilja kada je reč o sadržaju komentara i reakcijama publike na medijskim digitalnim platformama.

5. Nedostatak kvalitetnih podataka za kreiranje politika suzbijanja i prevencije digitalnog nasilja

Postojeći podaci o nasilju se prikupljaju kod različitih organa na različite načine i nedovoljno se razmenjuju, što otežava praćenje nasilja posredstvom IKT kao posebne pojave. Odgovarajuće istraživanje koje bi osvetlilo rasprostranjenost ovog tipa nasilja prema ženama nije sprovedeno, pa se zaključci mogu donositi samo okvirno i na osnovu ograničenog broja podataka. Ova situacija ne doprinosi ni razumevanju fenomena, niti planiranju i implementaciji efikasnih mera prevencije i zaštite.

6. Posledice koje žrtve digitalnog nasilja doživljavaju slične su onima koje trpe žrtve rodno zasnovanog nasilja, nasilja u porodici i nasilja prema ženama uopšte. Zajedno sa visokim stepenom nepoverenja u institucionalni odgovor ove posledice značajno otežavaju žrtvama pristup pravdi i adekvatnoj zaštiti

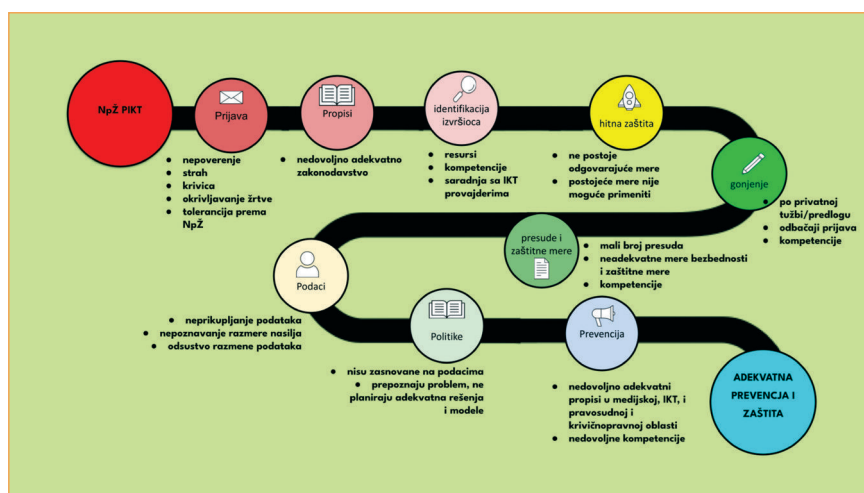
Posledice nasilja koje žrtve doživljavaju značajno oslabljuju njihove psihološke kapacitete da se aktivnije suprotstave i koriste institucionalne mehanizme. Kao rezultat toga najčešći odgovor žrtava je defanzivan, fokusirajući se na samozaštitne mere koje ih čine nevidljivim za nasilnike.

Vidljiva tolerancija institucija i društva prema nasilju prema ženama dodatno jača uverenje žrtava da se mogu osloniti samo na samozaštitu, i to povlačenjem iz digitalnog prostora. Ova tolerancija, uz kulturu okrivljavanja žrtve, šalje im poruku da je uzrok nasilja u njima, što dovodi do osećaja krivice i sramote. Takva situacija „zatvara vrata” traženju pomoći i podrške unutar institucija, u koje već postoji visoko nepoverenje.

7. Politike zaštite žena od nasilja ne odgovaraju na digitalno nasilje, iako ga prepoznaju kao kontinuum nasilja

Iako niz strateških dokumenata prepoznaje problem digitalnog nasilja, nijedna od njih ne nudi sveobuhvatan plan za adekvatan odgovor na ovaj izazov. Digitalno nasilje se implicitno obrađuje kroz različite sadržaje u okviru različitih strategija, ali nijedna strategija ne uključuje mere koje bi u potpunosti zadovoljile potrebu za suzbijanjem digitalnog nasilja, naročito kroz jačanje pravnog okvira zaštite.

Zbog toga hodogram prevencije i zaštite od digitalnog nasilja, koji počinje pravnom regulativom i završava se poverenjem žrtava u sistem i institucije koje treba da im obezbede zaštitu, u velikoj meri podseća na začarani krug karakterisan nepoverenjem, neprijavljivanjem, nedostatkom kompetencija i resursa, neadekvatnim postupanjem po prijavama, slabim pravnim okvirom, nedovoljno razvijenim politikama i oskudicom podataka.

Stoga je potrebno preduzeti niz mera kako bi se dosegla pravovremena, delotvorna i efikasna prevencija i zaštita od digitalnog nasilja. Neke od kratkoročnih mera mogu se realizovati na sledeći način:

1. Izmene i dopune Krivičnog zakonika:

- 1.1. Uvođenje i odgovarajuće definisanje novih pojmova, kao što su: mediji, sredstva komunikacije, tehnička sredstva, rodno zasnovano nasilje, nasilje prema ženama i drugi pojmovi čija definicija može da otkloni potrebu za tumačenjem odredbi. Zakon o rodnoj ravnopravnosti i Zakon o zabrani diskriminacije definisali su različite oblike nasilja prema ženama: rodno zasnovano nasilje, nasilje prema ženama, nasilje u porodici, uznemiravanje, seksualno uznemiravanje, podsticanje na diskriminaciju na osnovu pola, odnosno roda, seksualno uznemiravanje i seksualno ucenjivanje i govor mržnje. Ove definicije bi se mogle koristiti za definisanje pojmova u Krivičnom zakoniku kako bi se obezbedilo ujednačeno razumevanje različitih oblika nasilja, odnosno diskriminacije.

- 1.2. Uvođenje pojma *informaciono-komunikaciona tehnologija*, koji bi trebalo definisati kao krovni pojam koji obuhvata uređaje, internet, digitalna mesta (društvene mreže, platforme, portale, medijska elektronska izdanja), aplikacije za komunikaciju, računarske podatke, računarske mreže, digitalne alate, aplikacije, programe i sve njihove proizvode u materijalnom ili elektronskom obliku.¹²⁴
 - 1.3. Propisivanje krivične odgovornosti medija za sadržaje generisane od čitalaca/publike koje su mediji objavili, a koji predstavljaju izvršenje nekog krivičnog dela.
 - 1.4. Uvođenje adekvatnih mera zaštitnog nadzora i mera bezbednosti koje odgovaraju potrebama zaštite od digitalnog nasilja.
 - 1.5. Dodatno uređenje krivičnog dela *Zlostavljanje i mučenje* propisivanjem da ono može biti izvršeno posredstvom IKT, kao i da ciljevi izvršenja krivičnog dela mogu biti, pored već propisanih, i kontrolisanje žrtve ili njeno ponižavanje i osramoćivanje, iznuđivanje od žrtve da donese nekakvu odluku, odnosno ugrožavanje njenog dostojanstva.
 - 1.6. Dodatno uređenje krivičnog dela *Ugrožavanje sigurnosti* propisivanjem da obuhvata i radnje izvršene posredstvom IKT.
 - 1.7. Dodatno uređenje krivičnog dela *Proganjanje* propisivanjem da obuhvata i radnje izvršene posredstvom IKT.
 - 1.8. Dodatno uređenje krivičnih dela *Neovlašćeno prisluškivanje i snimanje, Neovlašćeno fotografisanje, Neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka i Neovlašćeno prikupljanje ličnih podataka* propisivanjem da se ova dela gone po službenoj dužnosti,
- ili propisivanje jednog ili više krivičnih dela koja se odnose na nasilje posredstvom IKT putem zloupotrebe audio i video zapisa i ličnih podataka, koja bi se gonila po službenoj dužnosti.

¹²⁴ UNWomen. (2023). *The Dark Side of Digitalization. Technology-facilitated Violence against Women in Eastern Europe and Central Asia*. Dostupno na: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2024-01/research-tf-vaw_full-report_24-january2.pdf

Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnološkog kriminala dostupno na *Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnološkog kriminala*

- 1.9. Dodatno uređenje krivičnog dela *Iznošenje ličnih i porodičnih prilika* propisivanjem da krivično delo obuhvata i radnje izvršene posredstvom IKT, kao i eliminisanjem mogućnosti nekažnjivosti ovog krivičnog dela.
 - 1.10. Dodatno uređenje krivičnog dela *Povreda ugleda zbog rase, verske, nacionalne ili druge pripadnosti* eksplicitnim propisivanjem roda, rodnog identiteta i seksualne orijentacije kao ličnih svojstava koja čine elemente ovog krivičnog dela.
 - 1.11. Dodatno uređenje krivičnog dela *Polno uznemiravanje* propisivanjem da se krivično delo goni po službenoj dužnosti, da obuhvata i radnje izvršene posredstvom IKT, te da se u posledice krivičnog dela (kao njegovog elementa) uvrste i poniženje, osramoćenje, povreda dostojanstva ličnosti i druge najčešće posledice koje seksualno uznemiravanje proizvodi kod žrtava.
 - 1.12. Dodatno uređenje krivičnog dela *Nasilje u porodici* propisivanjem da krivično delo obuhvata i radnje izvršene posredstvom IKT, kao i proširivanjem kvalifikovanog oblika krivičnog dela i na druge teže posledice koje nasilje u porodici ostavlja po žrtvu (trauma, ekonomske posledice, teže psihološke posledice i sl.).
 - 1.13. Propisivanje novog krivičnog dela koje bi obuhvatilo emocionalnu ili seksualnu ucenu,
- iii dodatno uređenje krivičnog dela *Ucena* tako da obuhvati sve slučajeve „pretnje drugom da će protiv njega ili njemu bliskog lica otkriti nešto što bi njihovoj časti ili ugledu škodilo i time ga prinudi da nešto učini ili ne učini” protivno svojoj slobodnoj volji, ne ulazeći u pobude (motiv) izvršioca. Kvalifikovani oblici ovog dela bi trebalo da se odnose ne samo na visinu protivpravne imovinskopravne koristi, nego i na težinu posledice koje pretnja i prinuda imaju na žrtvu.
- 1.14. Uvođenje krivičnog dela koje bi sankcionisalo govor mržnje,
- iii Dodatno uređenje krivičnog dela *Izazivanje nacionalne, rase i verske mržnje i netrpeljivosti* propisivanjem da se odnosi i na izazivanje mržnje i netrpeljivosti po odnosu pola, roda, rodnog identiteta, seksualne orijentacije i drugih ličnih svojstava.

- 1.15. Dodatno uređenje krivičnog dela *Nasilničko ponašanje* propisivanjem da je kažnjivo kada se „grubim vređanjem ili zlostavljanjem drugog, vršenjem nasilja prema drugom, izazivanjem tuče ili drskim ili bezobzirnim ponašanjem”, uključujući i posredstvom IKT, ugrožava spokojstvo, telesni integritet, duševno stanje, dostojanstvo, čast i ugled nekog lica; kada se izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje, ili se ugrožava spokojstvo građana ili teže remeti javni red i mir.
- 1.16. Dodatno uređenje krivičnog dela *Rasna i druga diskriminacija* eksplicitnim propisivanjem pola, roda, seksualne orijentacije i rodnog identiteta kao ličnih svojstava po osnovu kog se krivično delo vrši; propisivanjem da je kvalifikovani oblik ovog krivičnog dela i širenje ideje o superiornosti jednog pola nad drugim; propisivanjem kao oblika krivičnog dela javno odobravanje nasilja, negiranje nasilja i relativizacija i umanjivanje težine nasilja protiv lica ili grupe lica određenog pola, rodnog identiteta, seksualne orijentacije ili drugog ličnog svojstva.
- 1.17. Dodatno uređenje krivičnog dela *Trgovina ljudima* propisivanjem da obuhvata i radnje izvršene posredstvom IKT, kao i propisivanjem, kao posebnog oblika ovog krivičnog dela, pretnje, proganjanje, ucenjivanje, ponovno vrbovanje, uznemiravanje, seksualno uznemiravanje i druge radnje nasilja protiv žrtve krivičnog dela, a nakon otkrivanja dela, uključujući i radnje izvršene posredstvom IKT.

2. **Izmene i dopune postojećeg Zakona o sprečavanju nasilja u porodici:**

- 2.1. Proširivanje primene zakona i na druga krivična dela koja predstavljaju digitalno nasilje.
- 2.2. Uvođenje novih hitnih mera zaštite koje se odnose na korišćenje IKT – naročito u odnosu na dela izvršena bez neposredne komunikacije sa žrtvom, kao i dela kod kojih postojeće mere zaštite ne bi dovele do prekida zabranjenog ponašanja.

3. **Izmene i dopune postojećeg Zakona o javnom informisanju**

- 3.1. Proširivanje definicije pojma *medij* na naloge medija na društvenim mrežama, platformama, portalima, komuni-

kacionim mrežama i platformama, platformama za razmenu video sadržaja i u drugom digitalnom prostoru.

3.2. Uređivanjem obaveza medija u odnosu na objavljivanje sadržaja koje kreiraju/generišu čitaoci, odnosno publika.

3.3. Eliminisanje nekažnjivosti za govor mržnje.

3.4. Propisivanje kaznenih odredbi za povredu obaveza i zabrana, a posebno za:

- kršenje zabrane govora mržnje,
- kršenje obaveze zaštite dostojanstva žrtve nasilja,
- povredu privatnosti.

4. **Izrada smernica za policijske službenike i javne tužioce u vezi sa postupanjem po prijavi ili saznanju o izvršenom digitalno nasilju.**

Smernice bi trebalo da imaju poseban osvrt na: informacije o (pravnoj) prirodi digitalnog nasilja, posebno o tzv. medijskom digitalnom nasilju, posledicama koje digitalno nasilje ostavlja po žrtvu, njenu porodicu i širu zajednicu, zabranu minimiziranja, relativizacije ili pravdanja nasilja, kao i o načinu na koji se obavlja razgovor sa žrtvama – naročito sa žrtvama u posebno osetljivom položaju, uz poštovanje principa uvažavanja dostojanstva žrtve, pravila neosuđivanja žrtve i pravila pružanja podrške žrtvama u okvirima svojih nadležnosti.

Dugoročnije mere adresiranja digitalnog nasilja trebalo bi da obuhvate:

1. S obzirom na to da važeća **Strategija za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici** ističe 2025. godine, nova strategija bi trebalo da posveti dužnu pažnju nasilju prema ženama posredstvom IKT – suzbijanju ove vrste nasilja bi trebalo da se posveti jedan od posebnih ciljeva sa odgovarajućim merama koje bi obuhvatile najmanje: sveobuhvatnije promene krivičnog zakonodavstva, promene medijskog zakonodavstva, jačanje resursa policije, javnih tužilaštava i sudova za suzbijanje digitalnog nasilja, kao i razvoj novih mehanizama za prijavljivanje i zaštitu.
2. Slično, nova **Strategija razvoja sistema javnog informisanja** (postojeća ističe 2025. godine) trebalo bi da posveti pažnju brojnim nerešenim pitanjima medijskog izveštavanja i medijske odgovornosti, a naročito: sankcijama za kršenje obaveza i zabrana koje su propisane zakonima koji uređuju rad medija,

pravnom uređenju obaveza i dužnosti medija, kao i njihovoj odgovornosti za sadržaje komentara ili drugih sadržaja koje kreiraju korisnici, kao i posebnim merama za jačanje odgovornosti medija za sadržaj koji objavljuju posredstvom IKT.

3. **Strategija razvoja digitalnih veština u Republici Srbiji za period 2020–2024** je istekla, te je potrebno doneti novu strategiju koja bi posebnu pažnju posvetila merama za suzbijanje digitalnog nasilja, naročito kroz mere u saradnji sa IKT sektorom.
4. **Unapređivanje Zakona o zabrani diskriminacije** trebalo bi da obuhvati eksplicitno propisivanje korišćenja IKT u vršenju diskriminacije, posebno kod definisanja govora mržnje i uznemiravajućeg i ponižavajućeg postupanja.
5. **Unapređivanje Zakona o rodnoj ravnopravnosti** propisivanjem da opisani oblici diskriminacije obuhvataju dela, radnje i ponašanja izvršena posredstvom IKT. Dodatno, zabrana uznemiravanja, seksualnog uznemiravanja i seksualnog ucenjivanja trebalo bi da se proširi i na druga okruženja, uključujući i digitalno, kao i na druge relacije žrtve i nasilnika (osim u vezi sa radom).
6. **Povećanje tehničkih i ljudskih resursa** policije, tužilaštava i sudova je ključno za brzo, efikasno i delotvorno otkrivanje krivičnih dela koja obuhvataju digitalno nasilje, kao i identifikaciju i procesuiranje učinilaca. Takođe, neophodno je obezbediti mere zaštite žrtava kako bi se odmah zaustavilo nasilje.
7. **Unapređenje prikupljanja, razmene i objavljivanja podataka** o nasilju prema ženama uopšte i specifično o digitalnom nasilju, posebno kroz disagregiranje podataka po polu i starosnom dobu žrtava i počinilaca, vrsti nasilja, kao i prema IKT koja je korišćena za vršenje nasilja.

II Deo:

Digitalno nasilje u Srbiji: Percepcije, iskustva i uticaj

Sažetak

U svetlu rapidne digitalizacije i rastuće upotrebe interneta kao svakodnevnog alata za komunikaciju i interakciju, digitalno nasilje postaje sve značajniji problem u savremenom društvu, uključujući i Srbiju. Kako se tehnologija razvija, tako se i oblici nasilja prilagođavaju novim okolnostima, što zahteva pažnju i razumevanje kako stručne javnosti, tako i same zajednice. Stoga ovo istraživanje ima za cilj da osvetli ključne aspekte digitalnog nasilja, uključujući percepciju građana, lična iskustva žrtava, kao i razumevanje institucionalnih odgovora na ovaj problem. Kroz analizu stavova, iskustava i znanja ispitanika istraživanje nastoji da pruži dublji uvid u dinamiku digitalnog nasilja u Srbiji, identifikujući ključne oblasti za dalje delovanje i osnaživanje institucija i zajednice u borbi protiv ove za društvo štetne pojave. Ispravnim razumevanjem ovog fenomena možemo se suočiti sa izazovima i razviti strategije koje će prethoditi prevenciji i zaštititi žrtava u digitalnom okruženju.

Posebna pažnja istraživanja posvećena je upotrebi interneta i digitalnoj pismenosti ispitanika. Najveći procenat anketiranih građana, oko petine njih (21%), provede dnevno između sat i dva sata na internetu. Polovina ispitanika veruje da ima dovoljno znanja i iskustva u korišćenju interneta. Skoro svaki četvrti građanin (23%) je siguran u to da ima dovoljno znanja za bezbedno korišćenje interneta i da dodatna znanja nisu potrebna, dok je oko petine anketiranih građana (22%) reklo da nema dovoljno znanja i iskustva, kao i da bi im značilo da unaprede svoje digitalne veštine.

Utvrdili smo i percepciju ispitanika prema bezbednosti na internetu. Kod ispitanika preovladavaju pozitivna iskustva u upotrebi interneta. Najveći procenat anketiranih građana (44%) donekle se oseća bezbedno na internetu, ali su oprezni prilikom korišćenja, jer znaju da može biti opasno. Skoro isti procenat (43%) naveo je da nikada nije imao problema prilikom korišćenja interneta i da se oseća potpuno bezbedno. Osećaj potpune bezbednosti na internetu je značajno češći među muškarcima – 47% muškaraca navodi da se na internetu i društvenim mrežama oseća potpuno bezbedno, dok isto navodi 39% žena.

Kada govorimo o tvrdnji da digitalno nasilje u Srbiji uopšte nije toliko rasprostranjeno i da se preteruje sa pričom o tome, više od polovine ispitanika navodi da se ne slaže sa ovom tvrdnjom. Neutralno je 23% anketiranih, dok 13% ispitanika kaže da se slaže sa stavom. Neslaganje sa ovom tvrdnjom iznad proseka iskazuju žene, visokoobrazovani ispi-

tanici, učenici i studenti, ispitanici koji žive u urbanim sredinama, kao i mlađi od 40 godina, ali i građani koji su bili žrtve digitalnog nasilja ili poznaju nekoga ko je to bio.

Najveći procenat anketiranih građana prepoznaje određene aktivnosti kao digitalno nasilje. Ispitanici najlakše prepoznaju pojavu neovlašćenog deljenja eksplicitnog sadržaja i pretnje nasiljem, uključujući pretnje silovanjem i smrću, kao digitalno nasilje koje ugrožava pojedinca kome je upućeno.

Četvrtina (25%) anketiranih građana Srbije navodi da su bili žrtve digitalnog nasilja. Žene su češće od muškaraca bile žrtve ove vrste nasilja, dok je 30% žena i devojaka doživelo neki vid digitalnog nasilja. Ispitanice mlađe od 30 godina u čak 43% slučajeva navode da su doživele digitalno nasilje. Podatak da sa porastom godina ispitanika opada procenat onih koji su izjavili da su bili žrtve digitalnog nasilja može ukazivati na dva fenomena: prvo, mlađi ispitanici su često intenzivnije povezani sa digitalnim svetom, čime su potencijalno izloženiji vrstama nasilja koje se u njemu dešavaju; drugo, među starijim ispitanicima može postojati nedovoljno znanja o definiciji i oblicima digitalnog nasilja, što može rezultirati i njegovim neprepoznavanjem. Izuzetak vezan za godine života žrtava predstavlja digitalno nasilje u partnerskim odnosima kroz ograničavanje onlajn aktivnosti gde su žene u starosnoj dobi od 30 do 45 godina natprosečno ranjiva grupa. Važan podatak je i da su pretnjama nasiljem, koje uključuju i pretnje silovanjem i smrću, natprosečno izložene žene u ruralnim sredinama (4 od 5 žena koje su u istraživanju navele da su bile žrtve ove manifestacije digitalnog nasilja nastanjene su u ruralnim sredinama).

Od konkretno navođenih oblika nasilja koje su doživeli, izdvojio se odgovor svakog desetog ispitanika da je to dobijanje neželjenih poruka i sadržaja u inbox preko aplikacija za komunikaciju ili društvenih mreža. Kada govorimo o tzv. osvetničkoj pornografiji, među ispitanicima skoro da nije bilo muškarca koji je doživeo ovaj vid nasilja na internetu, dok 3% žena kaže da su bile žrtve širenja i kreiranja materijala seksualne prirode bez njihove saglasnosti. Žene u ruralnim sredinama su se pokazale kao posebno ranjiva grupa u pogledu tzv. osvetničke pornografije (od 16 žena koje su u ovom istraživanju navele da su bile žrtve ovog oblika digitalnog nasilja, njih 10 je nastanjeno u ruralnim sredinama). Žene su češće doživljavale i ograničavanje onlajn aktivnosti od partnera, ali i dobijanje neželjenih poruka na mrežama koje koriste (13% žena kaže da je doživelo ovaj vid digitalnog nasilja).

Kada smo pitali građane da se opredele za konkretne društvene mreže na kojima su doživeli digitalno nasilje, saznali smo da je najučestalije navođena društvena mreža Facebook – 20%.

Građane koji su rekli da su lično doživeli nasilje pitali smo i u kojoj meri je na njih uticalo proživljeno digitalno nasilje – najveći procenat građana naveo je da je digitalno nasilje koje su doživeli mnogo i veoma mnogo uticalo na njih u nekom aspektu njihovog života. Iskazano u procentima, čak 54% anketiranih koji su preživeli digitalno nasilje dalo je ovaj odgovor. Zanimljivo je da su ispitanici skloniji da lično doživljeno nasilje ublažavaju prema intenzitetu u odnosu na nasilje koje doživi neko iz njihove blizine. Ispitanici su takođe skloniji da procene da digitalno nasilje ima veći uticaj na svakodnevni život osoba iz njihovog okruženja nego kada je o njima lično reč.

Na pitanje da li lično poznaju osobu koja je vršila digitalno nasilje prema njima, najveći procenat anketiranih koji su preživeli digitalno nasilje navodi da poznaju zlostavljača preko prijatelja ili poznanika – 28%. S druge strane, ispitanici koji nisu doživeli digitalno nasilje u najvećem procentu smatraju da osobe koje prežive digitalno nasilje posredno poznaju zlostavljača, odnosno preko interneta, mreža, foruma. Anketirani građani smatraju da počinioci često nisu svesni posledica svojih dela. Takođe, 54% ispitanika koji su bili žrtve nekog oblika digitalnog nasilja iznad proseka imaju stav da počinioci takvog nasilja jesu donekle svesni nasilja koje čine, ali da nemaju svest o posledicama i da veruju da je njihov postupak bezazlen i prolazan.

85% ispitanika nije se obratilo nikome povodom nasilja koje su preživeli, najčešće pošto su smatrali da to ne bi dovelo do rešenja ili zato što ne znaju kome da se obrate. Nasuprot tome, najveći broj ispitanika koji su reagovali učinili su to tako što su ugasili svoj profil na društvenim mrežama. Uzvratna reakcija nasiljem zabeležena je kod 12% ispitanika, pri čemu su muški ispitanici biti nešto skloniji uzvraćanju (20% muškaraca naspram 8% žena). Samo 10% žrtava je potražilo pomoć – uglavnom putem portala ili foruma (7%), dok je 1% kontaktirao policiju.

Više od polovine ispitanika koji su potražili pomoć u vezi sa digitalnim nasiljem nije zadovoljno rešenjem problema, pri čemu 27% navodi da nasilje jeste zaustavljeno, ali da nasilnik nikada nije kažnjen, a 27% ističe da je nasilje prestalo bez identifikacije počinioca. S druge strane, 41% ispitanika se izjasnio da je zadovoljan rešenjem, uključujući 27% koji navode da je nasilnik pronađen, ali nije kažnjen, dok 14% kaže da je samo nasilje zaustavljeno.

Istraživanje je pokazalo da nasilje pretrpljeno u onlajn svetu uglavnom ne prelazi u fizičko nasilje – ovo navodi 63% ispitanika koji su doživeli digitalno nasilje. Ipak, imamo i 10% anketiranih žrtava koje ističu da do fizičkog nasilja još nije došlo, ali da nasilje i dalje traje, pa ne znaju da li će u budućnosti doći do prerastanja u fizičko nasilje, dok 17% građana koji su preživeli digitalno nasilje kaže da je bilo pokušaja da digitalno nasilje preraste u fizičko. Onih ispitanika koji kažu da je digitalno nasilje preraslo u fizičko je 6%, a 1% žrtvi digitalnog nasilja kaže da je nasilje koje su preživeli započelo kao fizičko, pa je kasnije preraslo u digitalno nasilje. Kada se analizira identitet počinitelja digitalnog nasilja, 56% žrtava navodi da su počinioci muškarci, dok 25% navodi žene kao počinioc digitalnog nasilja (uz 14% anketiranih koji nisu znali identitet počinioca nasilja, dok ostali nisu mogli da procene svoj odgovor na ovo pitanje). Kada govorimo o ženama kao žrtvama digitalnog nasilja, muškarac je izdvojen kao počinitelj nasilja u 66% slučajeva, dok je žena bila počinitelj nasilja u 15% slučajeva.

Prema rezultatima istraživanja, građani Srbije prepoznaju žene i devojke kao grupe koje su u najvećoj meri ugrožene digitalnim nasiljem. Naime, zamoljeni da izdvoje grupu za koju smatraju da je najčešće žrtva digitalnog nasilja ispitanici na prvo mesto stavljaju žene i devojke – ovo je percepcija 50% učesnika u istraživanju. Anketirani navode da su to javne ličnosti, potom, LGBTQIA+ osobe, a 5% navodi nacionalne i etničke manjine, novinare i političare.

Građani veruju da se institucije u Srbiji nimalo ili malo bave problemom digitalnog nasilja. Samo 10% smatra da se institucije bave ovim problemom mnogo ili veoma mnogo. Čak 79% ispitanika prepoznaje odgovornost društvenih mreža za nasilje, dok je 83% stava da isto važi i za državne institucije.

Istraživanje pokazuje da 84% građana Srbije smatra da osobe koje trpe digitalno nasilje snose određenu odgovornost zbog rizičnih kontakata na internetu, a 85% veruje da su žrtve odgovorne pošto nasilje nisu prijavile na vreme. Samo 7% ispitanika navodi da žrtve ni na koji način nisu odgovorne za nasilje koje su preživele. Zabrinjavajuće je da, kada se govori o percepciji odgovornosti žrtve digitalnog nasilja za pretrpljeno nasilje, gotovo da nema statistički značajnih razlika u percepciji ispitanika koji su preživeli digitalno nasilje u odnosu na one koji to iskustvo nemaju. Drugim rečima, 84% žrtava digitalnog nasilja veruje da su same odgovorne za pretrpljeno nasilje.

Istraživanje je pokazalo da 32% građana Srbije smatra da je Posebno odeljenje za borbu protiv visokotehnološkog kriminala najrelevantnija institucija za rešavanje digitalnog nasilja, dok 30% isto kaže za policiju. Sve ostale solucije je izabrao značajno niži procenat ispitanika, i to: 9% građana smatra da su najrelevantnije društvene mreže na kojima se dešavaju slučajevi digitalnog nasilja, 8% kaže da je to tužilaštvo, a 6% navodi Nacionalnu platformu za prevenciju digitalnog nasilja koja uključuje decu „Čuvam te”.

Nalazi pokazuju da većina građana Srbije (55%) prepoznaje ozbiljnost i raširenost digitalnog nasilja, posebno prema ženama i devojkama koje se smatraju najčešćim žrtvama. Postoji osećaj nedovoljne reakcije državnih institucija i društva na ovaj problem. Činjenica da i dalje nemali broj građana Srbije smatra da je tema digitalnog nasilja preterana i „prenaduvana” ukazuje na potrebu za podizanjem svesti i jačanjem preventivnih mera.

Uvodne napomene

Digitalno nasilje predstavlja ozbiljan društveni problem koji raste u savremenom svetu, a posebno je izražen u kontekstu sveprisutne onlajn komunikacije i društvenih mreža. Ovo istraživanje ima za cilj da istraži percepcije građana Srbije o digitalnom nasilju, njegove oblike, učestalost, kao i uticaj koji ima na žrtve. Osim toga, fokus je stavljen na razumevanje uloge društvenih mreža i državnih institucija u prevenciji i suzbijanju ove vrste nasilja, kao i na stavove prema odgovornosti žrtava.

Istraživanje je sprovedeno kroz anketu na reprezentativnom uzorku od 1.002 ispitanika, čime su prikupljeni podaci koji pružaju uvid u iskustva i percepcije građana o ovoj problematici.

Rezultati ovog istraživanja ne samo da će doprineti akademskom razumevanju digitalnog nasilja, već će poslužiti i kao osnova za preporuke koje mogu pomoći u oblikovanju politika i strategija za borbu protiv ovog ozbiljnog društvenog problema.

Metodološke napomene

Istraživanje realizovala	Atina
Vreme realizacije	U periodu između 7. i 27. septembra 2024. godine
Tip i veličina uzorka	Slučajni, reprezentativni uzorak od 1.002 građana Srbije starijih od 18 godina
Okvir uzorka	Teritorija biračkog mesta kao najpouzdanija statistička jedinica
Odabir domaćinstva	Slučajno uzorkovanje bez zamene – u okviru biračkog mesta, svaka druga kućna adresa od početne tačke
Odabir ispitanika u okviru domaćinstva	Izbor ispitanika metodom prvog rođendana u odnosu na dan anketiranja

Istraživačka tehnika	Licem u lice u domaćinstvu ispitanika
Istraživački instrument	Upitnik

Opis uzorka

Polna struktura ispitanika: 54% žena i 46% muškaraca.

Starost ispitanika: 18 do 29 godina – 24%; 30 do 39 godina – 19%, 40 do 49 godina – 20%, 50 do 64 godina – 23%, 65 i više – 14%.

Obrazovna struktura ispitanika: osnovna škola i manje – 12% ispitanika, dvogodišnja/trogodišnja srednja škola – 16% ispitanika, četvorogodišnja srednja škola – 47% ispitanika, viša škola/fakultet – 24% ispitanika, magistratura/doktorat – 1%.

Radni status: zaposlen u opštinskoj, gradskoj upravi ili državnom preduzeću – 13%, zaposlen kod privatnog poslodavca – 40%, vlasnik preduzeća/firme – 4%, penzioner – 16%, nezaposlen – 16%, u procesu školovanja (student/učenik) – 10%, nesposoban za rad – 1%.

Mesto stanovanja: selo – 45%, grad – 55%.

Ključni nalazi

- ❑ **Svest o digitalnom nasilju:** Istraživanje pokazuje da većina građana prepoznaje različite oblike digitalnog nasilja – 78% ispitanika pokazuje visok nivo prepoznavanja digitalnog nasilja, ali postoje značajne razlike u razumevanju i prepoznavanju ovih oblika među različitim demografskim grupama. Žene i visoko obrazovani ispitanici često imaju dublje razumevanje problema. Tako 82% žena pokazuje visok stepen prepoznavanja digitalnog nasilja. Prepoznavanje digitalnog nasilja je više među ispitanicama koje dolaze iz urbanih sredina.
- ❑ **Lično proživljeni problemi:** Četvrtina ispitanika izjavila je da je lično doživela digitalno nasilje, dok su kao najčešći oblici nasilja koje su doživeli dobijanje neželjenih poruka i sadržaja u inbox preko aplikacija za komunikaciju ili društvenih mreža, najčešće

Facebook, kao i cyberbullying.¹²⁵ Ovi podaci ukazuju na raširenost problema digitalnog nasilja i potrebu za njegovim rešavanjem.

- **Žene i devojke i digitalno nasilje:** 30% žena i devojaka doživelo je neki vid digitalnog nasilja. Ispitanice mlađe od 30 godina u čak 43% slučajeva navode da su doživele digitalno nasilje.
- **Uticaj na žrtve:** Istraživanje pokazuje da digitalno nasilje ima značajan negativan uticaj na svakodnevni život žrtava, što dalje naglašava važnost obezbeđivanja adekvatne podrške i resursa za žrtve. Tako 40% žrtava digitalnog nasilja ističe da je to mnogo ili veoma mnogo uticalo na njihov društveni život, 32% kaže da je uticalo mnogo ili veoma mnogo na njihov emotivni život, 30% navodi isto za profesionalni život, a 24% na ekonomsku situaciju.
- **Percepcija počinioca:** Postoji široko rasprostranjena percepcija da su muškarci skloniji vršenju digitalnog nasilja (ukupno 53% ispitanika ima ovaj stav, od čega 27% navodi mlađe muškarce, a 26% starije muškarce), uz stav da počinioci često nisu svesni posledica svojih dela – 43% građana je stava da su počinioci donekle svesni, ali da veruju da posledica nema ili da je njihov postupak bezazlen i prolazan, a jedna četvrtina ispitanika (24%) da počinioci uopšte nisu svesni svojih dela.
- **Žrtve digitalnog nasilja navode da su muškarci bili počinioci digitalnog nasilja prema njima (57%),** dok 24% kaže da je počinioc bila žena. Ostali ispitanici navode da ne znaju identitet počinioca.
- **Odgovornost institucija:** Građani izražavaju nezadovoljstvo reagovanjem državnih institucija na digitalno nasilje, smatrajući da se problem nedovoljno adresira – 47% građana kaže da se državne institucije nimalo ili malo bave sprečavanjem i rešavanjem problema digitalnog nasilja u Srbiji.
- **Uloga društvenih mreža:** Postoji opšte razumevanje među građanima da društvene mreže snose odgovornost za nasilje koje korisnici doživljavaju na njihovim platformama, što ukazuje na potrebu za rigoroznijim pravilima i zaštitom korisnika. Svaki peti ispitanik je digitalno nasilje doživeo na društvenoj mreži

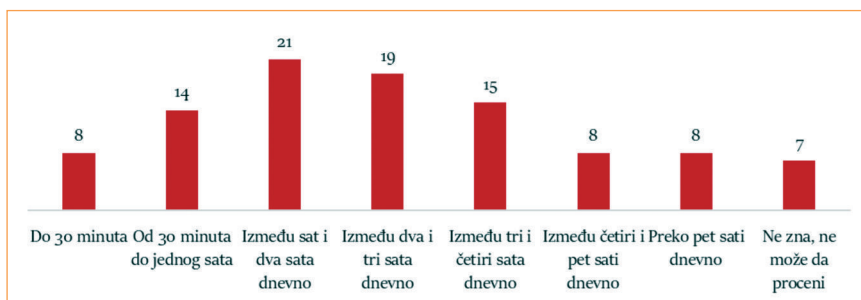
¹²⁵ Zlostavljanje i maltretiranje uz pretnje, sramoćenje ili ponižavanje u digitalnom okruženju kako bi se izazvao emocionalni stres i strah od fizičke štete.

- Facebook, dok je druga najučestalije navođena mreža Instagram sa 15%. Nasilje na mreži TikTok je doživelo 7% ispitanika.
- **Ranjive grupe:** Žene i devojke su prepoznate kao najčešće žrtve digitalnog nasilja (72% anketiranih vidi devojke i žene kao najčešće žrtve digitalnog nasilja), dok se za LGBTQIA+ osobe i javne ličnosti takođe smatra da su značajno ugrožene, što naglašava potrebu za specifičnim zaštitnim merama za ove društvene grupe.
 - **Niska stopa prijavljivanja:** Samo mali procenat žrtava se obraća institucijama zbog straha od neefikasnosti procesa (pa se tako institucijama obratilo samo 3% žrtava digitalnog nasilja), što sugerise potrebu za promenom percepcije o prijavljivanju nasilja, kao i unapređenjem sistema podrške. Visok procenat ispitanika kaže da nasilje nisu prijavili, jer nisu znali kome da se obrate – 21%.
 - **„Odgovornost” žrtava:** „Odgovornost” osoba koje trpe nasilje, jer se upuštaju u rizične onlajn kontakte vidi čak 84% anketiranih građana Srbije, dok 85% smatra da su žrtve odgovorne pošto nasilje nisu prijavile na vreme.
 - Istraživanje pokazuje da **žrtve digitalnog nasilja često umanjuju težinu nasilja koje su doživele** u odnosu na percepciju uticaja istog kod svojih prijatelja ili poznanika. Naime, 54% žrtava navodi da je nasilje mnogo ili veoma mnogo uticalo na njih, dok 67% veruje da bi slična situacija mnogo ili veoma mnogo uticala na osobe iz njihove blizine.
 - **Edukacija i prevencija:** Ključni nalazi istraživanja pozivaju na bolju edukaciju o digitalnom nasilju i proširenje senzibilizacije, posebno među ranjivim grupama, kako bi se smanjila stigmatizacija žrtava. Ova edukacija treba da obuhvati sve demografske grupe, uključujući mlade, žene, LGBTQIA+ zajednicu i starije građane, kako bi se povećala svest, smanjila stigmatizacija žrtava i ojačala njihova podrška. To podrazumeva organizovanje radionica, kampanja i školskih programa koji će pružiti informacije o prepoznavanju digitalnog nasilja, prijavljivanju slučajeva i dostupnim resursima za pomoć.

Upotreba interneta i digitalna pismenost

Posebna pažnja u okviru ovog istraživanja posvećena je upotrebi interneta i digitalnoj pismenosti ispitanika. Anketirane građane smo pitali koliko vremena u toku jednog dana provedu na internetu, kao i da li smatraju da imaju dovoljno znanja i iskustva u korišćenju interneta ili bi im značilo da unaprede svoje digitalne veštine.

Najveći procenat građana, oko petine njih (21%), provede dnevno između sat i dva sata na internetu. Druga najučestalija kategorija su građani koji na internetu provode između dva i tri sata dnevno (19%). Da je dnevno na internetu između tri i četiri sata reklo je 15% ispitanika, dok 14% daje odgovor da je u proseku, u toku jednog dana, na internetu između 30 minuta i jednog sata. Detaljniji nalazi dostupni su na grafikonu ispod.

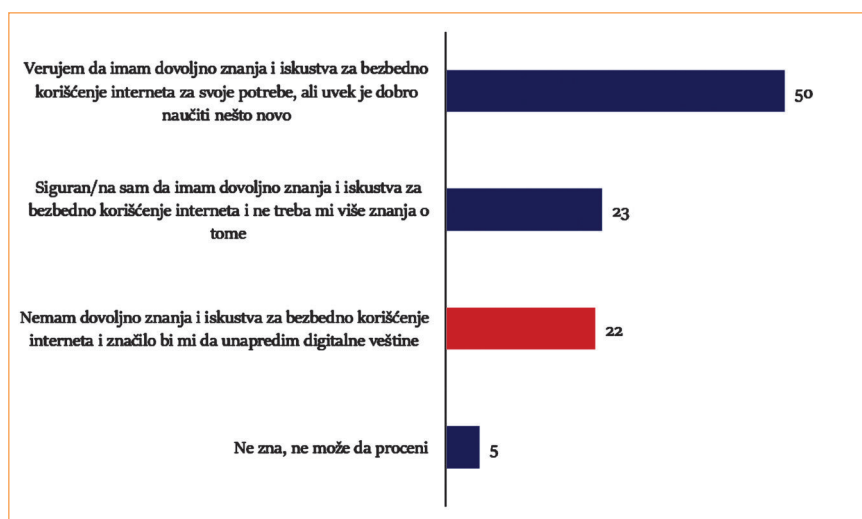

Grafikon 1.1. Koliko vremena u proseku, u toku jednog dana, provodite na internetu?, u %

Najmlađi ispitanici (18-29 godina) natprosečno su navodili da se dnevno na internetu zadržavaju između tri i četiri sata, a najstarija kategorija anketiranih (starosti 65 godina i više) je iznad proseka davala odgovor da na internetu dnevno provede do 30 minuta.

Istraživanje o upotrebi interneta i digitalnoj pismenosti ispitanika pokazuje nekoliko ključnih trendova. Iako značajan broj građana provodi između jednog i dva sata dnevno na internetu, primećuje se da mlađi ispitanici (između 18 i 29 godina), kao i studenti, provode više vremena onlajn, često duže od tri sata dnevno. Ovi podaci sugerišu da mlađa generacija i oni u procesu školovanja imaju intenzivniji digitalni angažman. Osim toga, ispitanici koji imaju nešto više nivo obrazovanja navode da na internetu provode više vremena.

Polovina ispitanika veruje da ima dovoljno znanja i iskustva u korišćenju interneta. Skoro svaki četvrti građanin (23%) siguran je u to da ima dovoljno znanja za bezbedno korišćenje interneta i ne treba im više znanja o tome. Važan nalaz istraživanja je da 22% ispitanika veruje da nema dovoljno znanja i iskustva i da bi im značilo da unaprede svoje digitalne veštine. Konačno, da ne može da proceni svoje znanje i iskustvo na internetu reklo je 5% anketiranih.

Grafikon 1.2. Da li verujete da imate dovoljno znanja i iskustva u korišćenju interneta ili smatrate da bi Vam značilo da unapredite Vaše digitalne veštine?, u %

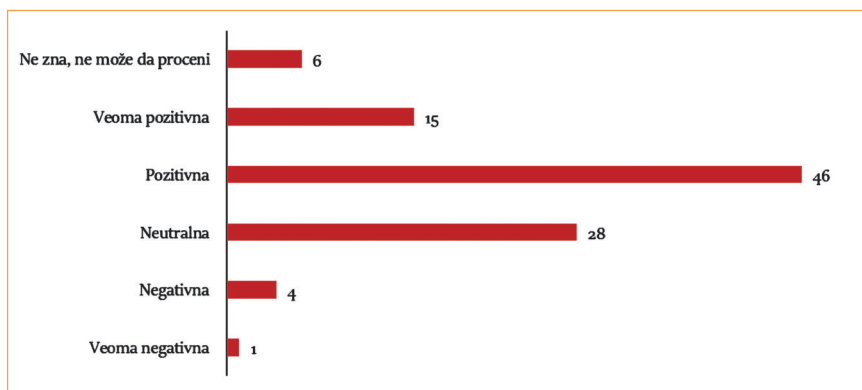
Postoji izražena podela u percepciji digitalne kompetencije između polova. Muškarci su u većem procentu sigurni u svoje digitalne veštine, dok žene češće izražavaju potrebu za unapređenjem svojih sposobnosti kako bi osigurale sigurnije korišćenje interneta (ovakva percepcija je iznad proseka prisutna kod žena koje imaju više od 45 godina). Takođe, osobe starosti preko 50 godina, kao i oni iz ruralnih područja, prepoznaju potrebu za unapređenjem digitalnih veština, što ukazuje na generacijski i geografski digitalni jaz. Građani koji imaju završenu osnovnu školu, dvogodišnju/trogodišnju srednju školu, visoko iznad proseka navode da nemaju dovoljno znanja za bezbedno korišćenje interneta i da bi im značilo da unaprede svoje digitalne veštine.

Ova analiza naglašava potrebu za ciljanom edukacijom i obukama koje bi mogle pomoći različitim demografskim grupama u Srbiji da prevaziđu postojeće prepreke u digitalnoj pismenosti.

Percepcija bezbednosti na internetu

Predmet istraživanja bilo je i utvrđivanje percepcije bezbednosti na internetu. U tom smislu anketirani su kroz odgovore opisivali kakva su im dosadašnja iskustva u korišćenju interneta, koliko se osećaju bezbedno dok koriste internet, uključujući društvene mreže, te da li su nekada doživeli neko negativno iskustvo ili digitalno nasilje na nekoj društvenoj mreži.

Kod ispitanika prevladavaju pozitivna iskustva u upotrebi interneta. Skoro polovina ispitanika (46%) ima pozitivna iskustva u dosadašnjem korišćenju interneta, a veoma pozitivno iskustvo ima 15% građana. Neutralnu percepciju ima 28% anketiranih, dok je zbirno 5% ispitanika reklo da su im dosadašnja iskustva u korišćenju interneta veoma negativna i negativna.

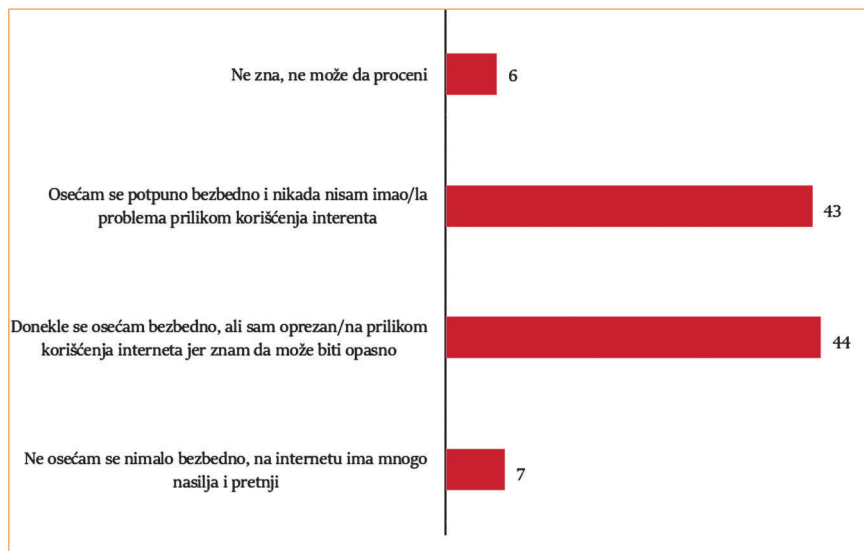

Grafikon 2.1. Da li su Vaša dosadašnja iskustva u korišćenju interneta...?, u %

U kategoriji onih koji su rekli da su imali negativna iskustva u korišćenju interneta iznad proseka su se izdvojili građani sa osnovnim nivoom obrazovanja, lica nesposobna za rad, kao i starosna kategorija od 30 do 39 godina. Veoma pozitivna iskustva navodili su studenti i učenici, koji žive u gradu, starosti od 18 do 29 godina.

Najveći procenat anketiranih građana (44%) donekle se oseća bezbedno na internetu, ali je oprezan prilikom korišćenja, jer zna da može biti opasno. Skoro isti procenat (43%) naveo je da nikada nije imao problema prilikom korišćenja interneta i da se oseća potpuno bezbedno. Nasuprot njima, onih koji se ne osećaju nimalo bezbedno, jer na internetu

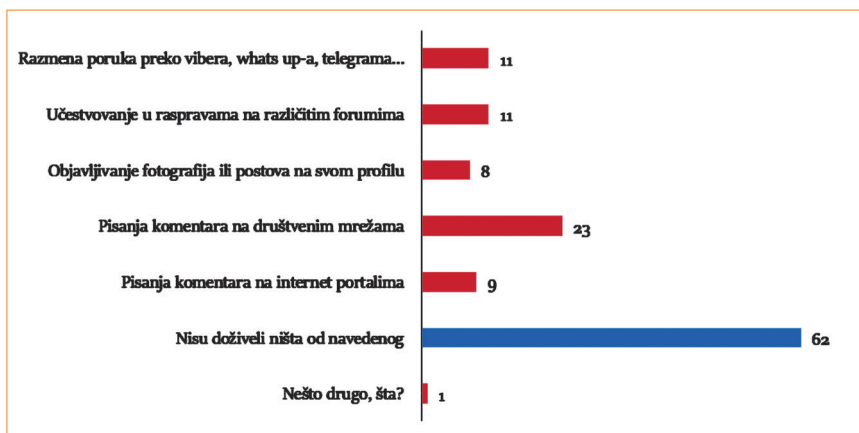
ima mnogo nasilja i pretnji, ima 7%. Da ne može da proceni reklo je 6% ispitanika.

Grafikon 2.2. Da li se osećate bezbedno dok koristite internet i društvene mreže?, u %

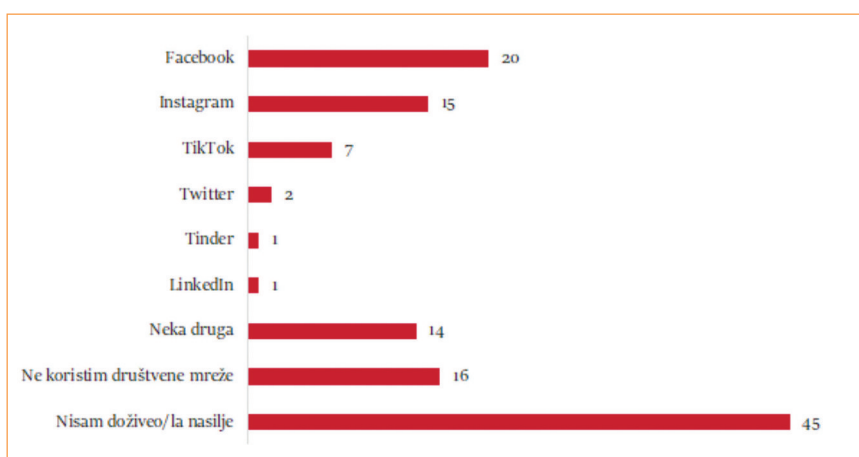
Žene su iznad proseka navodile da se donekle osećaju bezbedno dok koriste internet ili da se nimalo ne osećaju bezbedno. Kod odgovora o potpunom osećaju nebezbednosti na internetu nailazimo na 4% muškaraca i 9% žena.

Ukupno 62% ispitanika nije doživelo neko negativno iskustvo prilikom određenih aktivnosti na internetu. Najučestaliji odgovor anketiranih, za koji se opredelila skoro četvrtina (23%), kao negativno iskustvo navodi dobijanje negativnih komentara na društvenim mrežama. Svaki deveti ispitanik (11%) rekao je da je doživeo negativno iskustvo u razmeni poruka preko društvenih mreža Viber/WhatsApp, Telegram ili u raspravama na različitim forumima. Prilikom objavljivanja fotografija ili postova na svom profilu negativno iskustvo doživelo je 8% građana, dok je 9% imalo takvo iskustvo u pisanju komentara na internet portalima. Svega 1% anketiranih naveo je neku drugu situaciju kao negativno iskustvo – pretnje, ucenjivanje, omalovažavanje.

Grafikon 2.3. Da li ste nekada doživeli neko negativno iskustvo prilikom sledećih aktivnosti na internetu...? (više odgovora), u %

Ukupno 46% anketiranih, koji su doživeli digitalno nasilje, pretrpeli su ga na nekoj od društvenih mreža. Naime, svaki peti ispitanik doživeo je digitalno nasilje na mreži Facebook, dok je druga najučestalije navođena mreža Instagram, sa 15%. Nasilje na mreži TikTok je doživelo 7% ispitanika. Žene su iznad proseka doživljavale digitalno nasilje na mrežama Facebook i Instagram (u slučaju mreže Facebook 23% žena navodi da je doživelo digitalno nasilje na ovoj mreži, dok isto kaže 18% muškaraca). Situacija sa mrežom Instagram je dodatno specifična imajući u vidu da su ispitanice koje su navele da su doživljavale nasilje na ovoj društvenoj mreži uglavnom mlađe od 30 godina, odnosno učenice i studentkinje.

Grafikon 2.4. Da li ste na nekoj od ovih mreža doživeli digitalno nasilje? (više odgovora), u %

Digitalno nasilje: Prepoznavanje i percepcija

Ova oblast istraživanja obuhvata stavove građana prema određenim aktivnostima na internetu – da li ih oni doživljavaju kao digitalno nasilje i, ako da, koliko ono ugrožava osobu kojoj je upućeno.

Kada govorimo o tvrdnji da digitalno nasilje u Srbiji uopšte nije toliko rasprostranjeno i da se preteruje sa tom pričom, više od polovine ispitanika navodi da se ne slaže sa ovom tvrdnjom – 55%. Neslaganje sa ovom tvrdnjom iznad proseka iskazuju žene, visokoobrazovani ispitanici, učenici i studenti, ispitanici koji žive u urbanim sredinama, kao i mlađi od 40 godina, ali i građani koji su bili žrtve digitalnog nasilja ili poznaju nekoga ko je to bio.

Kao što pokazuje grafikon ispod, najveći procenat građana može da prepozna određene aktivnosti kao digitalno nasilje. Ispitanici kao digitalno nasilje koje ugrožava pojedinca kome je upućeno najlakše prepoznaju pojavu tzv. osvetničke pornografije i pretnje nasiljem, uključujući pretnje silovanjem i smrću. Detaljniji nalazi dostupni su na grafikonu ispod.

Kada govorimo o zlostavljanju i maltretiranju uz pretnje, sramoćenje ili ponižavanje u digitalnom okruženju kako bi se izazvao emocionalni stres i strah od fizičke štete, tj. o pojavi cyberbullying, ukupno 68% anketiranih građana smatra da ova pojava predstavlja digitalno nasilje. Žene, više nego muškarci, navode da je cyberbullying pojava koja veoma mnogo ugrožava onoga kome je upućena (65% žena prepoznaje ovu pojavu kao digitalno nasilje). Penzioneri i vlasnici preduzeća nešto iznad proseka navode da ovo nije nasilje.

Pretraživanje, prikupljanje i javno deljenje ličnih identifikacionih informacija bez dozvole i saglasnosti (Doxxing) kao oblik nasilja najmanje prepoznaju ispitanici koji imaju završenu osnovnu školu ili dvogodišnje/trogodišnje srednje obrazovanje. Učenici, studenti i visokoobrazovana populacija sklonija je stavu da doxxing mnogo i veoma mnogo ugrožava onoga kome je upućen, te da predstavlja nasilje. Nasuprot njima, nezaposleni, penzioneri, osobe koje žive na selu, kao i stariji od 50 godina iznad proseka navode da nisu upoznati sa ovom aktivnošću. Takođe, žene su blago iznad proseka navodile da doxxing predstavlja oblik digitalnog nasilja (72% žena, 67% muškaraca).

Cyberstalking ili proganjanje putem slanja imejllova, pozivanja, slanja poruka i drugih onlajn aktivnosti, najčešće kao digitalno nasilje prepo-

znaju visokoobrazovani ispitanici, studenti i učenici, kao i zaposleni u opštinskim ili gradskim upravama. Ova pojava je u većoj meri prepoznata među osobama koje žive u urbanim sredinama i kod onih između 18 i 50 godina. Žene su takođe češće navodile da cyberstalking prepoznaju kao oblik digitalnog nasilja – 69% žena ima ovakvo mišljenje u odnosu na 63% muškaraca.

S druge strane, manje informacija o pojavi cyberstalking imaju osobe sa osnovnim nivoom obrazovanja, dvogodišnjim ili trogodišnjim srednjoškolskim obrazovanjem, kao i nezaposleni, nesposobni za rad, penzioneri i osobe sa sela, posebno stariji od 50 godina. Ovaj nalaz se može protumačiti tako što ove grupe često u manjoj meri imaju pristup edukacijama o digitalnim pitanjima, što može biti uzrok nedostatka informacija i svesti o tome šta predstavlja digitalno nasilje.

Kreiranje i/ili širenje privatnih i intimnih slika/video zapisa i/ili slika/video zapisa seksualne prirode, bez informisanja i saglasnosti osobe koja se na njima nalazi (tzv. osvetnička pornografija) je aktivnost koju čak tri četvrtine anketiranih ispitanika prepoznaje kao digitalno nasilje. Nalazi pokazuju da oni koji imaju najniži nivo obrazovanja, u penziji su ili su nesposobni za rad, žive na selu i imaju preko 50 godina, najmanje znaju o ovoj pojavi. S druge strane, žene shvataju tzv. osvetničku pornografiju kao aktivnost koja veoma mnogo ugrožava pojedince kojima je upućena (njih 78% u odnosu na 75% muškaraca).

Digitalno nasilje u partnerskim odnosima kroz ograničavanje onlajn aktivnosti jednom od partnera i kontrolu aktivnosti na društvenim mrežama je oblik digitalnog nasilja za koji je najviši procenat ispitanika (7%) naveo da smatra da ovo ili nije digitalno nasilje ili da se radi o digitalnom nasilju koje nije ozbiljnije ili značajnije. Da nisu upoznati sa pojavom digitalnog zlostavljanja u partnerskim odnosima iznad proseka su navodili ispitanici sa osnovnim obrazovanjem i dvogodišnjom/trogodišnjom srednjom školom, nezaposleni, penzioneri, nesposobni za rad i ispitanici koji žive na selu. Ovu aktivnost, kao vrstu digitalnog nasilja koja veoma mnogo ugrožava pojedinca kome je upućena, natprosečno su navodili anketirani iz grada, kao i visokoobrazovane osobe.

Anketirani sa osnovnim obrazovanjem natprosečno su davali odgovor da slanje neželjenih poruka i sadržaja u inbox preko aplikacija za komunikaciju nimalo ne ugrožava pojedinca kome je upućeno, odnosno da ne predstavlja nasilje, kao i da nisu dovoljno upoznati sa ovom pojavom. Studenti/učenici takođe iznad proseka smatraju da ova aktivnost ne predstavlja nasilje. Građani starosti preko 50 godina navode da ne

znaju dovoljno o ovom obliku digitalnog nasilja. Različita percepcija među studentima i učenicima o slanju neželjenih poruka kao obliku digitalnog nasilja može se pripisati njihovim raznovrsnim iskustvima i informisanosti.

Grafikon 3.1. Da li smatrate da sledeće aktivnosti na internetu predstavljaju neku vrstu digitalnog nasilja? Ukoliko verujete da se radi o nasilju, koliko ono, prema Vašem mišljenju, ugrožava onoga kome je upućeno?, u %

Rodno usmeren govor mržnje i rodno usmerenu dezinformaciju kao vid digitalnog nasilja koje veoma ugrožava pojedince kojima je upućeno iznad proseka navode anketirani sa završenom četvorogodišnjom srednjom školom, visokoobrazovani, studenti/učenici, zaposleni u opštinskoj/gradskoj upravi ili kod privatnog poslodavca, iz grada, kao i oni koji imaju od 18 do 50 godina. O ovoj aktivnosti ne znaju dovoljno građani starosti preko 50 godina, sa sela, penzioneri i nezaposleni niskog obrazovnog statusa. Ispitanici koji su doživeli nasilje skloniji su da će-

šće prepoznaju sve navedene oblike nasilja kao vrstu digitalnog nasilja koja ugrožava onoga ka kome je upućena.

Ovi podaci ukazuju na nekoliko ključnih uvida o percepciji digitalnog nasilja među anketiranim građanima:

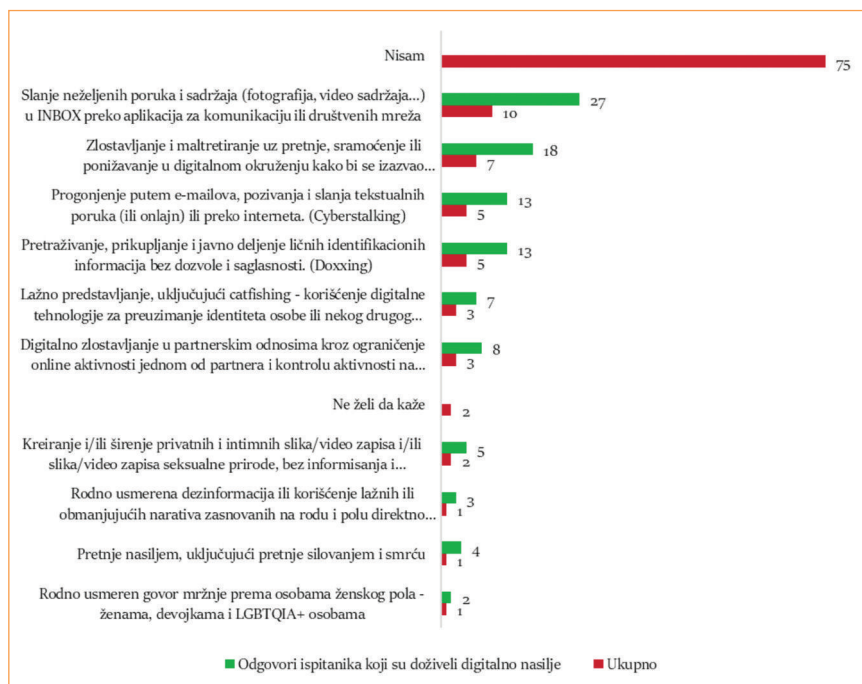
1. Većina građana prepoznaje različite oblike digitalnog nasilja.
2. Postoje značajne razlike u percepciji između različitih demografskih grupa; žene i visoko obrazovani ispitanici imaju veću tendenciju da prepoznaju ozbiljnost ove pojave.
3. Stariji građani, posebno oni sa nižim obrazovanjem, često ne prepoznaju ili ne smatraju da su određene aktivnosti na internetu oblik digitalnog nasilja.

Lična iskustva sa digitalnim nasiljem – uticaj, počinioci, motivacija

Ovo poglavlje bavi se ličnim iskustvima građana u vezi sa digitalnim nasiljem, kao i iskustvima ljudi iz njihovog okruženja. Pored toga, anketirani ispitanici su odgovarali na pitanja koja se tiču uticaja koji je na njih ostavilo doživljeno nasilje, odnosno kako je uticalo na njihov svakodnevni život, kao i koji su po njihovom mišljenju motivi za digitalno nasilje.

Prema rezultatima istraživanja, četvrtina građana Srbije je pretrpela neki oblik digitalnog nasilja – 25%. Od konkretno navođenih oblika nasilja koje su doživeli izdvojio se odgovor svakog desetog ispitanika (10%) – da je to dobijanje neželjenih poruka i sadržaja u inbox preko aplikacija za komunikaciju ili društvenih mreža. Zlostavljanje i maltretiranje uz pretnje, sramoćenje i ponižavanje u digitalnom okruženju (cyberbullying) doživelo je 7% građana, a po 5% navelo je cyberstalking i pretraživanje, prikupljanje i deljenje ličnih informacija (doxxing) kao doživljeni oblik nasilja. Više podataka dostupno je na grafikonu 4.1.

Žene su češće nego muškarci navodile da su doživele neki/e od oblika digitalnog nasilja. Tako 8% žena navodi da je doživelo cyberstalking kao vid digitalnog nasilja, dok isto kaže 3% muškaraca. Kada govorimo o tzv. osvetničkoj pornografiji skoro da nije bilo muškarca koje je doživeo ovaj vid nasilja na internetu, dok 3% žena jeste. Žene u ruralnim sredinama su se pokazale kao posebno ranjiva grupa u pogledu tzv. osvetničke pornografije (od 16 žena koje su u istraživanju navele da su bile žrtve ovog oblika digitalnog nasilja, njih 10 nastanjeno u ruralnim

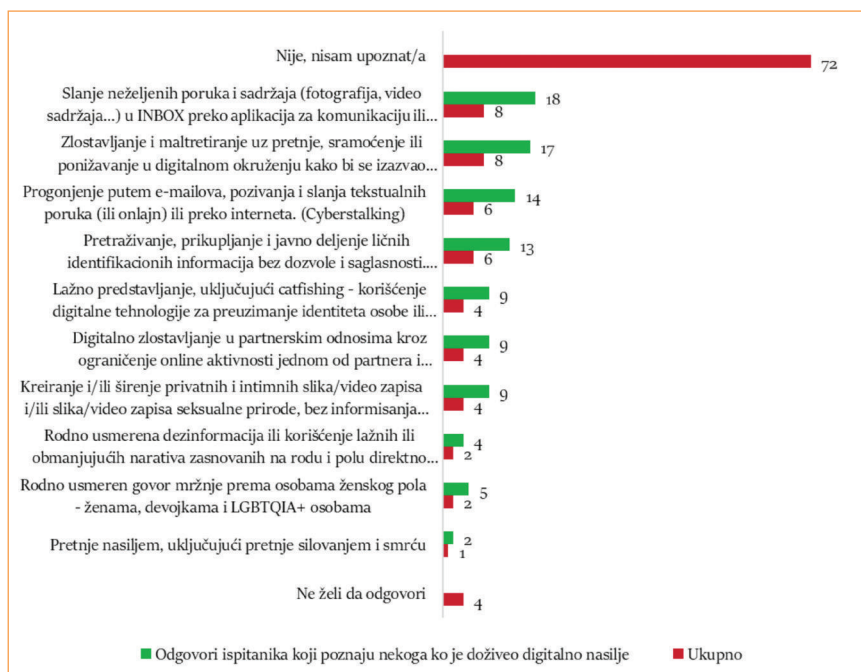
Grafikon 4.1. Da li ste Vi lično doživeli neki od navedenih oblika nasilja? (više odgovora), u %

sredinama). Žene su češće doživljavale i ograničavanje onlajn aktivnosti od strane partnera, ali i dobijanje neželjenih poruka na mrežama koje koriste (13% žena kaže da je doživelo ovaj vid digitalnog nasilja). U svim ispitivanim kategorijama najmlađe žene (ispod 30 godina) su iznad proseka navodile da su bile žrtve nekog od oblika digitalnog nasilja. Izuzetak predstavlja digitalno nasilje u partnerskim odnosima kroz ograničavanje onlajn aktivnosti, gde su žene u starosnoj dobi od 30 do 45 godina natprosečno ranjiva grupa. Važan podatak je i da su pretnjama nasiljem, koje uključuju i pretnje silovanjem i smrću, takođe natprosečno izložene žene u ruralnim sredinama (4 od 5 žena koje su u istraživanju navele da su bile žrtve nastanjene su u ruralnim sredinama).

Kada smo građane upitali da li je navedene oblike nasilja doživeo neko njima blizak, dobijeni podaci su veoma slični onima o njihovim ličnim iskustvima. Naime, 72% anketiranih reklo je da niko njima blizak nije doživeo navedene oblike nasilja ili da sa tim nisu upoznati. Podatak da 72% anketiranih smatra da niko njima blizak nije doživeo oblike digitalnog nasilja može se interpretirati kao rezultat nedostatka informacija, jer se može očekivati da su se njihovi bliski prijatelji ili članovi porodice

stideli ili plašili da im se o tome povere zbog straha od osude. Osim toga, različite percepcije o tome šta uopšte predstavlja digitalno nasilje mogu doprineti tome da neki ispitanici smatraju određene oblike neželjenih interakcija manje ozbiljnim. Ovaj nalaz sugerise da je iskustvo digitalnog nasilja često veoma lično i intimno, što može rezultirati nedovoljnom komunikacijom o ovoj temi, ističući potrebu za boljom edukacijom i podizanjem svesti u zajednici.

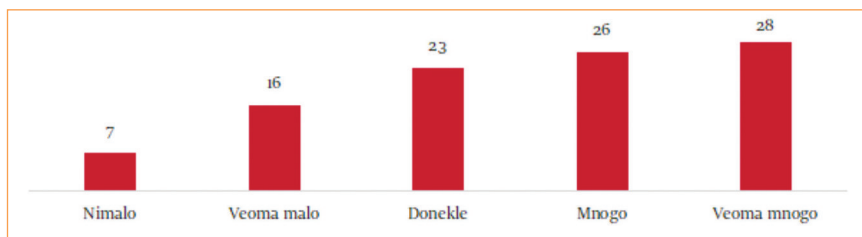
S druge strane, 28% ispitanika navodi da su u svome okruženju imali nekoga bliskog ko je bio žrtva digitalnog nasilja. Od najčešće navedenih oblika nasilja koje su doživeli njima bliski ljudi, izdvaja se slanje neželjenih poruka i sadržaja u inbox društvenih mreža i aplikacija, kao i zlostavljanje i maltretiranje uz pretnje (cyberbullying) – 8% ispitanika dalo je ove odgovore.

Grafikon 4.2. Da li je neko Vama blizak (član porodice, partner, rođak, prijatelj...) doživeo neki od navedenih oblika nasilja? (više odgovora), u %

Građane koji su rekli da su lično doživeli nasilje pitali smo i u kojoj meri je na njih uticalo proživljeno digitalno nasilje. Koristeći skalu od 1 do 5, gde je 1=nimalo, a 5=veoma mnogo, najveći procenat građana naveo je da je digitalno nasilje koje su doživeli mnogo i veoma mnogo uticalo na

njih i njihov život. Iskazano u procentima, čak 54% anketiranih dalo je ovaj odgovor. Da je donekle imalo uticaja reklo je 23% anketiranih građana, veoma malo 16%, dok je 7% ispitanika reklo da doživljeno nasilje nimalo nije uticalo na njih. Žene su iznad proseka navodile da je digitalno nasilje koje su proživjele na njih uticalo mnogo ili veoma mnogo.

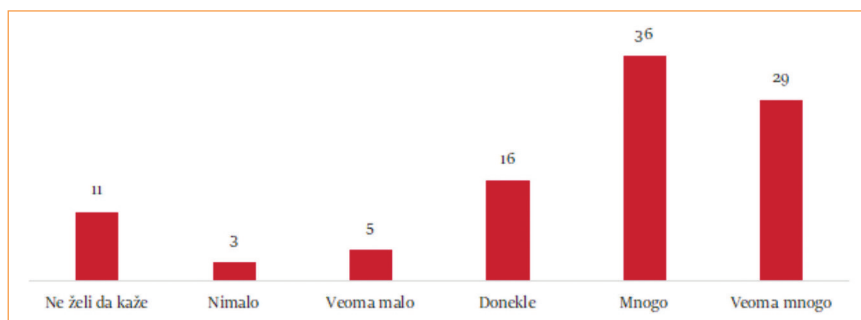

Grafikon 4.3. Na skali od 1=nimalo do 5=veoma mnogo, koliko je na Vas uticalo digitalno nasilje koje ste preživeli?, u %

Kada je reč o iskustvima drugih, 67% ispitanika navodi da digitalno nasilje mnogo i veoma mnogo utiče na osobu koja ga doživi. Da donekle utiče reklo je 16%, veoma malo 5%, a 3% navodi da nimalo ne utiče. Gотово svaki deveti anketirani (11%) nije želeo da se izjasni po ovom pitanju, što možemo tumačiti stigmatizacijom vezanom za ovaj fenomen – to ukazuje na potrebu za intenzivnijom edukacijom i podrškom da se ljudima omogući da otvorenije govore o svojim osećanjima i iskustvima.

Ako uporedimo nalaze dobijene iz ova dva pitanja, možemo zaključiti da su ispitanici skloniji da lično doživljeno nasilje ublažavaju prema intenzitetu u odnosu na nasilje koje doživi neko iz njihovog okruženja. Ova opservacija ukazuje na psihološki fenomen poznat kao „kognitivna disonanca”, gde pojedinci imaju poteškoća sa prihvatanjem ozbiljnosti svojih iskustava. Kroz proces samoodbrane ispitanici mogu minimizovati uticaj koji je digitalno nasilje imalo na njih kako bi se zaštitili od emocionalnih posledica. S druge strane, kada posmatraju iskustva drugih, oni su skloni prepoznavanju i izražavanju empatije prema težini nasilja, jer im je lakše da ocenjuju situacije iz perspektive nekog drugog. Ova razlika može sugerisati i na uticaj društvenih normi, gde je javno prepoznavanje ozbiljnosti pretrpljenog nasilja opterećeno osećajem krivice i/ili strahom od stigmatizacije. Na taj način dolazi do kontrasta u percepciji ličnih i tuđih iskustava nasilja, što naglašava važnost podrške i osnaživanja pojedinaca da se suoče sa svojim iskustvima i da prepoznaju da ni na koji način nisu odgovorni za pretrpljeno nasilje. Ovo je posebno važno imajući u vidu da ćemo u nastavku istraživanja videti da

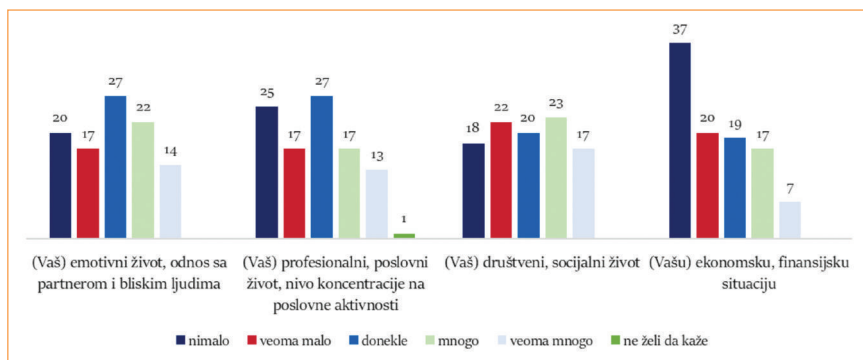
ogroman procenat žrtava digitalnog nasilja smatra da su same krive za nasilje koje im se dogodilo.

Grafikon 4.4. Na skali od 1=nimalo do 5=veoma mnogo, koliko na osobu utiče digitalno nasilje koje je preživela?, u %

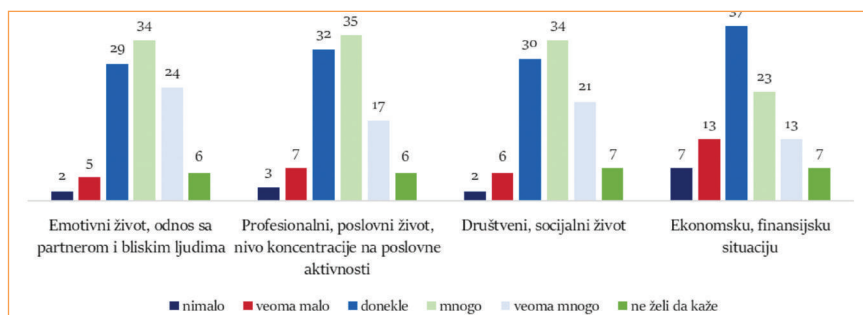
Stavovi o uticaju pretrpljenog digitalnog nasilja na društveni život žrtve su podeljeni. S jedne strane, 40% građana navodi da proživljeno digitalno nasilje nimalo i veoma malo ima uticaja na njihov društveni život, dok, s druge strane, isti procenat navodi da utiče mnogo i veoma mnogo. Procenat građana koji smatraju da proživljeno digitalno nasilje nimalo ili veoma malo utiče na njihov društveni život može ukazivati na psihološke mehanizme suočavanja, gde pojedinci minimizuju ili racionalizuju svoja iskustva kao način zaštite od emocionalnih posledica, često se suočavajući sa osećajem stida ili nelagodnosti. Različite percepcije o značenju „uticaja” i individualne definicije društvenog života takođe igraju ključnu ulogu; neki mogu smatrati da im nasilje ne ometa svakodnevne kontakte. Pored toga, nedostatak svesti, kod onih koji nasilje nisu doživeli, o načinima na koje digitalno nasilje može uticati na živote može doprineti ovakvim stavovima.

Najveći procenat ispitanika smatra da digitalno nasilje koje su iskusili nema uticaja na njihovu ekonomsku situaciju – 37% građana opredelilo se za ovaj odgovor. Svaki peti je rekao da ima veoma malo uticaja, 19% donekle, dok je zbirno oko četvrtine (24%) anketiranih stava da digitalno nasilje koje su preživeli ima mnogo i veoma mnogo uticaja na njihovu ekonomsku situaciju.

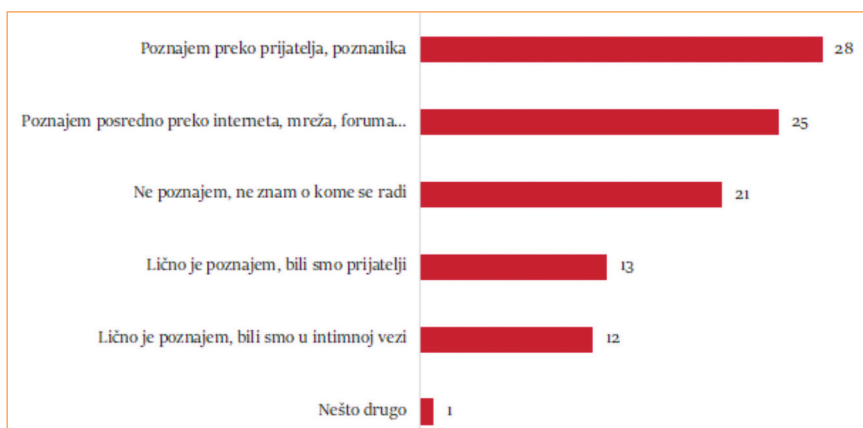

Grafikon 4.5. Koliko je na sledeće elemente Vašeg svakodnevnog života uticalo digitalno nasilje koje ste preživeli?, u %

Više od polovine građana (52%) navodi da digitalno nasilje mnogo i veoma mnogo utiče na profesionalni, poslovni život osobe koja ga preživi, dok oko trećine (32%) smatra da donekle utiče.

Grafikon 4.6. Prema Vašem mišljenju, koliko na sledeće elemente svakodnevnog života osobe može uticati digitalno nasilje koje preživite?, u %

Grafikon 4.7. Da li lično poznajete osobu koja je vršila digitalno nasilje nad Vama?, u %

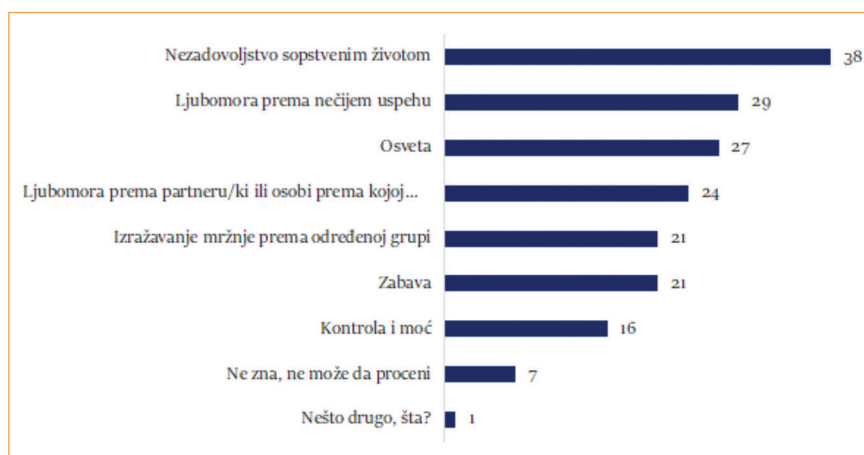
Grafikon 4.8. Da li smatrate da postoji lično poznanstvo između osobe koja je preživela digitalno nasilje i zlostavljača?, u %

Kada su u pitanju osobe koje su pretrpele digitalno nasilje, većina anketiranih poznaje osobu koja je vršila digitalno nasilje prema njima – 28% (direktno) poznaje zlostavljača preko prijatelja, poznanika, dok je svaki četvrti ispitanik (25%) rekao je da osobu koja je vršila digitalno nasilje prema njemu poznaje posredno, odnosno preko interneta, mreža, foruma. Oko petine ili 21% navodi da ne poznaje zlostavljača, 13% je sa nasilnikom bilo u prijateljskom odnosu, dok 12% navodi da je bilo u intimnoj vezi sa osobom od koje su pretrpeli digitalno nasilje.

Kada je reč o ispitanicima koji navode da nisu preživeli digitalno nasilje, najveći procenat njih (27%) smatra da osobe koje prežive digitalno nasilje posredno poznaju zlostavljača (preko interneta, mreža, foruma).

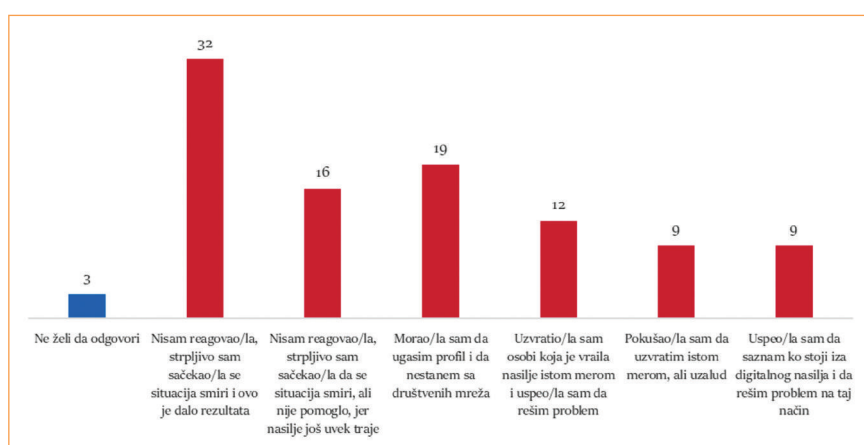
Anketirani su odgovarali na pitanje koja su, po njihovom mišljenju, dva ključna motiva za digitalno nasilje. Dobijeni podaci pokazuju da najveći procenat smatra da je uzročnik nezadovoljstvo sopstvenim životom koje se javlja kod osoba koje vrše nasilje. Ovo je odgovor čak 38% ispitanika. Na drugom mestu nalazi se ljubomora prema nečijem uspehu (29%), dok je treći, najčešće navođen odgovor, osveta (27%). Da je motiv ljubomora prema partneru reklo je oko četvrtine građana (24%), dok 21% smatra da su motivi izražavanje mržnje prema nekoj grupi i zabava. Samo 16% građana prepoznaje kontrolu i moć kao uzročnike digitalnog nasilja.

Ispitanike koji su preživeli digitalno nasilje smo pitali za njihove reakcije na pretrpljeno nasilje, kao i da li su se i, ako jesu, kome obratili vezano za nasilje koje su doživeli u digitalnom svetu. Najveći procenat ispitanika koji su naveli da su doživeli neku vrstu digitalnog nasilja (32%) je rekao da na pretrpljeno nasilje nisu reagovali, već su sačekali da se situacija smiri; 16% ispitanika navodi da nisu reagovali na pretrpljeno

Grafikon 4.9. Prema Vašem mišljenju (šta su bila) koja su DVA ključna motiva za digitalno nasilje (koje ste trpeli)? (dva odgovora), u %

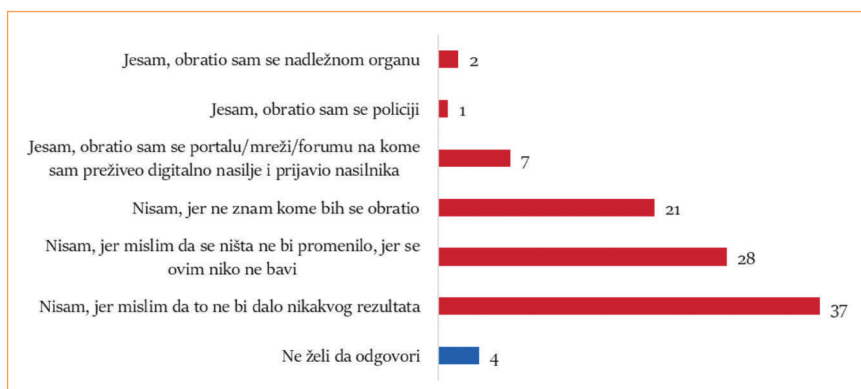
nasilje, ali da to nije pomoglo da se situacija smiri i da nasilje još uvek traje. S druge strane, kod 49% anketiranih je bilo neke reakcije. Naime, 19% navodi da je zbog nasilja u digitalnom svetu bilo prinuđeno da ugasi svoj profil i nestane sa društvenih mreža (ovo je odgovor koju su iznad proseka davale žene – 21% žena i 15% muškaraca), 12% ispitanika je uzvratilo nasilje istom merom i na taj način rešilo problem (ispitanici muškog pola su češće davali ovakav odgovor – 20% muškaraca i 8% žena); 9% ispitanika navodi da su pokušali da uzvrate istom merom, ali da taj postupak nije imao efekta, kao i da su uspeali da saznaju ko stoji iza nasilja koje su pretrpeli, pa su na taj način rešili problem.

Grafikon 4.10. Samo za one koji su pretrpeli digitalno nasilje: Kako ste reagovali na digitalno nasilje koje ste pretrpeli?, u %

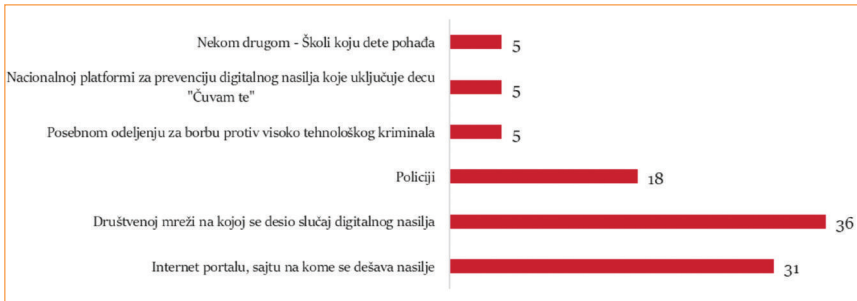
Važan nalaz istraživanja je da se veliki procenat građana (85%) koji su doživeli digitalno nasilje nije nikome obratio vezano za pretrpljeno nasilje – 37% anketiranih nam je reklo da se nikome nisu obratili pošto smatraju da to ne bi dalo nikakve rezultate, 28% misli da se ništa ne bi promenilo imajući u vidu da se, prema njihovom mišljenju, niko ne bavi ovom temom, dok 21% ispitanika navodi da nisu ni znali kome bi mogli da se obrate.

Tek svaka deseta žrtva digitalnog nasilja navodi da se nekome obratila, i to najčešće kroz prijavu samom portalu/mreži ili forumu na kome su doživeli nasilje – 7%. Svega 1% anketiranih kaže da se su se obratili policiji, a 2% građana nam je reklo da su se obratili drugim nadležnim organima. Ispitanici koji su završili osnovnu školu ili su bez formalnog obrazovanja iznad proseka navode da se nikome nisu obratili vezano za nasilje koje su doživeli, jer su stava da to ništa ne bi promenilo/da se niko ne bavi ovim problemom (43% ispitanika ovog nivoa obrazovanja je dalo ovakav odgovor). Ova tendencija može ukazivati na percepciju nezadovoljstva i nedostatka poverenja u institucionalne odgovore ili podršku, kao i manjak informacija o tome na koji način mogu da potraže pomoć. Takođe, ovakav stav ukazuje i na potrebu za jačanjem svesti i podrškom, posebno među ranjivijim grupama, kako bi se osigurale bolja zaštita i pomoć žrtvama digitalnog nasilja.

Grafikon 4.11. Da li ste se nekom obratili u vezi sa digitalnim nasiljem koje ste pretrpeli?, u %

Više od polovine ispitanika koji su se nekome obratili vezano za doživljeno digitalno nasilje navodi da nisu zadovoljni načinom na koji je rešen problem – 27% ispitanika navodi da nisu zadovoljni, jer, iako je nasilje zaustavljeno i nasilnik pronađen, on nikada nije kažnjen. Isti procenat navodi da se nasilje zaustavilo, ali bez identifikacije nasilnika. Uz to

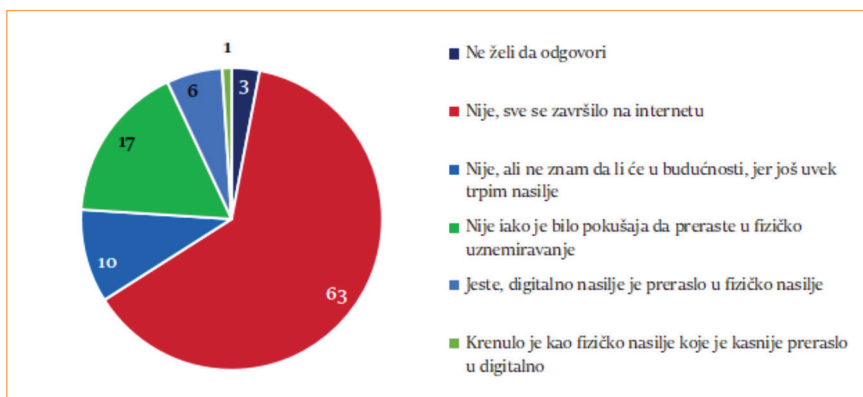
Grafikon 4.12. Samo za one ispitanike koji se jesu obratili u vezi sa rešavanjem problema digitalnog nasilja: Kom organu ste se obratili?, u %

imamo i 5% ispitanika koji navode da se nasilje još uvek nije zaustavilo. S druge strane, 41% građana kaže da je zadovoljan reakcijom institucija, od čega 27% ističe da je nasilnik pronađen, ali da nije kažnjen, dok se 14% ispitanika zadovoljilo time što je nasilje zaustavljeno.

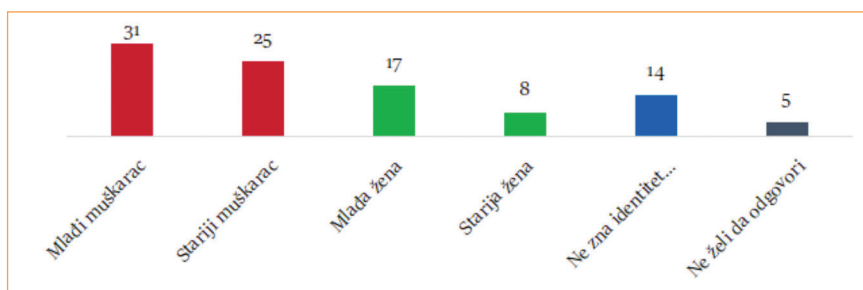
Grafikon 4.13. SAMO ZA ONE KOJI SU SE NEKOM OBRATILI U VEZI SA REŠENJEM PROBLEMA DIGITALNOG NASILJA! Da li ste zadovoljni načinom na koji je rešen Vaš problem sa digitalnim nasiljem?, u %

Upitani da li je preživljeno digitalno nasilje preraslo u fizičko nasilje u realnom životu, 63% ispitanika navodi da nije i da se sve završilo na internetu. Ipak, imamo i 10% anketiranih koji navode da do fizičkog nasilja još nije došlo, ali da digitalno nasilje i dalje traje, pa ne zna da li će se nešto više u budućnosti desiti. Oko 17% građana koji su preživeli digitalno nasilje kaže da je bilo pokušaja da digitalno nasilje preraste u fizičko, dok 6% navodi da je digitalno nasilje preraslo u fizičko; 1% žrtava digitalnog nasilja kaže da je nasilje započelo kao fizičko, pa je kasnije preraslo u digitalno nasilje.

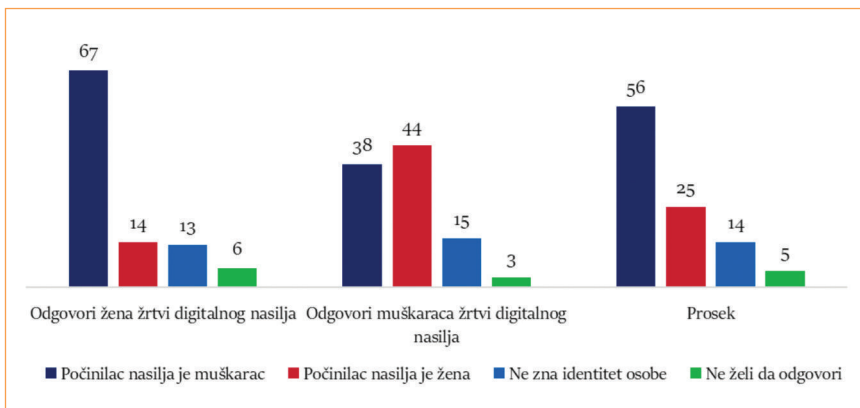
Grafikon 4.14. Da li je digitalno nasilje koje ste istrpeli preraslo u fizičko nasilje u realnom životu?, u %

Konačno, kada smo žrtve digitalnog nasilja pitali da li je osoba koja je vršila nasilje prema njima muškarac ili žena, 56% anketiranih je navelo da se radi o muškarcu (mlađi muškarac – 31% i stariji muškarac – 25%). U svakom četvrtom slučaju, prema odgovorima ispitanika, počilac digitalnog nasilja je žena (17% mlađa žena i 8% starija žena). Imamo i ispitanike koji ne znaju identitet osobe koja je vršila nasilje prema njima.

Grafikon 4.15. Da li je osoba koja je vršila nasilje nad Vama...?, u %

Kada odgovore o identitetu počilaca digitalnog nasilja ukrstimo sa identitetom žrtve nasilja, videćemo nalaze predstavljene na Grafikonu 4.16. Naime, u slučaju žena žrtava digitalnog nasilja počilac je u dve trećine slučajeva muškarac, u 14% slučajeva žena, dok u 13% slučajeva identitet, pa samim tim ni pol počinioca, nije poznat. Situacija je u slučaju muškaraca žrtava nešto drugačija, pa je tu u 38% slučajeva počilac muškarac, u 44% slučajeva žena, dok 15% ne zna ni identitet, ni pol počinioca.

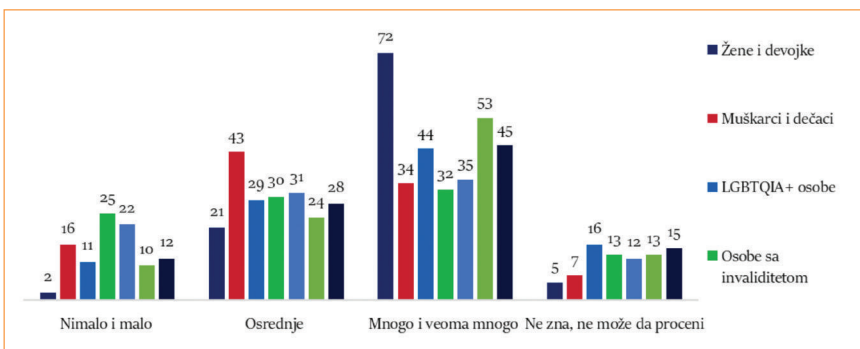

Grafikon 4.16. Da li je osoba koja je vršila nasilje nad Vama...?, ukršteno sa rodom žrtve, u %

Ranjive grupe i digitalno nasilje

Ovo poglavlje se fokusira na istraživanje percepcije građana Srbije o tome koliko su različite društvene grupe ugrožene digitalnim nasiljem. Tako smo analizirali stavove građana o ugroženosti žena i devojaka, javnih ličnosti, LGBTQIA+ osoba, osoba sa invaliditetom, kao i nacionalnih i etničkih manjina u digitalnom prostoru.

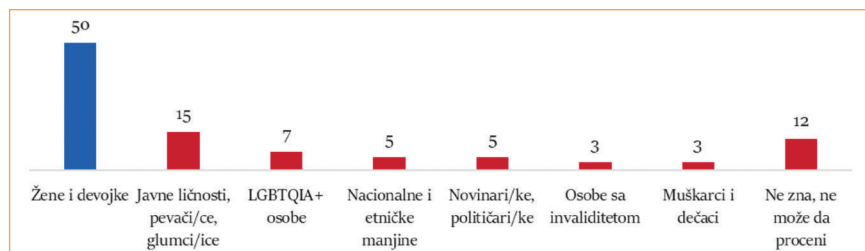
Građani Srbije prepoznaju žene i devojke kao grupe koje su u najvećoj meri ugrožene digitalnim nasiljem. Tako 72% učesnika u našem istraživanju navodi da su žene i devojke mnogo ili veoma mnogo ugrožene ovakvom vrstom nasilja. Samo 2% ispitanika ima percepciju da žene i devojke nisu ugrožene digitalnim nasiljem. Žene kao najčešće žrtve digitalnog nasilja iznad proseka prepoznaju upravo žene.

Grafikon 5.1. Prema Vašem mišljenju, u kojoj meri su sledeće grupe ugrožene digitalnim nasiljem?, u %

Javne ličnosti, pevače i pevačice, glumce i glumice kao mnogo i veoma mnogo ugrožene digitalnim nasiljem prepoznaje 53% anketiranih građana. Jedna četvrtina (24%) je stava da su navedene profesije osrednje ugrožene ovom vrstom nasilja, a svaki deseti ispitanik smatra da ne postoji rizik od digitalnog nasilja kod ove grupe. Sa porastom obrazovanja ispitanika raste i percepcija o javnim ličnostima kao grupi koja je posebno izložena digitalnom nasilju. Takođe, ispitanici mlađi od 30 godina prednjače u izražavanju ovog stava. Kada govorimo o novinarima i političarima, 45% ispitanika ih percipira kao mnogo ili veoma mnogo ugrožene (28% – osrednje i 12% – nimalo i malo). Sličan procenat građana, 44%, smatra da LGBTQIA+ osobe predstavljaju grupu koja je mnogo i veoma mnogo ugrožena digitalnim nasiljem. Sa porastom nivoa obrazovanja ispitanika raste i percepcija LGBTQIA+ osoba kao grupe koja je mnogo i veoma mnogo ugrožena u pogledu digitalnog nasilja. Takođe, ovakva percepcija je natprosečno prisutna kod ispitanika koji žive u urbanim sredinama, kao i kod ispitanika koji su doživeli neku vrstu digitalnog nasilja.

Imamo i trećinu ispitanika koji navode da su osobe sa invaliditetom (32%), nacionalne i etničke manjine (34%) grupe koje su mnogo ili veoma mnogo ugrožene digitalnim nasiljem. Sa porastom nivoa obrazovanja ispitanika raste i njihova percepcija da su osobe sa invaliditetom mnogo ili veoma mnogo ugrožene. Slično razmišljaju i ispitanici koji su i sami doživeli digitalno nasilje, kao i oni koji imaju nekog bliskog ko se našao u takvoj situaciji. S druge strane, 31% ispitanika kaže da su nacionalne i etničke manjine osrednje ugrožene, dok 22% smatra da je ova grupa malo ili nimalo ugrožena. Ispitanici koji su doživeli neku vrstu digitalnog nasilja iznad proseka ističu nacionalne manjine kao grupu koja je mnogo ili veoma mnogo ugrožena ovom vrstom nasilja. Konačno, iako nije u pitanju ranjiva grupa, muškarce kao grupu koja je mnogo ili veoma mnogo ugrožena ističe 34% ispitanika, dok 43% smatra da je ova grupa osrednje ugrožena.

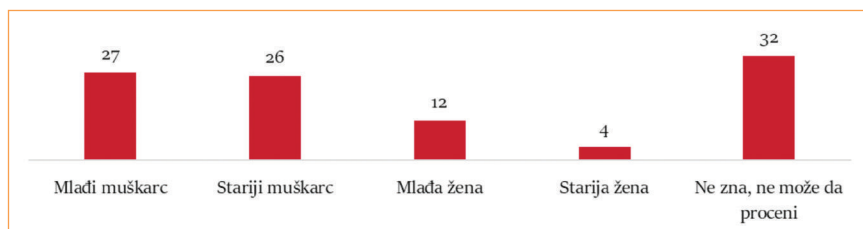

Grafikon 5.2. Koja od navedenih grupa predstavlja najčešću žrtvu digitalnog nasilja?, u %

Profil i svest počinitelaca digitalnog nasilja

U nastavku ćemo se osvrnuti na percepciju građana Srbije o profilu počinitelaca digitalnog nasilja i njihovoj svesti o posledicama svojih dela. Analiziraćemo ko se smatra sklonijim digitalnom nasilju – muškarci ili žene i kako se ta percepcija menja među različitim grupama stanovništva. Takođe, razmotrićemo koliko su, prema mišljenju ispitanika, počinioci zaista svesni štetnih efekata koje izazivaju, uključujući i perspektivu onih koji su bili žrtve nasilja.

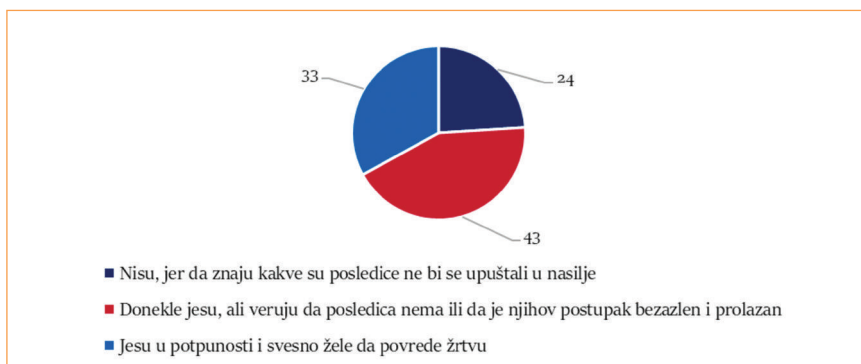
Naime, kada govorimo o profilu počinitelaca digitalnog nasilja, među građanima Srbije dominira svest da su muškarci skloniji vršenju digitalnog nasilja. Ukupno 53% ispitanika ima ovakav stav, od čega 27% navodi mlađe muškarce, a 26% starije muškarce. Ukupno 16% učesnika u istraživanju je navelo da su žene sklonije digitalnom nasilju (12% mlađe žene i 4% starije žene). Konačno, visok procenat učesnika u istraživanju nije mogao da proceni ko je skloniji digitalnom nasilju, muškarci ili žene – čak 32%. Percepcija o tome da su muškarci skloniji vršenju digitalnog nasilja je iznad proseka prisutna kod zaposlenih u javnoj upravi, ali i kod učenika i studenata. Takođe, sa porastom godina ispitanika opada percepcija o tome da su muškarci ti koji su skloniji vršenju digitalnog nasilja. Ispitanici koji su bili žrtve digitalnog nasilja su u 14% slučajeva naveli da ne mogu da procene ko je skloniji vršenju digitalnog nasilja, muškarci ili žene, dok je među onim osobama koje nisu preživele digitalno nasilje taj odgovor znatno češći i iznosi 38%.

Grafikon 6.1. Prema Vašem iskustvu i prema onome što ste čuli o ovoj temi, ko je skloniji vršenju digitalnog nasilja?, u %

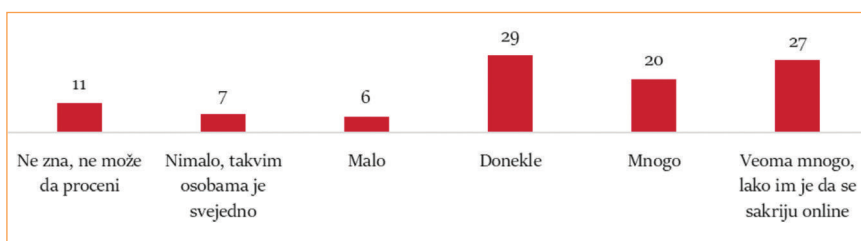
Jedna trećina anketiranih daje odgovor da su počinioci svesni posledica koje njihovi postupci imaju na žrtve nasilja i da nasilje čine zato što žele da povrede žrtvu nasilja (33%). Međutim, 43% građana su stava da su počinioci donekle svesni, ali da veruju da posledica nema ili da je njihov postupak bezazlen i prolazan. S druge strane, imamo i jednu četvrtinu ispitanika (24%) koji smatraju da počinioci nisu svesni posledica, jer

da znaju kakve posledice njihov postupak može da ima, ne bi se nikada upuštali u nasilje. Ispitanici koji su bili žrtve nekog oblika digitalnog nasilja iznad proseka imaju stav da počinioci takvog nasilja jesu donekle svesni nasilja koje čine, ali da nemaju svest o posledicama i da veruju da je njihov postupak bezazlen i prolazan (54% žrtava digitalnog nasilja ima upravo ovakvo mišljenje).

Grafikon 6.2. Da li mislite da su počinioci digitalnog nasilja svesni posledica koje njihovi postupci imaju na žrtve?, u %

Mogućnost zadržavanja anonimnosti na internetu, prema mišljenju ispitanika, doprinosi povećanju digitalnog nasilja. Tako 27% anketiranih građana misli da ova mogućnost doprinosi veoma mnogo, jer je počiniocima digitalnog nasilja lako da se „sakriju” onlajn, dok 20% građana misli da anonimnost mnogo doprinosi nasilju. Stav da anonimnost doprinosi veoma mnogo povećanju digitalnog nasilja iznad proseka imaju visokoobrazovani ispitanici, učenici i studenti, kao i ispitanici u urbanim sredinama. Sa porastom godina ispitanika opada i procenat odgovora da anonimnost na internetu veoma mnogo doprinosi povećanju digitalnog nasilja.

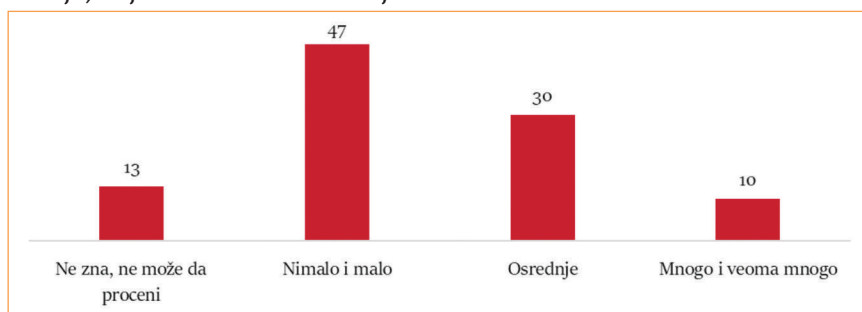

Grafikon 6.3. U kojoj meri mogućnost zadržavanja anonimnosti na internetu doprinosi povećanju digitalnog nasilja?, u %

Institucionalni odgovori i odgovornost

Anketirani građani su stava da se institucije u Srbiji ne bave sprečavanjem i rešavanjem problema digitalnog nasilja na odgovarajući način. Tako 47% anketiranih kaže da se institucije nimalo ili malo bave ovom temom, dok 30% ima mišljenje da se institucije osrednje bave digitalnim nasiljem. Svega jedna desetina građana kaže da misli da se institucije mnogo ili veoma mnogo bave sprečavanjem i rešavanjem problema digitalnog nasilja. Na kraju, imamo i 13% anketiranih koji nisu imali stav o ovom pitanju. Žene su češće nego muškarci navodile da smatraju da se institucije ovom temom bave nimalo ili malo (kod muškaraca je nešto dominantniji odgovor osrednje). Trend koji se takođe uočava je da sa porastom obrazovanja ispitanika raste i procenat odgovora da se institucije ili ne bave ili se veoma malo bave ovim pitanjem. Trend je suprotan kada kao faktor uzmemo godine ispitanika. Penzioneri najviše veruju da se država i institucije bave ovom temom, dok, s druge strane, više od polovine učenika i studenata smatra da institucije čine veoma malo ili nimalo.

Kada se kao varijabla uzme u obzir odgovor da li je građanin preživeo digitalno nasilje, videćemo da u ovoj grupi imamo 14% ispitanika sa stavom da država čini mnogo ili veoma mnogo, 32% onih koji navode da je uključenost države osrednja, i čak 49% ispitanika, žrtava digitalnog nasilja, koji navode da institucije čine malo ili nimalo.

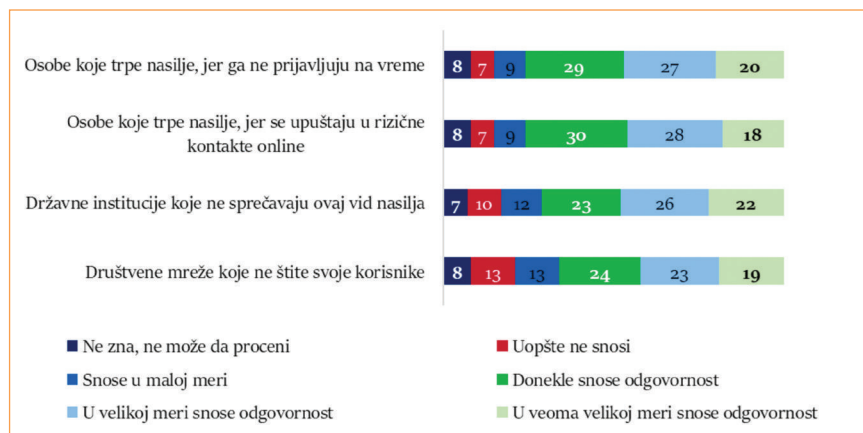
Grafikon 7.1. Prema Vašem mišljenju, koliko se institucije u Srbiji bave sprečavanjem i rešavanjem problema digitalnog nasilja u Srbiji?, u %

Oko 13% ispitanika uopšte ne vidi odgovornost društvenih mreža kada je reč o digitalnom nasilju, odnosno njegovoj prevenciji i suzbijanju. S druge strane, 79% ispitanika prepoznaje odgovornost društvenih mreža u određenoj meri, i to: 13% smatra da snose odgovornost u malojoj meri, 24% da donekle snose odgovornost, 23% kaže da snose odgovornost u velikoj meri i 19% da snose odgovornost u veoma velikoj meri.

Na slične procenete nailazimo i u slučaju državnih institucija: tako svaki deseti ispitanik smatra da državne institucije uopšte nisu odgovorne za sprečavanje i rešavanje digitalnog nasilja, dok ukupno 83% anketiranih prepoznaje odgovornost državnih institucija u određenoj meri (12% u maloj meri, 23% donekle, 26% u velikoj meri i 22% u veoma velikoj meri).

Čak 84% anketiranih građana Srbije prevaljuje odgovornost za počinjeno digitalno nasilje na žrtvu, jer se, kako navode, upuštaju u rizične onlajn kontakte, dok samo 7% ispitanika navodi da žrtve uopšte nisu odgovorne za nasilje koje su preživele. Odgovornost žrtve za to što nasilje nije prijavila na vreme ističe 85% građana Srbije. Zabrinjavajuće je da, kada se govori o odgovornosti žrtve digitalnog nasilja za pretrpljeno nasilje, gotovo da nema statistički značajnih razlika u percepciji ispitanika koji su preživeli digitalno nasilje u odnosu na one koji to iskustvo nemaju.

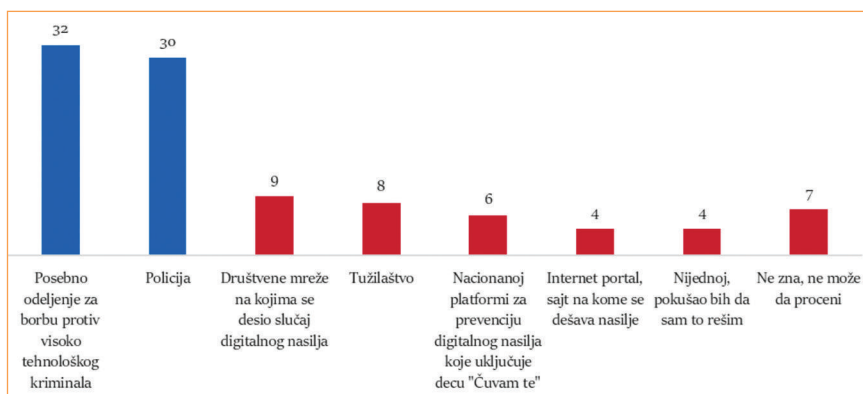
Veoma je zabrinjavajuće što se visok procenat odgovornosti za pretrpljeno digitalno nasilje pripisuje žrtvama, koje često bivaju okrivljene za nasilje zbog navodnog preuzimanja rizičnih kontakata ili nepravovremenog prijavljivanja. Ovakva percepcija građana naglašava potrebu za većim fokusom na edukaciju javnosti i promenu perspektive kako bi se smanjilo stigmatizovanje žrtava, uz istovremeno unapređenje mehanizama prevencije i zaštite koje pružaju društvene mreže i državne institucije.

Grafikon 7.2. U kojoj meri odgovornost za pojavu digitalnog nasilja snose... ?, u %

Posebno odeljenje za borbu protiv visokotehnološkog kriminala (32%) i policija (30%) su dve institucije koje građani smatraju najrelevantnijim kada je u pitanju rešavanje problema digitalnog nasilja. Sa porastom nivoa obrazovanja ispitanika raste i procenat onih koji navode Poseb-

no odeljenje za borbu protiv visokotehnološkog kriminala kao najrelevantniju instituciju, dok je trend u slučaju policije obrnut. Policiju iznad proseka navode penzioneri i nezaposleni, ispitanici iz ruralnih sredina, kao i stariji od 65 godina. Sve ostale solucije je izabrao značajno niži procenat ispitanika: 9% građana smatra da su najrelevantnije društvene mreže na kojima se dešavaju slučajevi digitalnog nasilja, 8% kaže da je to tužilaštvo, a 6% navodi Nacionalnu platformu za prevenciju digitalnog nasilja koje uključuje decu „Čuvam te”. Imamo i 4% anketiranih koji smatraju da je najbolje mesto za rešavanje problema internet portal ili veb-sajt na kome se dešava nasilje. Konačno, tu je i 4% ispitanika koji kažu da ne smatraju nijednu instituciju relevantnom i da bi sami pokušali da reše problem. Ispitanici koji su bili žrtve digitalnog nasilja češće navode da su najrelevantnije društvene mreže i internet portali na kojima se nasilje dogodilo. Ovaj nalaz možemo tumačiti kao rezultat direktnog iskustva žrtava sa platformama gde se nasilje manifestovalo, smatrajući da je odgovornost tih platformi ključna za prevenciju i rešavanje problema. Takođe, ovaj nalaz se može protumačiti i time da je kod žrtava prisutno nepoverenje prema institucijama ili sistemima.

Grafikon 7.3. Koju instituciju smatrate najrelevantnijom za rešavanje problema digitalnog nasilja?, u %

Preporuke

Istraživanje o digitalnom nasilju u Srbiji pokazalo je visok stepen svesti građana o postojanju ovog problema, kao i izraženu zabrinutost prema njegovim posledicama, posebno kada su u pitanju žene i ranjive grupe. Međutim, s druge strane, velika većina građana, uključujući i same žrtve, smatra da su žrtve te koje su odgovorne za pretrpljeno nasilje.

Takođe, rezultati istraživanja ukazuju na to da, iako je četvrtina ispitanika lično doživela digitalno nasilje, postoji značajan nivo minimizacije tih iskustava. Ova disonanca u percepciji uticaja naglašava potrebu za promovisanjem otvorene komunikacije o digitalnom nasilju kako bi se razumeli i podržali pojedinci koji preživljavaju ovu vrstu nasilja.

Osim toga, rezultati pokazuju da veći deo građana smatra da postojeća institucionalna rešenja nisu adekvatna, a mnogi ispitanici izražavaju nedovoljno poverenje u državne institucije i društvene mreže kao zaštitnike svojih prava i bezbednosti. Visok procenat odgovornosti koji se pripisuje samim žrtvama potvrđuje stigmatizaciju sa kojom se suočavaju, što dodatno otežava njihovu situaciju.

Zaključno, potrebni su hitni koraci za unapređenje edukacije o digitalnom nasilju, jačanje institucionalnih kapaciteta i pružanje podrške žrtvama, kao i preispitivanje društvenih normi koje doprinose stigmatizaciji. Ove mere su ključne za stvaranje sigurnijeg digitalnog okruženja i za prevenciju digitalnog nasilja u budućnosti, čime će se povećati svest i empatija unutar društva, što je od suštinskog značaja za efikasnu borbu protiv digitalnog nasilja. Stoga, na osnovu svih nalaza istraživanja, dajemo sledeće preporuke:

- ✓ Edukacija i osnaživanje: Organizovati kampanje i edukativne programe koji će podići svest o digitalnom nasilju, prepoznavanju, prijavljivanju i dostupnim resursima za pomoć.
- ✓ Fokusirati se na ranjive grupe, uključujući žene, devojke, osobe sa invaliditetom, nacionalne manjine i LGBTQIA+ zajednicu.
- ✓ Državne institucije treba da unaprede procedure za prijavljivanje i rešavanje slučajeva digitalnog nasilja kako bi smanjile osećaj bespomoćnosti kod žrtava. Ovo uključuje i obuku zaposlenih o prepoznavanju i delovanju u slučajevima digitalnog nasilja.
- ✓ Društvene mreže treba da preuzmu veću odgovornost za zaštitu svojih korisnika kroz implementaciju strožijih pravila i monitoringa sadržaja, kao i dostupnost prijavljivanja nasilja na platformama.
- ✓ Fokusirati se na razvoj resursa i mehanizama podrške za žrtve digitalnog nasilja, uključujući dostupne pravne savete i psihološku pomoć. Na ovaj način može se pomoći žrtvama da se ne osećaju odgovornim za nasilje koje su pretrpele, kao i da se osnaže da prijave nasilje i potraže pomoć i podršku.

- ✓ Promovisati pozitivne narative koji ukazuju na to da je potrebno saosećanje i razumevanje žrtava umesto njihovog okrivljavanja kako bi se smanjila stigmatizacija i stvorila sigurnija sredina za deljenje iskustava. Takođe, potrebno je promovisati narativ da žrtva, ma kako se ponašala u digitalnom prostoru, nikada ne može biti odgovorna za pretrpljeno nasilje.
- ✓ Redovno pratiti trendove digitalnog nasilja kroz dodatna istraživanja i analize kako bi se prilagodili pristupi i resursi potrebni za borbu protiv ovog problema.
- ✓ Uključiti teme digitalnog nasilja u obrazovne kurikulume na svim nivoima obrazovanja, od osnovnih škola do univerziteta, kako bi se mladi edukovali o bezbednom ponašanju na internetu i potencijalnim posledicama digitalnog nasilja. Edukacija treba da obuhvati i pružanje alata za identifikaciju i prevenciju nasilja, kao i jačanje kritičkog razmišljanja o interakcijama na mreži.
- ✓ Povezati lokalne zajednice, organizacije civilnog društva i institucije kako bi se stvorili savezi koji imaju za cilj prevenciju digitalnog nasilja.
- ✓ Organizovati zajedničke događaje i radionice koje podstiču diskusiju o ovoj temi i omogućuju deljenje iskustava i resursa među građanima.
- ✓ Sprovoditi informativne kampanje na društvenim mrežama kako bi se skrenula pažnja javnosti na problem digitalnog nasilja, uključujući kreiranje materijala koji olakšavaju identifikaciju nasilja i informišu o pravnim opcijama i dostupnim resursima.
- ✓ Pružiti lakši pristup informacijama o podršci za žrtve digitalnog nasilja, uključujući usluge savetovališta, kako bi se žrtve osećale podržano i sigurno u prijavljivanju nasilja.

III deo:

Studija slučaja: Žene poznate javnosti u spirali rodno zasnovanog nasilja u digitalnom medijskom okruženju

Uvod

Žene poznate javnosti, posebno glumice, pevačice i voditeljke, najčešća su meta rodno zasnovanog nasilja u digitalnom medijskom okruženju.¹²⁶ Predrasude i stereotipi povezani sa njihovim zanimanjima učestalo se perpetuiraju u medijskim narativima bez uporišta u realnosti. Pažnja publike se senzacionalističkim izveštavanjem sa ili bez bilo kakvog povoda usmerava ka njihovim privatnim životima i fokusira na procenjivanje da li se ponašaju „poželjno” u okviru rodni uloga i u skladu sa patrijarhalnim normama, što često nije ni povezano sa temom tekstova koji govore o njima. Onlajn mediji u javni prostor uvode sagovornike koji učvršćuju ove obrasce tako što otvoreno iskazuju negativna mišljenja, uvredljive reči i osude koje se odnose na ponašanje žena poznatih javnosti. Publika, čiji su stavovi takođe duboko ukorenjeni u patrijarhalnim obrascima, niskog nivoa medijske pismenosti i pažnje, nadovezuje se na tendenciozno izveštavanje. Posetioci komentarišu objavljeni sadržaj često na vulgaran i uvredljiv način, a njihove stavove mediji objavljuju bez bilo kakve moderacije. Sve opisano čini dominantnu sliku onlajn medijskog pejzaža danas u Srbiji, a postupanje medija rezultira kontinuiranim vršenjem rodno zasnovanog nasilja u digitalnom okruženju prema ženama koje aktivno participiraju u javnom životu. Takva medijska praksa odstupa od osnovnih načela novinarstva i predstavlja nepoštovanje principa dužne novinarske pažnje.¹²⁷

Navedeni obrasci medijskog izveštavanja, kroz koje mediji perpetuiraju i ojačavaju predrasude i stereotipe povezane sa rodni ulogama i dopuštaju da se ženama poznatim javnosti nanosi nemerljiva šteta, biće posmatrani kroz studije slučaja – tri odvojene analize medijskog izveštavanja u čijem su fokusu tri poznate žene. Prva je Nataša Bekvalac,

¹²⁶ Ujedinjene nacije definišu rodno zasnovano nasilje kao: „bilo koji čin nasilja zasnovanog na rodu koji rezultira, ili je verovatno da će rezultirati, fizičkom, seksualnom ili mentalnom štetom ili patnjom za žene, uključujući pretnje takvim činovima, prisilu ili proizvoljno oduzimanje slobode, bez obzira na to da li se događa u javnom ili privatnom životu” (<https://www.usaforunfpa.org/what-is-gender-based-violence-gbv/>). U ovom radu rodno zasnovano nasilje biće posmatrano u okviru najšire definicije bez dalje klasifikacije, dok će fokus biti na medijskim praksama koje ga iniciraju i kroz koje se ono direktno vrši. Videti i: https://serbia.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/pojmovnik_rodno_zasnovanog_nasilja_posredstvom_tehnologije.pdf

¹²⁷ Zakon o javnom informisanju i medijima, član 9, stav 1: Urednik i novinar dužni su da s pažnjom primerenom okolnostima i u skladu sa pravilima novinarske struke, pre objavljivanja informacije koja sadrži podatke o određenoj pojavi, događaju ili ličnosti, provere njeno poreklo, istinitost i potpunost.

uspešna pevačica. Druga je Nikolina Pišek,¹²⁸ uspešna voditeljka. Treća je Anđelka Stević Žugić,¹²⁹ uspešna glumica. Osim što su sve tri uspešne u svom poslu, one su i supruge i majke koje su se našle u potpuno različitim životnim situacijama. Izveštavanje onlajn medija, koje je od interesa za ovu studiju, pratilo je trenutke u kojima je Nataša Bekvalac postala žrtva porodičnog nasilja, Nikolini Pišek je preminuo suprug i izložena je verbalnim napadima svekra, a javnost je saznala za trudnoću i novog partnera Anđelke Stević Žugić. U datim okolnostima, diskutujući o novonastalim situacijama, portali su duboko zadirali u privatnost sve tri žene, preispitivali i procenjivali njihove životne odluke u kontekstu patrijarhalnih normi, posebno poštovanja rodni uloga, njihovog izgleda i ponašanja. Takvo postupanje medija svakako nije bilo uslovljeno bilo kakvim javnim interesom.

Metodologija

Kroz kvalitativni metod studije slučaja posmatrani su obrasci izveštavanja onlajn medija kao ključnih kreatora javnog diskursa o temama od javnog značaja. Njihove platforme bile su prostor koji je generisao najviše interakcija, gde se i dešavalo rodno zasnovano nasilje u digitalnom okruženju.

Na medijskom tržištu Srbije onlajn mediji su izuzetno brojni i ne mogu biti u celosti obuhvaćeni istraživanjem. Iz tog razloga analiza je zasnovana na selektovanom uzorku, odnosno korpusu tekstova odabranih na osnovu ključnih reči,¹³⁰ iz medija koji su u svakom smislu relevantni i reprezentativni za temu istraživanja. Selekcija pet onlajn medija koji kreiraju javni diskurs izvršena je na osnovu istraživanja *Gemius Audience*,¹³¹ a kriterijum za odabir bio je ostvareni broj interakcija sa publikom na portalima u periodu januar–jun 2024. godine, konkretno na osnovu kriterijuma koji je počivao na broju jedinstvenih posetilaca (*real users*). Prema navedenom preduslovu materijal za istraživanje prikupljen je sa prvih pet portala koji su ispunili ovaj kriterijum selekcije, odnosno

¹²⁸ Nikolina Pišek je samo dve nedelje pre smrti supruga izjavila da je promenila prezime u Ristović; međutim, u javnosti se danas predstavlja pod prezimenom Pišek.

¹²⁹ Zbog lakšeg praćenja teksta/primeru navedenih u studiji, u analizi će se referirati na prezime Prpić, koje je Anđelka Stević Žugić koristila u vreme kada su tekstovi i komentari nastali.

¹³⁰ Podaci o ključnim rečima i vremenskom periodu u okviru kojeg je posmatrano izveštavanje navedeni su u okviru svakog slučaja zasebno.

¹³¹ <https://e-public.gemius.com/rs/rankings/12730>

bili su među pet najposećenijih medijskih portala u svakom pojedinačnom mesecu tokom prve polovine 2024. godine: www.kurir.rs, www.telegraf.rs, www.blic.rs, www.nova.rs i www.mondo.rs. Analizirani su i tekstovi i komentari na tekstove u vezi sa navedenim događajima; međutim, sadržaj objavljen na www.blic.rs nije uključen u uzorak zato što nije bilo moguće rekonstruisati komentare na objavljene tekstove.

U sva tri slučaja analizirano je ukupno 140 tekstova i 6.804 komentara.

Studija slučaja 1: Nataša Bekvalac

Većina medija u Srbiji je 14. aprila 2018. godine na svojim naslovnim stranama ili visoko istaknutim mestima na portalima objavila tekst(ove) o nasilju koje je Nataša Bekvalac pretrpela od svog tadašnjeg supruža Luke Lazukića. Mediji su nekoliko meseci izveštavali o ovoj temi, ali svakako najintenzivnije u prvih deset dana od kako je nasilje izvršeno. Objave su sadržale brojne informacije i svedočenja neimenovanih izvora, zatim izjave osoba bliskih ključnim akterima i iskaze ostalih povezanih lica poput advokata ili dadilje njihovog deteta, koje je u tom trenutku bilo staro tek 40 dana. Nataša Bekvalac je fotografisana sa vidnim povredama,¹³² a mediji su uglavnom u senzacionalističkom maniru pratili svaki njen korak – od odlaska u MUP da prijavi nasilje i u Urgentni centar da sanira povrede, pa sve do iseljenja Lazukića iz stana u kojem su živeli i njenog odlaska na saslušanje u Tužilaštvo. Sudski postupak koji je tada započet okončan je u septembru 2019. godine pravosnažnom presudom kojom je Luka Lazukić osuđen na uslovnu kaznu od osam meseci zatvora sa rokom provere od tri godine zbog fizičkog napada na bivšu suprugu, čime su svi navodi Nataše Bekvalac potvrđeni.¹³³

Uzorak ovog segmenta istraživanja činilo je 1.797 komentara prikupljenih u okviru 38 tekstova¹³⁴ objavljenih na tri portala – Kurir (14 teksto-

¹³² Fotografije povreda objavio je dnevni list Blic: <https://www.blic.rs/zabava/sudbine/fotografije-dokaz-brutalnosti-natasa-na-licu-ima-podlive-modrice-i-posekotine/to4tdzp>

¹³³ <https://www.rts.rs/lat/vesti/hronika/3502496/lazukic-osudjen-zbog-nasilja-nad-natasom-bekvalac.html>

¹³⁴ Ključne reči za pretragu prema svakom od medija bile su: Nataša Bekvalac. Pretraga je vršena kroz Google Advanced Search i kroz pretrage samih medija za period od 14. do 24.04.2018. U uzorak nisu uzeti tekstovi koji su generisali manje od deset (portali Kurir i Telegraf), odnosno pet komentara (portal Mondo). Imajući u vidu protok vremena, određeni tekstovi koji su objavljeni nisu bili dostupni ili linkovi nisu bili funkcionalni.

va), Telegraf (13) i Mondo (11).¹³⁵ Istraživanje je obuhvatilo vremenski period od 14. do 24. aprila 2018. godine, odnosno, od dana kada su mediji počeli da izveštavaju o nasilju koje je počinio Luka Lazukić, pa sve do prvog saslušanja bivših supružnika koje je održano u okviru pokrenutog postupka.

Izveštavanje o porodičnom nasilju koje je Luka Lazukić počinio nad Natašom Bekvalac posebno je značajno zato što se u ovom slučaju može uočiti kako se rodno zasnovano fizičko nasilje posredstvom medija prebacuje u digitalno okruženje gde poprima nove obrise i intenzivira se.

Pristup izveštavanju

Portali su veoma intenzivno izveštavali o ovom slučaju, te su na dnevnom nivou objavljivali više tekstova. U nedostatku sadržaja osnovne informacije u vezi sa nasiljem dosledno su ponavljane, a mediji su na primarni korpus informacija dodavali izjave različitih aktera koji su objašnjavali tok događaja iz perspektive Nataše Bekvalac, odnosno Luke Lazukića, koji je i sam često javno istupao. Njemu je dat medijski prostor da iznosi svoju verziju događaja, za koju je sudskom presudom utvrđeno da nije bila istinita. Mediji su tako u konkretnom slučaju, bez preispitivanja, dopuštali sagovornicima da iznose tvrdnje kojima se relativizuje i/ili negira nasilje umesto da pruže podršku žrtvi i ukažu na problem porodičnog nasilja. Na taj način sagovornici su dobili prostor da nesmetano nastave da vrše nasilje nad Natašom Bekvalac, sada u novom okruženju – digitalnom. Tekstovi su tako, između ostalog, upućivali na „histeriju” žene – iracionalno emocionalno ponašanje koje je dovelo do nasilja i reakcije muškarca koja je „normalna” i racionalna, individualizovali nasilje i ukazivali da je trebalo da ostane u domenu privatnog, i posebno svodili nasilje na ličnu patologiju, prikazujući ga kao prirodan i prihvatljiv način ispoljavanja maskuliniteta. Svi ovi narativi preslikani su u komentarima, o čemu će kasnije biti reči.

Analizirani medijski sadržaji dominantno su koncipirani u senzacionalističkom maniru (79% analiziranih tekstova), s tim što donekle postoji razlika u pristupu. Najveći udeo senzacionalističkih tekstova (93%) uočen je na portalu Kurir, nešto manje na portalu Telegraf (77%); portal Mondo je izveštavao donekle faktografski, ali i u ovom mediju ipak prevladuje učešće senzacionalističkih tekstova (64%).

¹³⁵ Portal Nova nije uključen u uzorak u ovoj studiji slučaja zato što postoji tek od 28. novembra 2020. godine.

Senzacionalističko izveštavanje najviše se ogleda u iznošenju brojnih neproverenih informacija i posebno detalja nasilja. Taj trend je bio uočljiv već iz samih naslova poput: *Nazivao je kafanom u koju svako može da uđe, zlostavljao je pred prijateljima i govorio da je ku*vetina: Potresna ispovest Nataše Bekvalac o životu sa Lukom;*¹³⁶ *Ekskluzivno! Nataša: Ležala sam na podu dok me je šutirao! Luka: „Ku*vetino jedna, ko je tebe dovezao, ko te je*ao večeras”;*¹³⁷ *Nataša Bekvalac: Luka me je prisiljavao da pravimo bebu, pa me je brutalno prebio! (FOTO)*¹³⁸ ili *Rekla sam joj: Završićes kao Ksenija Pajčin, čovek je lud! Prvi put progovorila sestra Nataše Bekvalac*¹³⁹ i sličnim, u kojima se zapravo vidi ključna namera da se tekst poveže sa poznatom ličnošću koja doprinosi atraktivnosti sadržaja umesto da se o nasilju diskutuje u kontekstu gorućeg društvenog problema. Iako je proklamovana namera medija bila da ilustruje odnos supružnika (što svakako ne bi trebalo da bude predmet interesovanja javnosti), dosledno prenošenje uvredljivih stavova sagovornika koji su se odnosili na Natašu Bekvalac¹⁴⁰ doprinelo je da se ta praksa nastavi i u komentarima.

U svim tekstovima, osim jednog objavljenog na portalu Mondo, vidljiv je trend individualizacije i melodramatizacije nasilja, koje tako ostaje percipirano kao incident i akt pojedinca, a ne kao širi društveni problem čiji je ishod, nažalost, često i sam femicid. O ovom prisupu medija svedoče i rubrike u kojima je sadržaj objavljivan – na portalu Kurir to je bila rubrika *Stars*, u okviru portala Telegraf rubrika *Jetset* i na portalu Mondo rubrika *Zvezde i tračevi*.

Jedini tekst¹⁴¹ koji je bio iniciran ovim slučajem i tematski posvećen problemu nasilja prema ženama objavio je portal Mondo u rubrici *Porodica i roditeljstvo*. Cilj ovog teksta, koji je uključivao podatke iz istraživanja i

¹³⁶ <https://www.kurir.rs/stars/3037133/pakao-poceo-vec-na-vencanju-tad-je-ku-pio-pistolj-u-potresnoj-ispovesti-natasa-otkrila-kako-je-zivela-sa-lukom-zlostavljao-me-je-pred-prijateljima>

¹³⁷ <https://www.kurir.rs/stars/3037045/natasa-bekvalac-dva-sata-plakala-u-prvom-tuzilastvu-lezala-sam-na-podu-dok-me-je-sutirao>

¹³⁸ <https://www.telegraf.rs/jetset/vesti-jetset/2954377-natasa-bekvalac-luka-me-je-prisiljavao-da-pravimo-bebu-pa-me-je-brutalno-prebio-foto>

¹³⁹ <https://www.telegraf.rs/jetset/vesti-jetset/2952571-rekla-sam-joj-zavrsices-kao-ksenija-pajcin-covek-je-lud-prvi-put-progovorila-sestra-natase-bekvalac>

¹⁴⁰ <https://mondo.rs/Zabava/Zvezde-i-tracevi/a1097794/Luka-Lazukic-o-nasilju-nad-Natasom-Bekvalac.html>

¹⁴¹ <https://mondo.rs/Magazin/Porodica-i-roditeljstvo/a1097862/Natasa-Bekvalac-pretu-cena-nasilje-nad-zenama.html>

stav ekspertkinje, bio je da ohrabri žene da progovore i prijave nasilje kao što je to učinila Nataša Bekvalac – ne plašeći se reakcije okoline ili, kao u ovom slučaju, okoline i medija. Međutim, taj tekst je, suprotno očekivanju, izazvao brojne komentare koji su počivali na uvredljivim stavovima prema Nataši Bekvalac (102).

Mediji su izveštavali često upotrebljavajući neimenovane izvore kao ključne aktere u tekstovima (42% analiziranih tekstova). Oni su najčešće veoma deskriptivno prikazivali nasilje, detaljno navodeći, na primer, izrečene reči tokom svađe supružnika ili opisujući prebijanje Nataše Bekvalac. Takođe, kroz neimenovane izvore citirane su i navodne izjave Bekvalac, koja se lično nije oglašavala – njena osećanja, odluke, detalji svedočenja pred pravosudnim organima, kao i informacije o događajima koji su prethodili nasilju iz njene perspektive, što je zapravo omogućilo senzacionalizaciju sadržaja bez bilo kakve odgovornosti medija koji se ogradio neimenovanim izvorima. Ova praksa najvidljivija je na portalu Kurir (57%), dok je zastupljenost neimenovanih izvora na portalima Telegraf (38%) i Mondo (27%) značajno manja (Tabela 1).

Grafikon 1 – Zastupljenost ključnih izvora po tekstu prema medijima

Kada su u pitanju imenovani izvori, najproblematičnija praksa zabeležena u analiziranom sadržaju je svakako davanje prostora Luki Lazukiću da iznese svoje viđenje situacije. Nešto više od trećine ukupno analiziranih tekstova (13) sadržalo je izjave Lazukića, od čega čak šest intervju – u svakom od tri medija po jedan intervju prenet je sa njegovog gostovanja na TV Happy, zatim su portali Mondo i Telegraf dodatno preneli intervju dat dnevnom listu Blic, dok je Telegraf uradio i intervju sa Lazukićem. U intervjuima nije bio uočljiv nijedan pokušaj osporavanja ili preispitivanja njegovih navoda, iako pojedine tvrdnje Lazukića evidentno nisu bile utemeljene u realnosti – poput izjave da je Bekvalac povrede po licu i rukama dobila od anticelulit masaže ili da ih je nanela samoj sebi.¹⁴² Dodatno, opšti kontekst ovih 13 tekstova bio je izrazito negativan u odnosu na Natašu Bekvalac (69%) sa više aspekata.

¹⁴² <https://mondo.rs/Zabava/Zvezde-i-tracevi/a1097794/Luka-Lazukic-o-nasilju-nad-Natasom-Bekvalac.html>

Naime, u natpolovičnom broju tekstova u kojima je Lazukić bio aktivni akter (7 od 13 tekstova) negativno se kontekstualizuje način na koji Bekvalac ispunjava rodne uloge supruge, odnosno majke (po dva teksta – portali Kurir i Mondo i tri – portal Telegraf). Nasuprot tome, ova praksa uočljiva je u samo jednom tekstu u kojem je Lazukić isključivo pasivni akter. Čak 77% ovih tekstova posredstvom izjava Lazukića¹⁴³ okrivljuje direktno Bekvalac za „nesrećni događaj” ili „incident”, kako je nasilje nazivano u medijima, ili sugerise da je ona nasilje u potpunosti izmislila (u apsolutnim brojevima – po četiri teksta na portalima Mondo i Telegraf i dva na portalu Kurir). S druge strane, nijedan tekst u preostalom delu sadržaja ne uključuje takve navode.

Posebno je bila loša praksa portala Kurir, čije je uredništvo opremalo skoro sve analizirane tekstove logotipom akcije ovog medija nazvane *Stop nasilju*, čak i kada su davali prostor nasilniku da dalje vrši verbalno nasilje u digitalnom prostoru nad žrtvom nad kojom je već počinio fizičko nasilje, iznoseći neosnovane optužbe protiv nje. To je, na primer, učinjeno u tekstu pod naslovom *Lazukić tvrdi da je žrtva Natašinog PR: Ovo je sve platforma za neki novi novac, za nekog novog Luku, za neku novu pesmu (Fotografija 1)*.

Fotografija 1 – Oprema teksta - intervjua sa Lukom Lazukićem u dnevnom listu Kurir

Iako je navedeni pristup predstavljen kao prikazivanje stava „druge strane” u kontekstu poštovanja prezumpcije nevinosti Luke Lazukić-

¹⁴³ <https://mondo.rs/Zabava/Zvezde-i-tracevi/a1098099/Luka-Lazukic-i-Natasa-Bekvalac-Happy-TV-Luka-tvr-di-da-je-nije-tukao.html>

ća,¹⁴⁴ selekcijom ovog sadržaja mediji su postupili neetički i suštinski su dali platformu Lazukiću da nastavi da vrši nasilje nad Bekvalac. Osim toga, portali su otvorili i platformu za javnu debatu, gde je Bekvalac ponovo diskreditovana i ponižavana u stotinama komentara ispod tekstova. Dakle, u svrhu senzacionalizacije mediji su sekundarno viktimizovali žrtvu.

Nijedan tekst ne sadrži izjavu Nataše Bekvalac u kojoj je ona navedena kao izvor, ali su kroz njene (često dramatične) izjave koje su potekle od neimenovanih izvora i koje nije bilo moguće proveriti, čitaoci mobilisani da komentarišu.

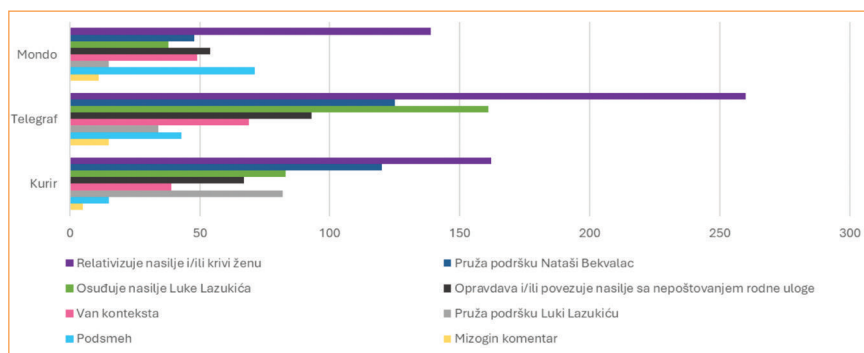
U analizi su zabeleženi istupi imenovanih ključnih izvora poput članova porodice Nataše Bekvalac ili advokata obe strane. Njihove izjave su govorile o situacijama koje su prethodile nasilju ili samom događaju, ali i pravnim koracima koji su usledili. Međutim, pojavljivanje ovih aktera je takođe iniciralo kritiku prema Bekvalac (npr. roditelji je nisu dobro vaspitali, pa se zato „tri puta udavala”).

Struktura komentara

Medijski narativi inicirali su relativno veliki broj komentara (38 tekstova/1.797 komentara), koji su klasifikovani u osam kategorija na osnovu toga da li čitalac/čitateljka: 1) opravdava i/ili povezuje nasilje sa nepoštovanjem rodne uloge – npr. ukazuje na ulogu Nataše Bekvalac u prethodnim brakovima ili je vređa u kontekstu načina na koji vodi brigu o deci (214 komentara); 2) relativizuje nasilje i/ili krivi ženu – objašnjava da je nasilje zaslužena posledica „histerije” ili ponašanja žene koja nisu „normalna” (561); 3) direktno se podsmeva Nataši Bekvalac ili okolnostima koje su pratile nasilje (129); 4) komentariše nasilje nad njom šireći mizogine stavove (npr. „dame” feministkinje hoće da im muško bude rob za plaćanje) (31); 5) pruža direktnu podršku Luki Lazukiću – veruje njegovom iskazu (131); 6) osuđuje konkretno nasilje i komentare koji su upereni protiv žrtve (282); 7) pruža podršku Nataši Bekvalac (293) i 8) komentariše van konteksta (157).

Prvih pet kategorija, koje broje ukupno 1.066 (59%) jedinica analize, u velikoj meri sadrže elemente rodno zasnovanog nasilja. U sva tri medija najzastupljeniji su komentari koji relativizuju i krive Natašu Bekvalac za nasilje koje je počinio njen suprug, a ta kategorija komentara zapravo

je refleksija tekstova u kojima se nasilje umanjuje ili negira u potpunosti i iznose detalji iz života Nataše Bekvalac.

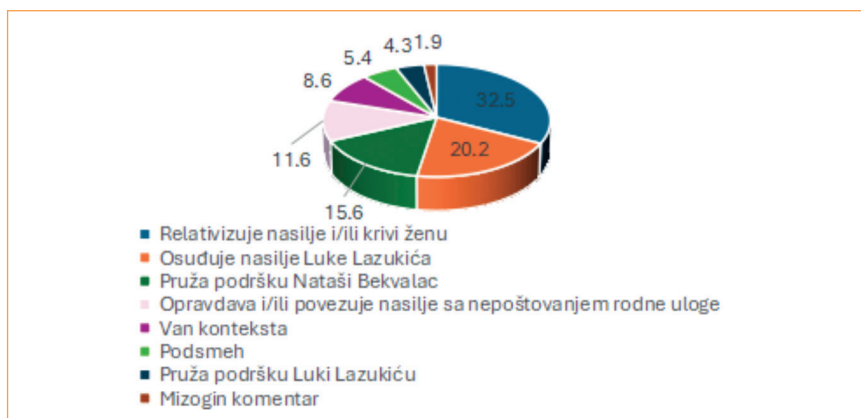
Grafikon 2 – Uporedan prikaz distribucije komentara prema mediju i kategoriji, izraženo u apsolutnim brojevima

Kada se komentari sagledaju prema medijima, najviše stavova posetilaca objavljeno je na portalu Telegraf – 799.¹⁴⁵ Ovaj portal je, kao i preostala dva, objavljivao uvredljive reči i izraze, dopuštao omalovažavanje Nataše Bekvalac i nije moderirao komentare u skladu sa sopstvenim pravilima.¹⁴⁶ Skoro trećina svih objavljenih komentara relativizuje nasilje i okrivljuje ženu, a kada se tome dodaju komentari u kojima čitaoci na negativan način kontekstualizuju način na koji Bekvalac vrši rodne uloge supruge, odnosno majke, podsmevaju joj se, pružaju otvorenu podršku Lazukiću ili su mizogini, više od polovine (51,4%) analiziranih komentara je zapravo izrazito negativno prema Bekvalac i sadrži elemente rodno zasnovanog nasilja.

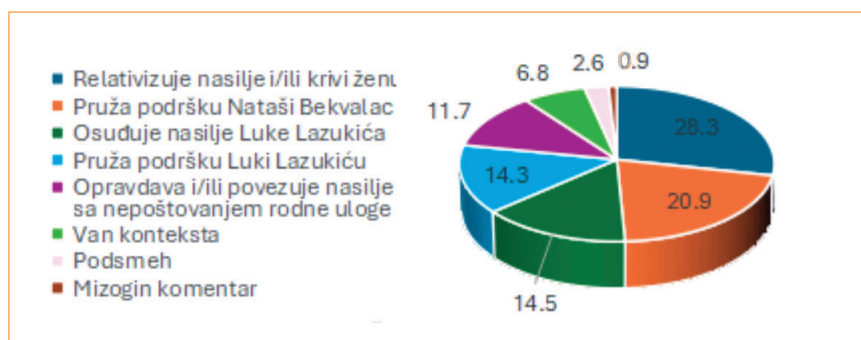
Portal Kurir objavio je 573 komentara, od kojih skoro 58% nedvosmisleno stavlja Natašu Bekvalac u negativan kontekst na sličan način kao i portal Telegraf, u okviru istih pet kategorija. Ponovo su najzastupljeniji komentari koji relativizuju i krive Bekvalac za nasilje, sa nešto manjim udelom – 28,3%, dok je učešće komentara koji povezuju nasilje sa nepoštovanjem rodni uloga gotovo identičan – 11,7%.

¹⁴⁵ Zvanična statistika komentara ne poklapa se u većini slučajeva sa stvarnim brojem komentara dostupnih na portalu www.telegraf.rs

¹⁴⁶ Kako je navedno na portalu www.telegraf.rs: komentari koji sadrže psovke, uvrede, pretnje i govor mržnje na nacionalnoj osnovi ili povodom nečije seksualnosti neće biti objavljeni.

Grafikon 3 – Struktura komentara prema kategorijama na portalu Telegraf, izraženo u %

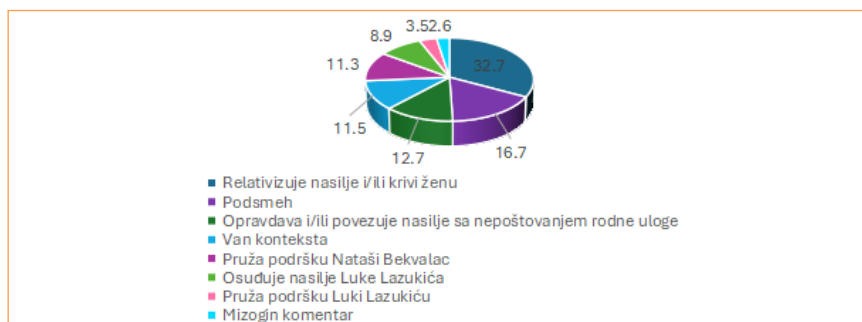
Grafikon 4 – Struktura komentara prema kategorijama na portalu Kurir, izraženo u %

Najviše negativno kontekstualizovanih komentara koji sadrže optužbe i uvredljive reči i izraze zabeleženo je na portalu Mondo (68% od 425 komentara),¹⁴⁷ gde je čak trećina čitalaca negirala ili krivila Natašu Bekvalac za nasilje koje je pretrpela. Čitaoci ovog portala su se podsmevali situaciji u kojoj se našla Bekvalac u skoro 17% komentara, dok su u još oko 13% komentara smatrali da je uzrok nasilja nepoštovanje rodni uloga majke i supruge.

Analiza komentara prema kategorijama

U okviru najzastupljenije kategorije komentara, čitaoci sva tri medija izražavali su uverenje da je Nataša Bekvalac ili sama kriva zato što je pretrpela fizičko nasilje ili je lažno prijavila supruga za nasilje. Posetio

¹³⁸ ¹⁴⁷ Zvanična statistika broja objavljenih komentara na portalu Mondo se u potpunosti razlikuje od stvarnog broja vidljivih komentara.

Grafikon 5 – Struktura komentara prema kategorijama na portalu Mondo, izraženo u %

su u tom kontekstu konstantno negativno referirali na njenu prošlost, što je u skladu sa optužbama koje je Luka Lazukić iznosio u intervjuima. Fokus većeg broja komentara bio je na prethodnim bračnim zajednicama Nataše Bekvalac, gde su iznošene optužbe da je u brakove stupala zarad finansijskog interesa (što uključuje i dehumanizujuću konstataciju da je Bekvalac bila „skupa igračka” prvom suprugu Danilu Ikodinoviću) ili su je osuđivali zato što „nije bolje birala” s obzirom na prethodno životno iskustvo. Takođe, pohvalno su se izražavali o njena dva prethodna supruga, posebno o bivšem vaterpolisti Danilu Ikodinoviću, kriveći je i za okončanje tog braka.¹⁴⁸ Grupa osoba koje su ostavile komentare čak je pripisivala krivicu Bekvalac zbog toga što je, kako su mediji navodili, započela svađu tokom noći kada je Lazukić bio „pijan”, što prema njihovom ubeđenju ne rade „pametne” i „normalne” žene, koje treba da čekaju pravi trenutak da se obrate suprugu. Ukratko, referirali su na to da „razlog” za nasilje leži u njenim prethodnim životnim izborima i odnosu prema muškarcima, koji su uglavnom predstavljeni kao pasivni ili neutralni akteri.

Čitaoci su dosledno komentarisali nasilje i u kontekstu novca, što je takođe povezano sa Lazukićevim optužbama čiji je dijapazon varirao od tvrdnje da su problemi u braku nastali kada je „supruzi objasnio da nema novca za bacanje i hysterije”,¹⁴⁹ pa sve do toga da je „investirao” u salaš i stan u kojem su živeli. Međutim, čak ni on nije negirao činjenicu da su sve nekretnine i znatno pre njihovog braka bile u vlasništvu Nataše Bekvalac.

¹⁴⁸ Ovo je takođe preuzet narativ iz Lazukićevih intervjua, na primer: <https://www.telegraf.rs/jetset/vesti-jetset/2952255-luka-lazukic-o-daci-i-ljubi-odlasku-u-zatvor-zasto-i-dalje-nosi-burmu-i-borbi-za-starateljstvo-nad-cerkom-katjom-video-foto>

¹⁴⁹ <https://www.telegraf.rs/jetset/vesti-jetset/2952067-da-sam-pretukao-natasu-bekvalac-ne-bih-bio-pusten-luka-lazukic-negirao-da-je-fizicki-nasn timer-na-svoju-suprugu>

Bekvalac je u komentarima optužena da je javno progovorila o nasilju zbog popularnosti (izlaska nove pesme ili su jednostavno ocenjivali tekstove kao „njen PR”), što je takođe jedna od Lazukićevih tvrdnji. Dodatno joj je zamereno što je nasilje izvela iz privatne sfere, a čitaoci su komentarisali da je „histerična”, „ljubomorna” i „razmažena” žena koja svoje probleme predstavlja čitavom auditorijumu. U tom slučaju problem nije bilo fizičko nasilje, već činjenica da je javnost za to saznala, a posebna diskusija vodila se o tome da li je Bekvalac sama informisala medije. Niko od posetilaca nije razmotrio mogućnost da je izvor mogla biti bilo koja osoba koja se susrela sa Bekvalac tokom dana u kojem je prijavila nasilje. Veći deo čitalaca čak nije problematizovao ni izjavu Luke Lazukića da su modrice na licu i telu Bekvalac posledica anticelulit masaže.¹⁵⁰

Identična struktura komentara zabeležena je čak i ispod jedinog teksta koji je tematski izložio problem nasilja nad ženama na portalu Mondo – u 46 od 102 komentara Nataša Bekvalac/žene su okrivljene za nasilje koje trpe. Kada se sagleda narativ u svim kategorijama komentara u sva tri medija, može se zaključiti da je veoma sličan i da u potpunosti predstavlja refleksiju sadržaja koji su mediji selektovali o ovoj temi i prethodno učvršćenih stereotipnih obrazaca, na primer:

Maja

18. april 2018 | 09:10

Kad su se venciavali moj komentar je bio - da li je Lazukic normalan kad se zeni takvom zenom. I bila sam u pravu, dosla mu je glave. I to ekspresno brzo. Zena je zlo, spremna na sve! Iskoristila ga je, odradio je sta je trebalo u tom momentu, dete se rodilo u braku, ocekuje alimentaciju da bude bezbedna, i sad hoce da ga sutne, verovatno nasla novog svalera i zeli da nastavi dalje svoju praksu sa muskarcima. Naravno, muz za javnost mora da ispadne kriv, posto je ona sva "fina i cedna". Uzas!

ODGOVORITE >

f

X

in

66 + 28 -

(Telegraf)

Lutka

18. april 2018 | 09:10

Verujem mu sve 100 posto ona to radi sematski. Uzasna osoba .. muskarci joj sluze godinu dana i ona sut karta i sledeci.

ODGOVORITE >

f

X

in

51 + 21 -

(Telegraf)

¹⁵⁰ <https://www.telegraf.rs/jetset/vesti-jetset/2951704-luka-lazukic-nisam-tukao-nata-su-modrice-ima-od-anticelulit-masaza/komentari/svi>

Pera

14-04-2018 15:50h

Prijavi komentar

Tako je to kad se muzevi i ljubavnici menjaju cesce nego carape - svaki sledeci bude jos gori od prethodnog.

+ 202

- 62

ODGOVORI

(Kurir)

Zoran Veteran

24. april 2018 | 21:54

Čovek nije kriv ništa, ona je histericna i od mrava napravi SLONA, posle ovog tražiće drugog i tako redom...

ODGOVORITE >

69

153

(Telegraf)

Dexini

14-04-2018 15:54h

Prijavi komentar

Pa nju svaki momak,muž,malo,malo udari. Što se udaju više. Ovog navodno znala dosta dugo....razvela. I kako to da se ona svadja a partner je tuče?

+ 115

- 72

ODGOVORI

(Kurir)

Or

scout 18.4.2018

Da li je nad njim izvršeno nasilje kada je ona uzela njegov mobilni i čitala njegove intimne poruke koje je on razmenjivao sa nekom osobom? Koliko sam upoznat to je vrsta nasilja u porodici! Znači oboje su nasilnici! Da li će oboje odgovarati za nasilbe u porodici ili su žene zaštićenine od muškaraca? Da li je novac koji su imali zajednički i da li je i on imao pravo da raspolaže sa tim novcem? Koliko zbam u braku nema moje-tvoje, osim ako predbračnim ugovorom nije regulisano drugačije! Deco moja informišite se čitajte zakone, zakoni vas štite i jedne i druge!

Reaguj

Odgovori

(Mondo)

Mi

Mikica 18.4.2018

Iskreno, jos od pocetka mi je delovalo da je Natasa sve ovo namontirala Luki, od takve zene se svasta moze ocekivati. Povala fotoreportere u Urgentni centar, informacija je ekspresno objavljena na portalima, tacno sve izgleda izrezirano s njene strane. Hoce da ga sutne, i da pri tom on ispadne krivac za javnost, a ona fina.

Reaguj

Odgovori

(Mondo)

anonim

18. april 2018 | 01:33

@Vanda

KAKO SVAKA NEVINA?????????Jel znas kako se zna da su one krive....?Tako sto NORMALNA DEVOJKA kojoj se ovako nesto desi na SVE MOGUCE NACINE ce se potruditi da to niko ne sazna od komsije i familije kamoli od novinara i ostalog....a sta one rade????odma slikanje,fejs i instagram,zovu sve novinare pa onda trce po bolnicama i to po 10x dnevno samo da vi bile uslikane!Ko bi znao za onu sililonku anu mariju da nije bila za voditeljem?devojka navidno dobila par pesnica u glavu ona se slikala stavljala statute pa onda isla u bolnicu....cekaj jel tako to treba da ide ili svaka normalna zena treba da bude u soku,strahu i konfuziji sta joj se desilo ili trci da se slika?Kako su novinari saznali za natasu bekvalac?sad cete da mi kazete da im u 9 ujutru na vratima stoji novinar i prisluskuje sta se desava?kako da su tako brzo saznali i odma je sacekali ispred zgrade kad je kretala u bolnicu? nemojte molim vas,zene koje stvarno dozive ovako nesto nazalost neke i zivot izgube idu mucenice u sigurne kuce plase se za svoju decu,a ove „poznate„ vec treci dan stavljaju verenicki prsten od drugog lika!

ODGOVORITE >

41

+

17

-

(Telegraf)

Jelena

Prijavi komentar

14-04-2018 15:15h

@Ljubica

Iz treceg puta nje nasla coveka svog zivota. Nemoj vise ni pokusavati izgledami da nemas sreće ili juris sve vise deblji novcanik

+ 239

- 80

ODGOVORI

(Kurir)

U ovom istraživanju posebno su klasifikovani komentari u kojima je fokus na preispitivanju načina na koji je Nataša Bekvalac ispunjavala rodne uloge. Za razliku od prethodne kategorije, gde posetioци dominantno iskazuju sumnju u njene moralne kvalitete kroz perspektivu emotivnih odnosa, ovde su posmatrani tekstovi koji negativno procenjuju Bekvalac u kontekstu rodne uloge majke i supruge.

U tom smislu, veoma su bili problematični komentari u kojima su posetioци vredali i kritikovali Natašu Bekvalac u ulozi majke. Najčešće uvrede su se odnosile na to da je nemarna majka i da nije sposobna da vodi računa o deci, zamerali zato što zapošljava dadilju koja joj pomaže oko bebe ili je optuživali da je „decu rodila zbog alimentacije“, ne razmišljajući da na taj način mogu negativno uticati i na psihološki razvoj njene dve ćerke, posebno starijeg deteta koje je u trenutku nasilja bilo u tinej-

džerskim godinama. Posebna debata povela se oko toga da li Bekvalac doji dete, što je takođe bio povod za nove optužbe.

Negativno i uvredljivo komentarisanje Bekvalac u kontekstu rodni uloga bilo je izraženo u pojedinim tekstovima koji su prema navodima medija predstavljali njenu „ispovest”,¹⁵¹ s tim što je važno napomenuti da je ta grupa tekstova uvek poticala od neimenovanih izvora, a ne od nje same. Umesto da čitaoci pokažu empatiju, reakcija je bila potpuno suprotna, te su komentari počivali na uvredljivim stavovima i optužbama. Nešto manje negativnih reakcija čitalaca u tom kontekstu zabeleženo je u komentarima na tekstove u kojima su citirane izjave imenovanih članova porodice Bekvalac, ali je upravo u okviru ovih komentara zabeležen i poziv da se Nataši Bekvalac oduzme starateljstvo nad decom.

U komentarima nisu izostale ni generalne optužbe da je Bekvalac „loša supruga”, čime je preispitivanje načina na koji ona vrši obe rodne uloge zaokruženo. Ta kvalifikacija često je korićena kako bi čitaoci opravdavali porodično nasilje koje je počinio Luka Lazukić.

Tanja 20. april 2018 | 19:05

Ipak cekajmo presudu suda ili emisiju u kojoj ce gostovati sva tri njena muza.Ona da je dobra majka ne bi dete dala da joj roditelji vaspitavaju i skoluju i bebi siterki bebu da je cuva 24 sata.To majka.

ODGOVORITE >

69 + 34 -

(Telegraf)

 Nikola71350 18.4.2018

Zao mi je dobrih i postenih zena koje trpe nasilje. Zasto nju da zalim,ne znam ni koliko se puta udala vise... Je li ona primjer dobre zene ili sta.

 Reaguji

 Odgovori

(Mondo)

milana 24-04-2018 22:54h Prijavi komentar

za njega ne mogu nista da kazem jer jos uvek ne znamo sta je istina...ali Natasa je majka koja je imala dadilju 24/7 , koja se spavala sa bebom u sobi ,a ona sa muzem u drugoj ! Naravno 99,9% nije dojila (jer beba jede na 2 sata) a ona se stalno negde svrckala...tako da njeno ponasanje je uzasno , ja sam prva MAJKA i koliko god da je i moj muz (kao i 98% ostalih muzeva) neupucen i neuključen u odrastanje i odgajanje deteta - ipak je majka ta koja treba da se ponasa kako treba.

+ 326

- 278

ODGOVORI

(Kurir)

¹⁵¹ Na primer, u sledećem tekstu, objavljenom na portalu Kurir, 35 od 66 komentara negativno je referiralo na način na koji Bekvalac vrši rodne uloge: <https://www.kurir.rs/stars/3037133/pakao-poceo-vec-na-vencanju-tad-je-kupio-pistolj-u-potresnoj-ispovesti-natasa-otkrila-kako-je-zivela-sa-lukom-zlostavljao-me-je-pred-prijateljima>.

Bo Bomba 20.4.2018

Dakle, ne verujem koliko lažu. Nataši oduzeti starateljstvo nad detetom a njenim roditeljima zabraniti prilazak unucima na 500m. Sram ih bilo bre!

Reaguj Odgovori

(Mondo)

Pe Otac Makarije Čudotvorac 18.4.2018

Vuk vuk vuk... jednog dana kad vuk zaista dodje bojim se da se niko na njega vise nece obazirati. Nasilje nad zenama, nad decom, nad muskarcima... Svako nasilje treba kazniti ali valjalo bi poraditi na preventivi da do njega ni ne dodje. A Natasa, ona je samo jedna mala osoba koja manipulise javnoscu I hvata se za jadnu podrsku istomisljenika umesto da radi na porodici I usmeri se na pravilan razvoj svog deteta...

Reaguj Odgovori

(Mondo)

Margit 19. april 2018 | 19:55

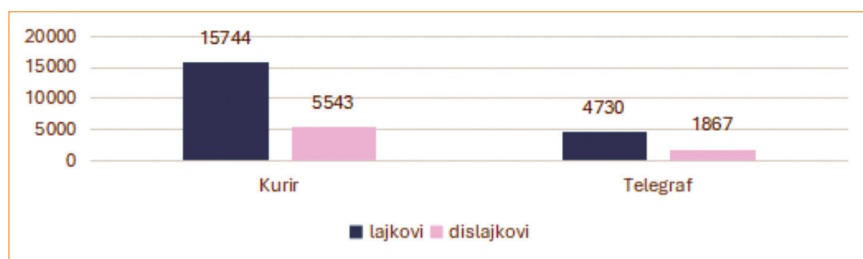
Porodilja ,novorodjence do pet sati bez majke ,savest na visokom nivou

ODGOVORITE > f X in e

49 + 12 -

(Telegraf)

Kako bi uvid u stav čitalaca bio još detaljniji, posmatrane su i interakcije na objavljene komentare koji su klasifikovani unutar ove kategorije u vidu lajkova i dislajkova.¹⁵² Zabeleženo je ukupno 27.884 interakcija, gde je čak 20.747 čitalaca lajkovalo optužbe i vređanje Nataše Bekvalac zbog nepoštovanja rodnih uloga. Iako je broj ukupnih interakcija bio daleko veći na portalu Kurur (21.287) u odnosu na portal Telegraf (6.597), udeo čitalaca koji su podržavali ove stavove je veoma sličan – 74% (Kurir), odnosno 72% (Telegraf) (Grafikon 6).

Grafikon 6 – Udeo lajkova i dislajkova u komentarima koji nasilje povezuju sa rodnim ulogama

Komentari u kojima je preovladavalo ismevanje Nataše Bekvalac ili situacije u kojoj se našla posle nasilja koje je preživela najviše su zastupljeni na portalu Mondo (17% komentara). Iako su svi analizirani mediji objavili fotografije povreda Nataša Bekvalac, to nije bilo dovoljno da posetioci prihvate da je ona žrtva porodičnog nasilja, već su joj se u tom, veoma delikatnom momentu i direktno podsmevali, aludirajući na sve do sada prepoznate stereotipe i predrasude.

Zabjelo 14.4.2018

Karleusa - Bekvalac 3-3. Produzeci

 Reaguj

 Odgovori

(Mondo)

Ivangm

14. april 2018 | 13:32

U onom prelepom STANU je pretukao...hahhaahha 😂😂😂

ODGOVORITE >

14

+

11

-

(Telegraf)

Iznad 14.4.2018

Pade mi tiket. Igrao 3-5 meseci

 Reaguj

 Odgovori

(Mondo)

Lena

19-04-2018 11:34h

Prijavi komentar

Sledeci korak - PAROVI :)

+ 483

- 73

ODGOVORI

(Kurir)

Mizogini komentari uopšteno su negirali nasilje prema ženama i reprodukovali patrijarhalne obrasce već viđene u drugim kategorijama. Iako su posetioci vredali žene generalno, oni su primarno izricali stavove u kontekstu slučaja Nataše Bekvalac. Osim što su vrlo često minimalizovali posledice nasilja, stavljali muškarce u poziciju žrtve i krivili „feminizam” za „propast porodice”, čitaoci su u ovim komentarima često vredali žene i govorili o njima na vrlo uvredljiv, paternalistički način.

Sone

20. april 2018 | 18:55

@Ana S.

Al se vi zene upecate na ovakve teme pa to je kaos.Pljuste komentari lik ovakav lik onakav,sta ako je ona na njega nasrnula i lik je malo obuzdao i to je to.Ali problem je sto feminizam radi svoje i vi "dame" feministkinje hocete da vam musko bude rob i za placanje alimentacije i da vas izdrzava, e tu je problem.Zene su se opasnio osilile a ovde na zapadu muskarci su manji od makovog zrna,zene nerade ,izlaze,"deca" su im macke i psi.Nisam za nasilje jer to nije resenje ali kad zena pusti suzu i iskaze svoje zalopojke sud je automatski pristrasan i musko i da nije krivo zdabe sve.

ODGOVORITE >

58

47

(Telegraf)

Ivanche 20.4.2018

Ništa se nije desilo, samo se spinuje priča.. Ovo je rijaliti. Ljudi zaboravljaju bilo je skoro isto ovako za još jednu pevačicu.. Cilj je da se promoviše to "nasilje nad ženama" i da se priča kako žena treba da bude samostalna da ima još veća prava da ne sedi kući i čuva decu, šta će joj deca treba da radi da bude jaka sama ne treba ni brak, bolje da ide u fabriku nego da sedi kući čuva petoro dece. Homoseksualnost se promoviše više nego ikad. To je sve samo delić jednog velikog gulaša da se srbski narod polako rastopi i isčezne.

Reaguj

Odgovori

(Mondo)

Kada su u pitanju preostale kategorije komentara, osude i uvrede upućene Bekvalac bile su vidljive i kada su čitaoci jasno pružali podršku Luki Lazukiću poput:

Rako !

18. april 2018 | 14:38

LUKA NA TVOJU SAM STRANU , nedaj pevaljkama da ti se unose !

ODGOVORITE >

33

13

(Telegraf)

Guslar

19-04-2018 16:27h

Prijavi komentar

Verujem ipak ovom gospodinu. Odmah sam posumnjao, čim mu nisu odredili pritvor, s obzirom na borbu države protiv nasilja u porodici, a pogotovo imaju i bebu... Da li je na pomolu velika sramota ove pevačice, saznaćemo uskoro.

+ 202

- 82

ODGOVORI

(Kurir)

Osude su bile prisutne čak i u komentarima gde su čitaoci pokušali da pruže podršku Nataši Bekvalac. Uprkos jasnom pokazivanju razumevanja za situaciju u kojoj se našla, oni su je u manjem broju ipak osuđivali i uz to reprodukovali rodne stereotipe i predrasude:

mari
16-04-2018 22:09h

Prijavi komentar

Sta ti je trebao treci jesi mogla da zivis sa hanom i da budes srečna.Posle Ikodinovica trazila si preko pogace.....Cuvaj Katju i Hanu cuvaj sebe i zivi za njen,niko ti ne treba

+ 297

- 125

ODGOVORI

(Kurir)

 D 16.4.2018

Ne postaje se nasilnik odjednom. Mogla je davno da ga otkaci. Naravno da osudjujem nasilje nad zenama i to strogo, ali ova privlaci takve i sama ih zeli. Nadji zeno nekog ko ce da te ceni i voli, ako ne mozes zapitaj se da nije problem u tebi. A ovog strpajte u zatvor

 Reaguj

 Odgovori

(Mondo)

Jedino grupa komentara u kojima su čitaoci osuđivali nasilje Luke Lazukića nije sadržala uvredljive konstatacije i opušbe na račun Nataše Bekvalac. Komentari koji su klasifikovani na ovaj način često su sadržali kritiku negativnih stavova prema Nataši Bekvalac, izrečenih od strane drugih posetilaca ovih portala. Oni su pokušali da se suprotstave mišljenjima da je ona sama kriva za nasilje ili da nasilja nije ni bilo.

Dominantna slika o Nataši Bekvalac, koja je izgrađena kroz tekstove i komentare čitalaca, jeste da je u pitanju žena koja ne poštuje rodne uloge, finansijski iskorišćava muškarce kako bi lagodno živela, upitnih moralnih kvaliteta, nepodobna majka i supruga, ali istovremeno i žrtva svojih loših odluka, kojoj je potrebno vođstvo u životu. Kao što se može detektovati u navedenim primerima, narativi komentara bili su duboko ukorenjeni u patrijarhalnoj ideologiji, stereotipima i predrasudama o ženama generalno. U konkretnom slučaju to je pojačano i predrasudama o profesiji, kao i o životnim izborima Nataše Bekvalac, o čemu je publika godinama informisana iz medija, koji su samo dodatno učvršćivali ove stavove. Predrasude i stereotipi bili su toliko dominantni u stavovima posetilaca da nikakva objektivna argumentacija nije mogla da utiče na njih. To je rezultiralo nasiljem koje se iz fizičkog oblika transformisalo u digitalno.

Studija slučaja 2: Nikolina Pišek

Vidoje Ristović, suprug voditeljke Nikoline Pišek preminuo je 7. maja 2022. godine u 44. godini, što je izazvalo veliku pažnju medija. Njegova javna prepoznatljivost prvenstveno je povezana sa njegovom suprugom, ali i ocem Viktorom Ristovićem, u javnosti poznatijim kao Miša Grof. Otac Vidoja Ristovića u medijima je prisutan još od devedesetih godina prošlog veka i predstavljan kao antikvar, ali i prijatelj Željka Ražnatovića Arkana,¹⁵³ osobe za koju su upravo analizirani portali navodili da ima sumnjivu prošlost.¹⁵⁴

Izveštavanje medija o ovom slučaju može se podeliti na tri faze. Prvi korpus tekstova, objavljen od 8. do 10. maja 2022. godine, fokusiran je na okolnosti i uzrok smrti Vidoja Ristovića. Mediji su u tim medijskim napisima navodili da je Ristović preminuo u subotu, 7. maja 2022. oko ponoći, iznenada, dok je njegova supruga sa ćerkom bila u Zagrebu. Ristovićev otac je donekle potvrdio ove informacije, navodeći da je njegov sin preminuo „tokom masaže”. U istom periodu objavljen je i izveštaj sa obdukcije u kojem je navedeno da je Ristović preminuo od „srčanog zastoja”. Međutim, već tada su mediji počeli da spekulisu da su postojale dodatne okolnosti koje su pratile smrt ovog mladog čoveka.¹⁵⁵ U toj grupi tekstova prisutno je najviše komentara čitalaca u kojima se diskutuje o ovim okolnostima. Nikolina Pišek nije bila u velikoj meri u fokusu komentatora, koji su prvenstveno nagađali o uzrocima koji su doveli do smrtnog ishoda, poput ishrane, životnog stila i kovida, s tim što je u manjem broju komentara ipak preispitivan način na koji je Pišek vršila svoju rodnu ulogu supruge. Komentari su u većoj meri pratili medijski narativ i predstavljali su odjek samog izveštavanja.¹⁵⁶

Drugi korpus tekstova nastao je u periodu od 12.05. do 16.06.2022. i posvećen je sahrani i događajima koji su je pratili, poput pomena, a medijsko izveštavanje prikazivalo je kako porodica prevazilazi smrt bli-

¹⁵³ <https://mondo.rs/Zabava/Zvezde-i-tracevi/a1632575/Otac-Vidoja-Ristica-bio-Mi-sa-Grof-Arkanov-prijatelj.html>

¹⁵⁴ Portali Kurir i Mondo su u više navrata u prethodnim godinama izveštavali o Željku Ražnatoviću Arkanu, navodeći dokumenta koja ga povezuju sa krivičnim delima: <https://www.kurir.rs/crna-hronika/3549561/arkanov-sa-15-godina-silovao-devojku-dokumenti-tajne-sluzbe-otkrili-sve-evo-sta-stoji-u-zeljkovom-dosijeu-foto>; <https://mondo.rs/Info/Drustvo/a1386076/arkan-silovanje-dosije-drzavna-bezbednost.html>

¹⁵⁵ <https://www.kurir.rs/stars/3930119/vidoje-ristovic-stigli-rezultati-obdukcije-mi-sa-grof>

¹⁵⁶ <https://www.kurir.rs/stars/3928733/kako-je-umro-vidoje-ristovic>

ske osobe. Međutim, u tom sadržaju vidljivo je da su mediji započeli intenzivnije da spekuliraju o okolnostima smrti Ristovića. Njegov otac je te spekulacije potvrdio u intervjuu datom portalu Republika¹⁵⁷ od 31.05.2022., koji su preneli i drugi mediji.¹⁵⁸ Potvrdio je da je njegov sin preminuo u stanu žene sa kojom je bio u emotivnoj vezi od posledica srčanog zastoja, odnosno da je ona pozvala hitnu pomoć koja je samo konstatovala smrt.¹⁵⁹ Nikolina Pišek nije bila preterano u fokusu ovih tekstova, osim u svojevrsnoj reportaži sa sahrane. Velika većina stavova posetilaca koji su se odnosili na ovu grupu tekstova bila posvećena kritici njene odeće i ponašanja,¹⁶⁰ ali su ponovo zabeleženi komentari koji su preispitivali način na koji je vršila rodnu ulogu supruge.

Fokus ove studije slučaja je samo na trećem korpusu tekstova, koji su objavljeni u periodu od 22. do 30. jula 2022. U ovoj grupi analiziranih natpisa mediji su svakodnevno, ponekad i u više navrata, prenosili najrazličitije napade Viktora Ristovića – Miše Grofa na Nikolinu Pišek,¹⁶¹ koji su bili inicirani podelom imovine njenog preminulog supruga. Viktor Ristović se u tekstovima hvalio svojim bogatstvom, objašnjavao da sva imovina kojom je raspolagao njegov sin pripada samo njemu i da Nikolina Pišek nema pravo na nasledstvo. Takođe, isticao je novčane iznose koje je navodno Pišek zahtevala tokom braka sa njegovim sinom. Poseban problem u tim narativima predstavljala je sveobuhvatna mizoginija koju je Ristović pokazivao u gotovo svakoj svojoj izjavi, ali ništa od navedenog nije preispitivano ili kritikovano od strane medija. U navedenom periodu objavljena su 122 teksta u četiri medija,¹⁶² od kojih je kriterijume za analizu ispunilo 55¹⁶³ – 37 na portalu Kurir, 11 – Mondo, 4 – Nova i 3 – Telegraf.

¹⁵⁷ <https://www.republika.rs/zabava/estrada/363960/vidoje-ristovic-uzrok-smrti-ljubavnica-misa-grof>

¹⁵⁸ <https://www.kurir.rs/stars/3944733/misa-grof-o-smrti-sina-vidoja-ljubavnica-krije>

¹⁵⁹ Nešto kasnije, Pišek je i sama potvrdila ova saznanja: <https://www.kurir.rs/stars/4183050/istina-je-sve-sto-se-pisalo-nikolina-pisek-o-nagadjanjima-o-smrti-pokojnog-vidoja-zena-koja-je-bila-u-stanu-bila-je-u-vezi-s-njim>

¹⁶⁰ <https://www.kurir.rs/stars/3931701/sahrana-vidoja-ristovica>

¹⁶¹ Od avgusta meseca 2022. interes medija za ovaj slučaj je opao. Međutim, napadi Viktora Ristovića na Nikolinu Pišek traju do danas: <https://www.kurir.rs/stars/4415282/nikolina-hoce-da-ekshumira-vidojeve-posmrtno-ostatke-i-da-ga-sahrani-u-zagrebu>

¹⁶² Ni u ovom slučaju nije bilo moguće rekonstruisati komentare objavljene na www.blic.rs

¹⁶³ Kriterijum za odabir uzorka bio je fokus teksta na sukob Nikoline Pišek i Viktora Ristovića, kao i da je tekst komentarisalo najmanje devet (Kurir), odnosno četiri čitaoca

Pristup izveštavanju

Iako je struktura uzorka disproporcijalna u korist portala Kurir zbog nedovoljnog broja komentara na portalima Mondo, Nova i Telegraf, pristup izveštavanju ovih medija nije se mnogo razlikovao. Selekcija informacija bila je veoma slična, kao i učestalost objavljivanja tekstova (1-5 dnevno).¹⁶⁴ Zainteresovanost posetilaca za komentarisanje teme ipak nije bila na jednakom nivou, uprkos tome što su svi mediji primenili sličnu strategiju kao portal Kurir (podsticanje sukoba dva aktera) i upotrebili iste elemente (pretežno izjave jednog ili oba aktera – Viktora Ristovića i Nikoline Pišek), koji su često ponavljani.

Čitaoci portala Kurir ostavili su čak 3.103 komentara na samo 37 tekstova, dok je portal Mondo objavio 11 tekstova koji su inicirali 120 komentara.¹⁶⁵ Zainteresovanost publike portala Nova bila je još manja – samo su četiri od 32 teksta komentarisani (ukupno 46 komentara). S druge strane, pisanje portala Telegraf o ovoj temi bilo je moguće rekonstruisati samo u tragovima zato što su ključni tekstovi nedostajali ili su linkovi ka njima bili neaktivni.¹⁶⁶ Za analizu je bio dostupan izuzetno mali korpus (tri teksta) sa samo 12 komentara, što ne pruža dovoljan uvid u izveštavanje.

Analizirani tekstovi sadržali su direktne optužbe i uvredljive reči¹⁶⁷ koje je Viktor Ristović – Miša Grof upućivao svojoj snahi, ali i nedostatak bilo kakve intencije medija da se suzdrže od prenošenja takvih izjava ili da ih preispituju/kritikuju. Sve optužbe koje je Ristović iznosio ostale bi u privatnoj sferi da mediji nisu tendenciozno odlučili da selektuju takav sadržaj zato što informacije u vezi sa porodičnim neslaganjima svakako nisu tema koja treba da interesuje javnost. Stavovi Viktora Ristovića mogu se tumačiti kao čin nasilja, pretežno rodno zasnovanog, koje se tako posredstvom medija perpetuiralo u digitalnom okruženju. Čak 37 od 55 tekstova počivalo je na uvredljivim rečima i optužbama, gde je ili ceo tekst bio fokusiran na stavove Ristovića ili je u odgovoru Pišek

(ostali mediji), kako bi se donekle ublažio disbalans unutar uzorka. Ključne reči bile su Nikolina Pišek/Nikolina Ristović, Miša Grof/Viktor Ristović.

¹⁶⁴ Podatak se odnosi na sve tekstove koji su primarno selektovani, od kojih polovina nije uvrštena u uzorak zbog nedovoljnog broja komentara.

¹⁶⁵ Od primarno selektovana 42 teksta, samo 11 je sadržalo više od četiri komentara, što je bio kriterijum za odabir uzorka.

¹⁶⁶ Poput teksta: <https://www.telegraf.rs/jetset/vesti-jetset/3521843-nikolina-je-sa-vi-dojem-bila-samo-zbog-novca-misa-grof-izneo-jezive-optuzbe-na-racun-svoje-snaje>

¹⁶⁷ <https://www.kurir.rs/stars/3959645/misa-grof-uzvratilo-nikolini>

na ovu svojevrsnu kampanju medij podsećao na prethodno izrečeno. Napadi Ristovića sadržali su najteže optužbe za krivična dela (npr. da mu je Pišek „ubila sina”), uvredljive reči (poput: „budala”), omalovažavanje („pohlepna”), ali i optužbe koje su mogle inicirati napade na nacionalnoj osnovi („toliko zla da bi mogla da bude komandant Jase- novca”). Ristović je u svakoj izjavi iznosio jednu ili više ovakvih tvrdnji, kombinovao ih je i prema potrebi podizao na viši nivo (npr. od tvrdnje da je „kriva za smrt sina” do toga da ga je „ubila”). U Tabeli 1. prikazane su uvredljive reči, fraze i optužbe na način na koji ih je Ristović izneo u tekstovima koje su analizirani mediji objavili.¹⁶⁸

Tabela 1 – Iznete uvredljive reči, fraze i optužbe, prema tekstu u sva tri medija

budala
inscenirala pljačku nakita
kriva za smrt sina
kriva za narušeno zdravlje svekra
ubila sina
ubila sina, pretnja hapšenjem
ubila sina, bolesna
ubila sina, pohlepna
samo joj je novac bitan
pohlepna, kriva za smrt sina, bolesna
komandant Jasenovca, ubila sina, samo joj je novac bitan, brak je bio fiktivan, poseduje dnevnik s kim se viđala i pretnja hapšenjem
vesela udovica, brak je bio fiktivan, bolesna, ubila sina
komandant Jasenovca, zla, samo joj je novac bitan
samo joj je novac bitan, namerava da ubije i svekra
bolesna, samo joj je novac bitan, ubila sina
samo joj je novac bitan, ubila sina
samo joj je novac bitan, inscenirala pljačku nakita
bolesna, samo joj je novac bitan

¹⁶⁸ Ideničan narativ prisutan je i u tekstovima koji ne čine uzorak, a preliminarano su analizirani, odnosno uvrede i optužbe su prisutne u znatno većem broju tekstova.

ubila sina, njegov sin joj je finansirao švalere, pretnja hapšenjem, brak je bio fiktivan
ubila sina, njegov sin joj je finansirao švalere, pretnja hapšenjem, brak je bio fiktivan, vesela udovica
ubila sina, bolesna, samo joj je novac bitan
budala, samo joj je novac bitan
komandant Jasenovca, ubila sina, samo joj je novac bitan, brak je bio fiktivan, poseduje dnevnik s kim se viđala

Osim optužbi Viktora Ristovića koje su dosledno prenošene i ponavljane, i sami mediji su manje ili više diskretno pospešivali narativ da Nikolina Pišek nije vršila svoju rodnu ulogu supruge na prihvatljiv način. Naime, grupa tekstova pratila je *Instagram* nalog Nikoline Pišek gde je objavljivala fotografije posle navršenih 40 dana od smrti supruga, u periodu kada je skinula crninu.¹⁶⁹ Bez obzira na to što je bilo vrlo jasno da neke od objava predstavljaju promociju određenih proizvoda i/ili kompanija¹⁷⁰ (što je jedan od načina na koji je Pišek oduvek prihodovala), ovaj korpus tekstova podržao je ocenu Ristovića da je Nikolina Pišek „vesela udovica” i da nije adekvatno „ožalila supruga”. Narativ Ristovića da je Pišek bila u braku sa njegovim sinom iz interesa takođe je pospešen od strane medija tekstem *NIKOLINA KOLEKCIONARKA LUKS TORBI! Na Vidojevom pomenu nosila tašnu od KOŽE ALIGATORA OD ČAK 43.000 \$! A ovaj brend joj je OMILJEN*, gde je Kurir analizirao tašne koje je nosila na sahrani supruga, odnosno sedmodnevnom pomenu.¹⁷¹

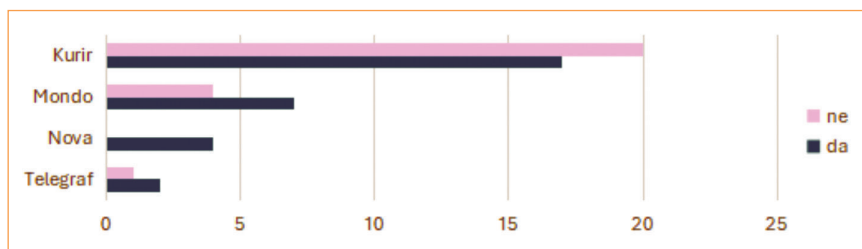
Iako je u nekoliko tekstova potvrdio da je njegov sin preminuo u stanu žene sa kojom je bio u emotivnoj vezi, Viktor Ristović – Miša Grof je kasnije pokušao da negira tu izjavu pravdajući svoje premišljanje utiskom da je njegov sin „bio čovek od ukusa, a ta žena nije ličila ni na šta”.¹⁷²

¹⁶⁹ <https://www.kurir.rs/stars/3972669/nikolina-pisek-posle-smrti-muza>; <https://mondo.rs/Zabava/Zvezde-i-tracevi/a1662570/Nikolina-Pisek-u-roze-haljinici.html>

¹⁷⁰ Na primer, promocija alkoholnog pića Aperol, što je jasno navedeno u tekstu ove objave na *Instagramu*: <https://www.telegraf.rs/jetset/vesti-jetset/3534284-nikolina-pisek-u-cvetnoj-kombinaciji-odusevila-sve-voditeljka-sa-luksuznog-broda-poslala-mocnu-poruku>

¹⁷¹ <https://www.kurir.rs/stars/3968159/nikolina-pisek-kolekcionarka-luksuznih-tasni-ermes-i-sanel>

¹⁷² <https://mondo.rs/Zabava/Zvezde-i-tracevi/a1656969/Misa-Grof-uzivo-o-Nikolini-Pisek-i-smrti-sina-Vidoja.html>

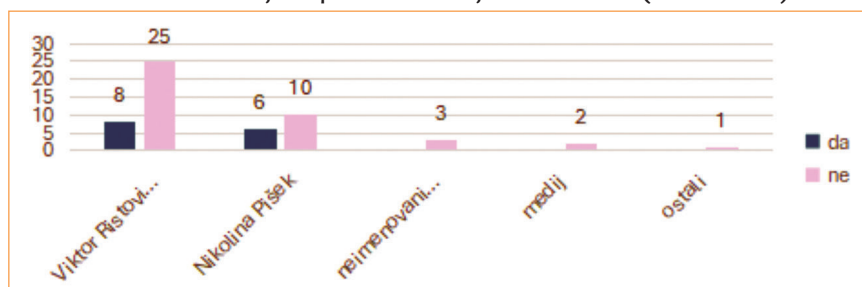

Grafikon 7 – Učešće tekstova koji preispituju poštovanje rodne uloge supruge prema medijima

Takođe, izrazio je sumnju i da je ona „petljala sa novcem”.¹⁷³ Dakle, uvredljive i mizogine izjave nisu bile upućene samo Nikolini Pišek, već su se odnosile i na drugu ženu koja je emotivno povezivana sa Ristovićevim sinom. Jedina žena o kojoj je javno govorio, a koju nije vređao, bila je prva supruga Vidoja Ristovića, Lana, koju je nazivao „čarolija od žene”.

Zastupljenost stavova Viktora Ristovića bila je dominantna – u čak 60% ili 33 teksta on je bio akter koji je preuzimao narativ, Nikolina Pišek u 29% (16), dok su u pet tekstova narativi poticali od drugih aktera i neimenovanih izvora. Mediji su kreirali narativ dva teksta.

Količina medijskog prostora koja je data Ristoviću veoma je neuobičajena, imajući u vidu činjenicu da ovo nije tema koja prema standardima profesionalnog izveštavanja treba da za 38 dana generiše više od 120 tekstova. U tom kontekstu potrebno je sagledati i podatak da je u 76% tekstova koji su počivali na izjavama Ristovića nedostajao balans. Naime, stav druge strane nije bio reprezentovan na isti način, a uvredljive reči, fraze i optužbe koje je prethodno izgovorio Ristović ponavljane su i u većini tekstova koji su počivali na izjavama Pišek (Grafikon 8).

Grafikon 8 – Balansiranost tekstova prema ključnim akterima

¹⁷³ <https://www.kurir.rs/stars/3968305/ispovest-mise-grofa-o-nikolini-pisek-i-pokoj-nom-sinu-vidoju>

Nikolina Pišek je samo u nekoliko navrata odgovorila na optužbe na relativno odmeren način i u okvirima komunikacije prihvatljive za javni prostor. Njeno obraćanje javnosti posredstvom četiri analizirana portala¹⁷⁴ uvek su inicirali sami mediji, koji su, u želji da pospeše sukob, dodatno preuzimali objave Pišek sa mreže *Instagram* i kontekstualizovali ih prema potrebi unapred osmišljenog narativa. Tako su, na primer, portali intenzivirali sukob na način da su objavu Nikoline Pišek sa mreže *Instagram* interpretirali kao direktno nazivanje svekra demonom, što nije bilo napisano u tekstu.¹⁷⁵

Analizirani tekstovi pokazuju da mediji nisu izveštavali u okvirima profesionalnih standarda i uz poštovanje principa dužne novinarske pažnje. Ovaj slučaj je u medijskim narativima nazvan sukobom, što bi bila tačna formulacija da su obe strane jednako tretirane i voljno učestvovala u javnom obračunu. Međutim, odnos medija ka ovim akterima i posebno prostor koji je dat Ristoviću i Pišek bio je izuzetno neproporcionalan. Mediji su direktno podsticali Viktora Ristovića da, kroz platformu koju su mu pružili, svakodnevno iznosi teške optužbe na račun Nikoline Pišek i promoviše društveno neprihvatljive mizogine stavove. Posledica ovakvog pristupa medija bila je jasno vidljiva u komentarima čitalaca.

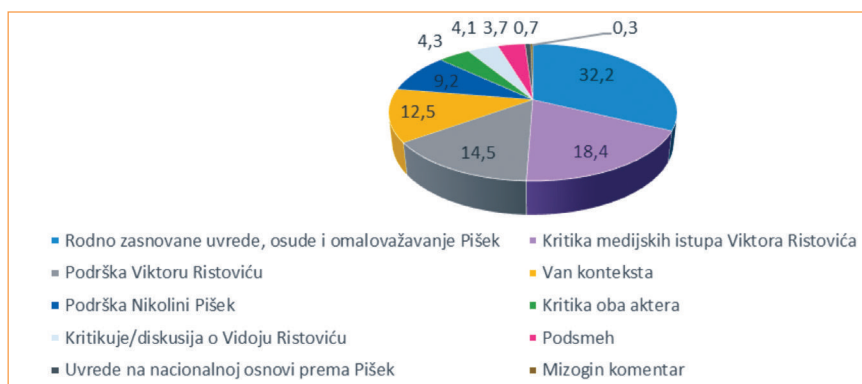
Struktura komentara i analiza prema kategorijama

Analizirani uzorak je izrazito asimetričan, pa je iz tog razloga bilo neophodno sagledati komentare prema svakom mediju zasebno. Najznačajniji je svakako bio uvid u komentare objavljene na portalu Kurir zbog izuzetno velikog broja stavova koji su tu izneti i potpunog odsustva moderiranja sadržaja. S druge strane, portali Mondo i Nova nisu uspeali da podstaknu svoje posetioce da komentarišu tekstove uprkos istoj strategiji izveštavanja. Broj komentara na ovim portalima bio je neuporedivo manji, ali dovoljan za bazičan uvid u stavove posetilaca. Iako su i na tim portalima vidljivi neprimereni stavovi, uvredljivih komentara bilo je u manjoj meri. Kao što je već napomenuto, na osnovu raspoloživog materijala nije bilo moguće ostvariti suštinski uvid u komentare na portalu Telegraf.

¹⁷⁴ Nikolina Pišek se medijima obratila saopštenjem kako bi odgovorila na brojne optužbe njenog svekra: <https://mondo.rs/Zabava/Zvezde-i-tracevi/a1652454/Nikolina-Pisek-odgovorila-svekru-Misi-Grofu.html>

¹⁷⁵ Početak objave koja nije bila upućena konkretnoj osobi glasio je: „Dogodi se život, niko te ne pita. Zastane dah i vreme. Upoznaš demone među najbližima i anđele u ljudima koji ti dođu na put, sasvim slučajno i nenametljivo”, <https://www.kurir.rs/stars/3958801/nikolina-pisek-misa-grof-prepucavanje>

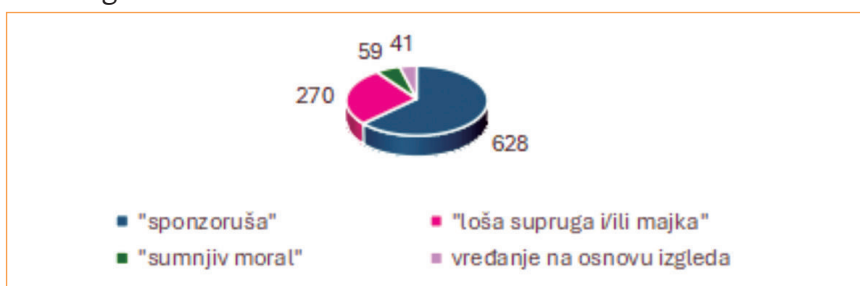
Portal Kurir, osim što je prilikom izveštavanja o ovom slučaju postupao suprotno principima dužne novinarske pažnje, objavio je i nemoderirane komentare koji su imali nasilni karakter prema Nikolini Pišek.¹⁷⁶ U praktičnom smislu to je značilo da su objavljeni svi uvredljivi komentari posetilaca ovog medija u integralnom obliku, pa se tako moglo doslovno pročitati da je Pišek: *parazit, monsturmka, spodoba, grabljivica, sponzoruša, demonizovana, veštica, đubretarka, šakal, raspala, gadura, opasna zmija, oštrokonda, alavija od čopora hijena, lešinar, skupa konkubina, elitna, pijavica, opajdara, odvratna ženetina, devijantna, podmukla, silikonjara, milfara, kurava, itd.* Objavljivanje svake od navedenih reči je u suprotnosti sa pravilima komentarisanja ovog medija; ali, još veći problem od navedene terminologije predstavlja kontekst u kojem su izricane. Sveukupno, od 3.103 analizirana komentara čak 52% sadrži različite osude ili uvredljive izraze.

Grafikon 9 – Struktura komentara prema kategorijama na portalu Kurir

¹⁷⁶ Portal www.kurir.rs definisao je pravila komentarisanja na sledeći način: Zabranjeni su govor mržnje, vredanje na nacionalnoj, rasnoj ili rodnoj osnovi, vredanje ličnosti korisnika i osoba čija se imena pojavljuju na sadržajima portala, kao i upotreba vulgarnih reči. Svako korišćenje portala suprotno navedenom biće kažnjeno oduzimanjem prava korisnika na pristup portalu, kome će pristup biti trajno ili privremeno uskraćen. Svako ugrožavanje lične i porodične bezbednosti korisnika portala, kao i lica čije se ime navodi u sadržaju portala, putem pretnji ili na bilo koji drugi način, nije dozvoljeno i svako takvo ponašanje može biti krivično gonjeno od strane nadležnih organa. Nije dozvoljeno lažno predstavljanje, predstavljanje u ime drugog pravnog ili fizičkog lica. Zabranjeno je pisati velikim slovima (Full Capslock). Komentari i sadržaji koji se ne odnose na teme portala biće obrisani bez prethodne najave, a korisnicima koji pošalju takve komentare i sadržaje biće u više navrata onemogućen pristup portalu. Ukoliko korisnik smatra da je nepravredno kažnjen, ima pravo da kontaktira administratora.

Najzastupljeniji su bili komentari u kojima je postojala komponenta rodno zasnovanog nasilja baziranog na nepoštovanju rodnih uloga (32,2% ili 998 komentara objavljenih u ovom mediju). Uvredljive reči i osude bile su pretežno izricane u komentarima čitalaca koji su procenjivali na koji način Nikolina Pišek ispunjava rodnu ulogu supruge. Takva neprihvatljiva praksa svakako je direktna refleksija optužbi koje je Viktor Ristović iznosio posredstvom onlajn medija i, upravo kao posledica tog diskursa, izdvojile su se četiri podkategorije komentara koji su sadržali rodno zasnovano nasilje – prva grupa čitalaca bila je fokusirana na narativ „sponzoruše”, druga – „loše supruge i/ili majke”, treća je preispitivala moral Pišek, dok je četvrta negativno referirala na njen fizički izgled.

Grafikon 10 – Zastupljenost podkategorija u komentarima koji sadrže elemente rodno zasnovanog nasilja na portalu Kurir u apsolutnim brojevima

Najveći broj posetilaca iznosio je stavove koji su podržavali narativ „sponzoruše” (628 komentara), što je i očekivan ishod objavljenih tekstova u kojima je Viktor Ristović dosledno ponavljao tvrdnje da je Pišek „tražila novac još dok se njegov sin nije ohladio”.¹⁷⁷ Komentari su se direktno odnosili na Ristovićeve javne istupe u kojima je on isticao koje je navodne potrebe Nikoline Pišek „finansirao” njegov sin, kako je često napominjao, „njegovim novcem”, poput nekretnina, putovanja, nakita, školovanja ćerke Pišek iz prvog braka, izdržavanja „cele njene porodice i brata debila”, „manikira za pse” i slično, insistirajući na njenom rasipništvu. Navedene detalje iznosio je u tekstovima koje su mediji nazivali „jeziva ispovest”, čija je svrha bila izazivanje gneva ka Nikolini Pišek i posledično – komentarisanje. U analiziranim komentarima čitaoci su, podstaknuti Ristovićevim napadima u ovom kontekstu, zato ponekad pokazivali visok nivo agresije i pozivali na fizičko nasilje prema Pišek.

U delu ovih komentara doslovno je reprodukovano Ristovićev narativ (uključujući i upotrebu identičnih uvredljivih reči i fraza) i isticano da je jedini motiv stupanja Nikoline Pišek u brak sa Vidojem Ristovićem bio novac. U pojedinim komentarima Nikolina Pišek je u potpunosti dehumanizovana, te su čitaoci referirali na nju kao na objekat, kojeg je „glava kuće” Miša Grof „kupio” sinu. Čitaoci su i izražavali zadovoljstvo zbog mogućnosti da bi ona mogla da ostane bez nasledstva ukoliko su tačne tvrdnje njenog svekra da se sva imovina u trenutku smrti sina vodila na njegovo ime:

Lena 24-06-2022 14:50h Namirisala hijena da tu ima jos dosta plena, pa ne odustaje... Dok je Vidoje bio živ izvukla mu je skoro milion evra za tu kucu, tragican slucaj joj je pokvario planove, ali i iz ranijih izjava moze da se vidi da se nakacila i njena porodica, brat neradnik, citav copor hijena... tako da podrzavam Grofa, treba da uleti u taj copor i sve lesinare razgme kao pravi lav + 360 - 43 ODGOVORI	deni 23-06-2022 08:55h @Andrea Zašto??? Možda samo nije glup???? Zašto bi moro svakoj eskortuši da elitni život plaća, unuke će da obezbedi!!!! + 157 - 31 ODGOVORI
Davor 03-07-2022 12:30h Ovo se zove naknadna pamet. Znao je da sinu koji je blago rečeno ispodprosejnog izgleda i verovatno iskompleksiran, kupuje atraktivnu ženu za pokazivanje. On je direktno financirao taj brak koji bez njegovog novca ne bi postojao jer ova sponzorisa njegovog sina ne bi ni pogledala. I sada je Grof krenuo moralizirati i otkrivati toplu vodu, a točno je znao šta plaća. + 55 - 9 ODGOVORI	Pik 04-07-2022 11:59h @Srbbgd Naravno.misao mi je bila da je GROF pametan i mudar.A Vidoje bio mekušac i bio ovisan od oca.finasiro i kcerku i njene bahanilje pa čak i ljubavnike.pa ko bi to neko ko je razuman radio? + 64 - 2 ODGOVORI
D 04-07-2022 12:56h @Ana Snaja je budala i hohstapler. Misa Grof ce sva umetnicka dela pokloniti muzejima u Beogradu, a ne da ih Nikolina prodaje privatnim kolekcionarima i kupuje dijamantske ogrlice za svoje kucice. + 53 - 4 ODGOVORI	ne 24-06-2022 10:10h @xxx nego će elitna da bude glavna i određuje koja svota ide kome.... + 48 - 9 ODGOVORI
Ime 24-06-2022 16:44h @rena Da je davao ženi, bilo bi ok. Pošto je davao alavaj i nezastoj materijalnoj pijavici, treba joj stati nogom za vrat... + 6 - 1 ODGOVORI	

(Kurir)

Česta praksa u komentarima bila je i nipodaštavanje profesionalnih kompetencija Nikoline Pišek, kao

i njenih porodičnih okolnosti u prošlosti, odnosno svođenje njenog čitavog života na zanimanje „sponzoruša”. Ona je, naime, pre braka sa Ristovićem bila poznato TV lice, ne samo u Hrvatskoj (gde je vodila emisije na javnom servisu – HRT), već je bila angažovana u najpopularnijim formatima u čitavom regionu. Takođe, bila je zaštitno lice mnogih proizvoda i kompanija. Pišek je, prema dostupnim informacijama, diplomirala na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu – Studijama dizajna i sveukupno je profesionalno ostvarena. Međutim, čitaoci su ipak odabrali da negiraju sve navedeno i svedu je isključivo na „sponzorušu”. Posebna reakcija bi usledila kada bi u nekom od komentara bilo ukazano na prethodne poslovne angažmane Pišek, odnosno na to da je,

kako je navedeno, imala „dobro plaćen posao” koji je napustila kada je stupila u brak:

deli
23-06-2022 13:47h
[Prijavi komentar](#)

@Maja
Kakav "dobro plaćen poso"... Jest da može biti "dobro plaćen" ali baš ne bi da ti ga majka ili sestra rade...

+ 165

- 10

ODGOVORI

(Kurir)

Kada je Nikolina Pišek posle 40 dana skinula crninu i počela da prihva-
ta poslovne ponude koje su podrazumevale oglašavanje proizvoda i
kompanija na mreži *Instagram*, usledio je novi napad Viktora Ristovića
– Miše Grofa. On je objasnio da je njegova snaha „više patila za psom i
duže nosila crninu” nego za njegovim sinom i upotrebio sintagmu „ve-
sela udovica”, koju su i mediji i posetioci citirali u komentarima.¹⁷⁸

zoki
14-07-2022 20:35h
[Prijavi komentar](#)

Gadura matora olinjala procvetala zbog smrti muža, e moj grofe istina je jos gora nego sto ti pricas

+ 242

- 36

ODGOVORI

13
14-07-2022 22:24h
[Prijavi komentar](#)

@Realna
Bez obzira na sve, imaju cerku, mogla je da ga ožali bar godinu dana kako dolikuje

+ 101

- 13

ODGOVORI

A žena
03-07-2022 19:33h
[Prijavi komentar](#)

@Tragicno
Zbog nje se ne prevrće??? Obukla roze haljinicu stavila kitu cveća na glavu, i sve klikni - Život ide dalje! Jel to primereno ponašanje jedne udovice?

+ 149

- 29

ODGOVORI

Nono
03-07-2022 18:52h
[Prijavi komentar](#)

@jovo
Čudno u celoj prici je sto nikolina ne pokrece ostavinski postupak, vec se prepucava preko medija. Da li to znaci da njen voljeni nije nista imao i nema sta da se deli, a ona bezocno trazi od svekra njegovu imovinu. Pa ko je ovde lud, ona koja trazi tudju imovinu ili on koji svoje ne daje veseloj udovici.

+ 206

- 26

ODGOVORI

(Kurir)

Skidanje crnine bio je samo jedan od povoda da posetioci negativno komentarišu Pišek u kontekstu rodne uloge supruge, što je bila druga podkategorija prema zastupljenosti (270 komentara). Kao što je već navedeno, Vidoje Ristović je, kako su potvrdili i njegov otac i kasnije sama Nikolina Pišek, preminuo u stanu ženske osobe sa kojom je bio u emotivnoj vezi. I čitaoci i Ristović su za taj sled okolnosti okrivili Pišek, tvrdeći da on ne bi imao vanbračnu aferu da je Pišek bila „dobra žena”. Ristović je čak direktno optužio snahu da mu je „ubila sina” i insinuirao da mu nisu jasni rezultati obdukcije u kontekstu okolnosti pod kojima se smrt dogodila, što su posetioci takođe reprodukovali u komenta-

rima. Tvrdio je i da je Vidoje „finansirao njene švalere”, kao i da im je poslednje dve godine „brak bio fiktivan”:

Jovana J 24-06-2022 11:10h @Crapawajka sve po malo ga je ubilo, strefila ga i srcka zbog tolikih izdataka oko kuce, zena nezasita a ne dava ONO i tako covek se snalazio nastranu + 10 - 2 ODGOVORI	Dragan 24-06-2022 17:07h @SOKO Kad je zena dobra muskarci ne traze maserke. Za ovu ko je znamo i pre Vidoja kog je Misa morao strozije da vaspita. + 179 - 36 ODGOVORI
Dana 03-07-2022 12:17h Meni je zao Vidoja a ova sponzorusa nije zaslužila nista. Kad sa zenom nije spavao normalno da je trazio sa strane, a i ona ko zna sta je radila. Imao je nesrecu sto je umro kod ljubavnice pa sad ova ispada postena, a daleko je ona od postjenja. + 56 - 10 ODGOVORI	vux 03-07-2022 19:53h @A e tu je sad veliko pitanje, odkud on u rukama te zene? dal nije nesto namešteno, neusujujem se da kazem, al predposravljate. nju treba ispitati, dal je neko nije podplatio da se takvo nesto desi? + 104 - 36 ODGOVORI
Dragan 05-07-2022 00:28h @Marko Svaka mu cast sto ga iskoristavala i oterala u smrt svojom gramzivoscu?Bas je to pohvalno,wow! + 16 - 14 ODGOVORI	vuki 05-07-2022 05:50h @laki to je veliko pitanje! nju treba ispitati dobro, da nije namestajka? nikolina je bila spremna na sve, pa zasto nebi i na najgore! + 21 - 17 ODGOVORI
M 24-06-2022 18:20h Sve je jasno ko dan ...nanjusila pare pa se udala za Vidoja a pojava nije imala da njega izdrzava otac i da on nema nista a otac naravno sad ne zeli da svoju dedovinu deli sa njenom koje nije ni bilo briga kako muz zivi jer i ona je zivela u hi... + 34 - 4 ODGOVORI	

(Kurir)

Nekoliko komentara bilo je posvećeno kritici Nikoline Pišek i u rodnoj ulozi majke:

Ali
14-07-2022 21:08h

Vidi joj se na faci da je zlo,a i kakva je to majka kad je ostavila devojcicu,prvo dete? Nije ona bila na studijama ,nego je bila devojcica kad je niki krenula sa Vidojem?

+ 71 - 25

ODGOVORI

(Kurir)

Komentari u kojima su čitaoci preispitali moral Nikoline Pišek (59) sa-držali su izuzetno vulgarnu i uvredljivu terminologiju, kojoj nikako nije mesto u javnom prostoru:

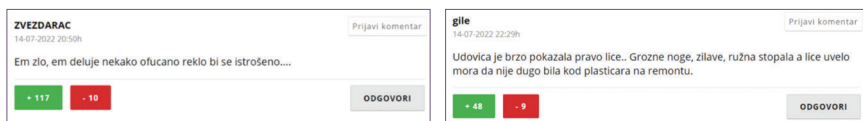
zemunac 06-07-2022 23:59h Pusekova hoce da naplati svaku popusenu cigaretu... + 101 - 23 ODGOVORI	Oliver Vukojak 07-07-2022 08:36h @zemunac zemunac@ u pravu si, e sad da je malo pametnija pa da se uvuče svezku pod kožu, malo probvaće "kuvanu makaronu" i eto joj celog bogatstva ?? + 8 - 14 ODGOVORI
--	--

(Kurir)

Sale Kg 30-07-2022 22:15h Sponzorusa, starleta pa još milfara ! Matorci biznismeni trljaju ruke za sada a uskoro će da trljaju i polne organe o ovu Sve bre za lov! Poz iz Norveške + 77 - 13 ODGOVORI	Niko 23-06-2022 13:12h @mira Da samo sto je u pitanju Misina imovina ,koja se vodi na Misino ime. Zene sa lbarske su dostojne postovanja a ove sto sire noge pa otimaju tudje, da sam na njegovom mestu ni tu unuku ne bih pogledala. + 14 - 11 ODGOVORI
dule pal 24-06-2022 12:03h Moraće Nikolina opet da se bavi institucijom kao onomad, tj. naukom u noćnoj smeni.... + 31 - 4 ODGOVORI	Second hand 25-06-2022 22:09h Gospodine, velika steta sto Vam je sin ozenio kuravul! Naravno, ona se nije udala zato sto je on bio lepota, sad je sve ocigledno! + 14 - 1 ODGOVORI

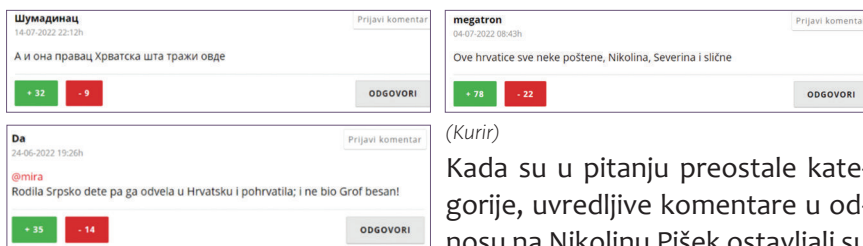
(Kurir)

I naposljetku, jedan korpus komentara bio je posvećen vrednjanju izgleda Nikoline Pišek, čime su svi aspekti rodno zasnovanog nasilja zaokruženi:

(Kurir)

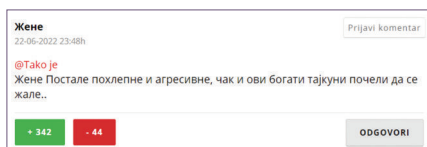
Viktor Ristović je komentárom da je Nikolina Pišek „toliko zla da bi mogla da bude komandant u Jasenovcu” otvorio polje za mogućnost negativnog komentarisanja Nikoline Pišek na nacionalnoj osnovi, stavljajući je u navedeni kontekst, te su čitaoci u 23 teksta poručivali da nije dobrodošla u Srbiju, procenjivali njen moral na osnovu nacionalnosti ili upućivali druge neprimerene komentare na nacionalnoj osnovi, što je takođe u suprotnosti sa pravilima komentarisanja portala Kurir:

(Kurir)

Kada su u pitanju preostale kategorije, uvredljive komentare u odnosu na Nikolinu Pišek ostavljali su čitaoci koji su želeli da podrže Viktora Ristovića – Mišu Grofa. Ristović je u svakom medijskom nastupu izjavljivao da njegov sin nije posedovao imovinu u svom vlasništvu, pa je stoga većina posetilaca u komentarima „navijala” da Nikolini Pišek ne pripadne nikakvo nasleđstvo. Retorika ka Pišek ni u tom korpusu komentara nije bila prikladna.

Iako su bili zastupljeni u samo devet komentara, vrlo upečatljivi mizogini stavovi su se svakako odnosili i na Nikolinu Pišek, poput:

(Kurir)

Ukupno 8% posetilaca kritikovalo je oba aktera u smislu da nije prikladan trenutak u kojem se vodi diskusija o novcu ili im se direktno podsmevalo, posebno zbog bogatstva koje je Ristović isticao u svojim javnim nastupima.

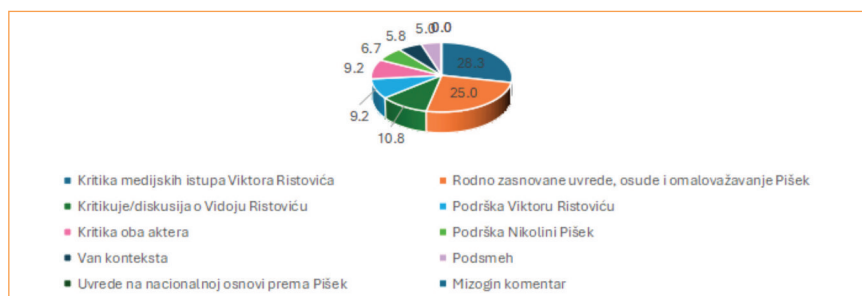
Interesantno je napomenuti da Vidoje Ristović zapravo nije bio predmet interesovanja čitalaca, i to prvenstveno zbog stava koji je zauzeo

njegov otac, tako da je on bio u fokusu samo 124 komentara. Viktor Ristović je sina u svojim istupima u potpunosti pasivizirao, mnogo puta ističući da Vidoje tokom svog života nije ništa stekao i da je njime manipulirala njegova supruga, ali da je on to „tolerisao” kako bi Vidoje „bio srećan”. U ovom kontekstu veoma je ilustrativna priča o stanu kojeg su njegov sin i Pišek koristili kada bi boravili u Beogradu. Ristović je isticao da polaže pravo na tu nekretninu, kao i na svu imovinu koja se u njoj zatekla u trenutku smrti njegovog sina. Kako je naveo, on nije dopustio Nikolini Pišek da uđe u stan u kojem je živela, pod izgovorom da se „kod pravoslavaca u stan ne ulazi 40 dana posle smrti”. Međutim, on je u taj stan odmah ušao i ubrzo saopštio medijima da je tamo pronašao „dnevnik” svog sina, za koje je tvrdio da sadrže informacije koje su diskreditujuće za Pišek (iako ih nije otkrio). Zapravo, stiče se utisak da je govorio o sinu kao o maloletnoj osobi o kojoj se stara otac, nastojeći da skrene pažnju medija sa okolnosti pod kojima je Vidoje Ristović preminuo tako što je svu pažnju usmerio ka Nikolini Pišek.

Narativ Viktora Ristovića – Miše Grofa ipak nije bio prihvatljiv svim čitaocima, tako da je 18,4% komentara sadržalo uglavnom oštru kritiku njegovih stavova, ponašanja i intenzivnog medijskog prisustva, ali i kritiku svega izrečenog u vezi sa Nikolinom Pišek. U okviru ove kategorije komentara čitaoci su postavljali i pitanje porekla njegove imovine.

Takođe, u 287 komentara (9,2%) čitaoci su izrazili jasnu podršku Nikolini Pišek u smislu prava na nasleđstvo i okolnosti smrti njenog supruga, kao i prava da nastavi da živi život prema svojim pravilima.

Portal Mondo takođe nije izveštavao prema principima dužne novinarske pažnje i nekritički je objavljivao izjave Viktora Ristovića. Sadržaj komentara bio je u nešto manjoj meri vulgaran, ali je opet sadržao uvredljive reči i omalovažavanje, što je bila refleksija objavljenih tekstova. Nešto pristojniji diskurs svakako može biti ishod drugačije strukture publike ovog portala u odnosu na Kurir, ali se na osnovu raspoloživog sadržaja ne može govoriti o tome da je postojao proces moderiranja.

Grafikon 11 - Struktura komentara prema kategorijama na portalu Mondo

U komentarima na tekstove koje je objavio portal Mondo najviše je kritikovan Viktor Ristović – Miša Grof zbog svojih brojnih medijskih nastupa. Čak 28% osoba koje su ostavile komentar smatralo je da je njegovo ponašanje neprimereno. Ujedno, to je bio i najdominantniji stav zastupljen u analiziranom sadržaju.

Međutim, tačno četvrtina komentara bila je neprimerena u kontekstu procenjivanja Pišek u rodnoj ulozi supruge. Stavovi su bili umereniji u odnosu na portal Kurir, ali su i dalje sadržali uvredljive reči i omalovažavanje. Najviše komentara ostavljeno je u okviru narativa „loše supruge i/ili majke” – 15, slično učešće zabeleženo je u podkategoriji „sponzoruje” – 14, dok je jedan posetilac procenjivao moralne karakteristike Nikoline Pišek. U svakom od komentara bili su uočljivi narativi Viktora Ristovića – Miše Grofa, odnosno njegove optužbe i uvredljive reči koje je izricao podstakle su sličnu reakciju posetilaca. Kao i na portalu Kurir, uočeni su komentari koji su obuhvatali sva tri narativa.

Sp SponzorBGD 15.7.2022 Sad će da traži novog sponzora Reaguj Odgovori	Ko Kosovo 4.7.2022 Ne razumem ove naše bogataše koji jure hrvatske preparirane starlete koje mu pre ili kasnije uzmu sve. Prvo decu pa pare i na kraju život. Reaguj Odgovori
Dj 23.6.2022 Snajka se zaveslala da će se udajom obezbediti, ali posto nije cuvala muza nestao glavni izvor prihoda. U medjuvremenu ostarila, sto nije nista stasno ako ne baziras izvor prihoda na svom izgledu Reaguj Odgovori	Dj 29.7.2022 OK imao svalerku, automatski jedna supruga jel tako? Oni su imali ocajan brak po svim informacijama. Ona pijavica i sponzorusa je gradila sebi cardak ni na nebu ni na zemlji a muza držala kao pokrovitelja rata za kredit i skupocenog nakita koji je lagerovala. Svako živeo svoj život. Samo o njenom nismo saznali jos sve Reaguj Odgovori
Ri 5.7.2022 Sto da odmorim, bas mislim da treba da se zna kakva je snajka bila. Probao je on da je iskurira al hijena odma napala, trazi par stotina hiljada eur da zavrsi kuc u. Apetiti se ne smanjuju iako je izvor prihoda ocigledno pokojni. Predstavljala se kao fina i pametna, glumila zrtvu, zabole nju za pokojnika, samo su se pare zanimali i kako da otme jos vise. Take treba razotkriti da ceo svet zna kakve su. Nadam se da ce sve izaci na videlo Reaguj Odgovori	

(Mondo)

Iako je bilo manje objavljenih uvredljivih iskaza u odnosu na komentare na portalu Kurir, i dalje je bio vidljiv izrazito omalovažavajući ton i poneki vulgaran komentar koji nije u skladu sa elementarnom pristojnošću u javnom prostoru, a samim tim ni sa pravilima komentarisanja ovog medija:

no normalno 3.7.2022

kod rijateljice koja se starala o onom sto doticna nije. ako jje ga muzla za novac mogla je malo i da se sagme da zaradi.

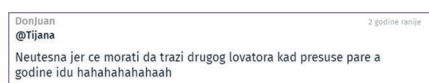
Reaguj

(Mondo)

Posetioци portala Mondo nešto su češće diskutovali o Vidoju Ristoviću i okolnostima pod kojima je živeo i preminuo (oko 11% komentara), a podjednak udeo komentatora dao je podršku Viktoru Ristoviću i upućivao kritiku njemu i Pišek (po 9,2%). Jasnu podršku Nikolini Pišek pružilo je 6,7% posetilaca ovog portala, dok se 5% podsmevalo čitavoj situaciji. Uvredljivi stavovi na nacionalnoj osnovi bili su donekle implicitni, poput nazivanja Pišek „hrvatskom prepariranom starletom”.

Kao što je već napomenuto, velika pažnja portala Nova bila je usmerena ka Viktoru Ristoviću – Miši Grofu, koji je dobio značajan medijski prostor. Međutim, ni ovaj medij nije podstakao intenzivniju reakciju čitalaca, te su zabeležena samo 44 komentara. Jezik posetilaca portala koji su ostavljali komentare bio je umereniji, što može biti posledica nekog oblika moderiranja ili drugačijeg profila posetilaca koji su komentarisali temu.

Komentatori na portalu Nova su u podjednakom broju izrečenih stavova (po 8 ili 18,2%) podržavali Nikolinu Pišek, podržavali Viktora Ristovića i kritikovali oba aktera. Komentari koji preispituju rodne uloge Nikoline Pišek (15,9% ili 7) sadržali su ocene koje se mogu smatrati omalovažavanjem, ali u ovom mediju, za razliku od portala Kurir i Mondo, to nije bio dominantan diskurs. Jezik je bio znatno prihvatljiviji za javni prostor, ali su u moderaciji promakli i neprihvatljivi komentari poput ovog:

(Nova)

Objavljeni stavovi su se odnosili još i na Vidoja Ristovića (6,8%), dok komentari koji bi mogli da se klasifikuju u okviru ostalih kategorija nisu bili zastupljeni na portalu Nova.

Grafikon 12 - Struktura komentara prema kategorijama na portalu Nova

Na portalu Telegraf nije bio dostupan dovoljan broj komentara za istraživački rad. Sačuvani su stavovi samo 12 posetilaca, ali su donekle vidljivi-

vi slični narativi poput do sada analiziranih na portalima Mondo i Nova. Trećina komentara posvećena je kritici Nikoline Pišek u rodnim ulogama, posebno supruge, zastupljen je i narativ „sponzoruše”, a pojedini posetioци su kritikovali njenog svekra (1) ili oboje (2) i stali u njenu ili njegovu odbranu (po dva komentara).

Može se zaključiti da su u slučaju Nikoline Pišek mediji dozvoljavali da nedopustivi, uvredljivi i vulgarni stavovi dođu do javnosti posredstvom njihovih platformi. Kroz tekstove i komentare čitalaca Nikolina Pišek predstavljena je kao žena u potpunosti fokusirana na novac, bez emocija, bilo kakvog sadržaja i profesionalnih kompetencija. Vulgarnost i raznovrsnost uvredljivih reči, odnosno intenzitet narativa koji se može percipirati kao rodno zasnovano nasilje, bio je na izuzetno visokom nivou.

Opisane medijske prakse bile su naizraženije na portalu Kurir. Međutim, važno je naglastiti da ni preostali analizirani onlajn mediji nisu pokazali novinarsku odgovornost, s tom razlikom što je u komentarima na tekstove tih portala učešće neprihvatljivih stavova bilo nešto niže. Ovakvim pristupom mediji su svoje resurse u digitalnom okruženju ustupili sagovorniku kako bi vršio lični obračun i omogućili mu da izražava stavove koji se mogu tumačiti kao zastrašivanje, vređanje, klevetanje i omalovažavanje žene poznate javnosti. Takođe, pružena je platforma i anonimnim posetiocima analiziranih portala da u komentarima zaokruže ovu svojevrsnu medijsku kampanju u kojoj je dominirao narativ koji se može posmatrati kao rodno zasnovano nasilje prema Nikolini Pišek.

Studija slučaja 3: Anđelka Prpić

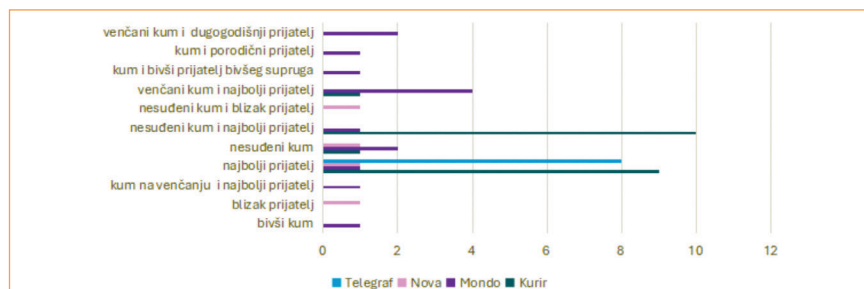
Pozivajući se na neimenovane izvore, portali Kurir, Mondo, Blic, Nova i Telegraf su 23. decembra 2022. godine objavili vest da glumica Anđelka Prpić ima novog partnera, kao i da je u četvrtom ili petom mesecu trudnoće. Ona nije želela da komentariše tu informaciju koja je duboko zadirala u njenu privatnost; međutim, njeno odbijanje da učestvuje u medijskim spekulacijama nije sprečilo portale da svoje profesionalne i organizacione kapacitete odmah usmere ka tome da otkriju identitet njenog novog partnera.¹⁷⁹ Već od prvih tekstova fokus izveštavanja isključivo je usmeren ka prirodi odnosa njenog sadašnjeg partnera sa njenim bivšim suprugom. Naime, Anđelka Prpić se od supruga Daria Prpića zvanično razvela 2021. godine, s tim što je vest o razvodu objavljena još tokom

leta 2020.¹⁸⁰ Tada se spekulisalo o razlozima zbog kojih je došlo do kraha ovog braka – Prpić nije učestvovala u toj diskusiji, već je o bivšem suprugu u svojim medijskim istupima govorila u afirmativnom tonu.

Svi mediji iz uzorka su zaključno sa 1. februarom 2023. objavili 47 tekstova koji su sadržali ključne reči¹⁸¹ i više od četiri komentara, i to: Kurir – 21, Mondo – 14, Telegraf – 8 i Nova – 4,¹⁸² a koji su ovde analizirani.

Pristup izveštavanju

Već od prvog teksta koji je sadržao informaciju o trudnoći Anđelke Prpić portali su počeli da spekulisu da je njen novi partner „bivši prijatelj njenog bivšeg supruga”, zatim su ga identifikovali kao „nesuđenog kuma” njenog bivšeg supruga, dok na kraju portali Blic¹⁸³ i Mondo nisu izneli tvrdnje da je u pitanju njen „venčani kum”,¹⁸⁴ što je bila lako proverljiva i netačna informacija. Navedene sintagme su konstruisane na način da pokažu raniju bliskost Daria Prpića sa novim partnerom Anđelke Prpić i podstaknu gnev posetilaca navedenih portala zbog ove emotivne veze. Iako su se mediji opredeljivali za različite fraze kojima je opisan međusobni odnos ova tri aktera, svi su manje ili više direktno ukazivali na neprimerenost tog odnosa. Najviše različitih sintagmi koristio je portal Mondo, dok su se portali Kurir i Telegraf pridržavali odrednice „najbolji prijatelj”, uz dodatnu formulaciju „nesuđeni kum”, koju je često koristio portal Kurir.

Grafikon 13 – Upotreba sintagmi koje definišu odnos tri aktera, prema medijima

¹⁸⁰ <https://mondo.rs/Zabava/Zvezde-i-tracevi/a1351914/Andjelka-Prpic-Dario-Prpic-Razvod.html>

¹⁸¹ Anđelka Prpić

¹⁸² Iako su novinari portala Nova nastojali da angažuju čitalačku publiku senzacionalističkim naslovima i sadržajem, to nije dalo rezultat. Na oko 90% objavljenih tekstova ili nema komentara ili je zabeleženo manje od tri komentara posetilaca, a čak 39 tekstova nije izazvalo pažnju čitalaca i samim tim nije ispunjavalo kriterijume za uzorak.

¹⁸³ Tekstovi portala Blic nisu analizirani ni u ovom slučaju, zato što su komentari bili nedostupni.

¹⁸⁴ <https://mondo.rs/Zabava/Zvezde-i-tracevi/a1728872/Kako-izgleda-decko-Andjelke-Prpic.html>

Mediji su zarad ilustracije navedenih odnosa ponovo objavljivali fotografije sa venčanja Anđelke i Daria Prpića iz 2011. godine, na kojima su identifikovali njenog novog partnera. Dodatne dokaze potražili su i na mreži Instagram, kako bi prikazali njegovo prisustvo u ranijim periodima života Anđelke Prpić. Sva četiri portala koristila su veoma uzak korpus informacija, koje su se mogle svesti samo na jedan tekst. Osim što su neprestano ponavljani isti elementi u tekstovima u okviru svakog analiziranog portala pojedinačno (uključujući i doslovno prepisivanje čitavih pasusa i izjava iz dana u dan), portali su takođe međusobno preuzimali sadržaj. Još jedna praksa analiziranih medija bila je da „recikliraju” stare tekstove i izjave Anđelke Prpić na druge teme i uklapaju elemente u vezi sa njenim novim partnerom i trudnoćom. Tekstove su pratili i veoma sugestivni i senzacionalistički naslovi u kojima je često naglašavano nepostojeće kumstvo Prpić i njenog partnera poput: OVA-KO IZGLEDA MUŠKARAC S KOJIM ANĐELKA ČEKA BEBU: Bio joj venčani kum - isplivala slika s njim dok je još bila u braku!, iako je zatim već u prvom pasusu teksta bilo jasno da je informacija neistinita.¹⁸⁵

Sve ključne informacije navedene prilikom izveštavanja su pripisane neimenovanim izvorima (Grafikon 14) tako da je nemoguće sa sigurnošću utvrditi verodostojnost tog sadržaja – njihovo učešće bilo je najveće na portalima Kurir (81% ključnih izvora) i Nova (75%), dok su portali Mondo (64,3%) i Telegraf (62,5%) koristili anonimne izvore u neznatno manjem obimu.

U jeku medijske kampanje Anđelka Prpić gostovala je u Jutarnjem programu TV Prva, gde je izrazila negodovanje zbog načina na koji je mediji tretiraju. Njen stav su citirali portali Kurir, Mondo i Telegraf, a portal Kurir je preneo i delove njenog gostovanja na TV Nova, gde je govorila o drugim temama. U tekstovima su mestimično, kao privid celovitosti, citirane i njene stare izjave koje su se odnosile na druge teme i nisu bile povezane sa ovom situacijom koju su mediji kreirali svojim izveštavanjem.¹⁸⁶

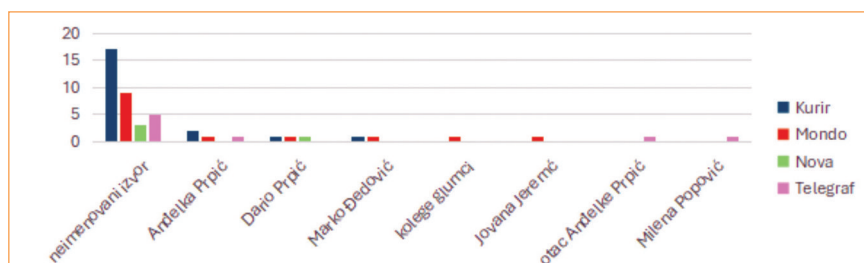
Jedan od samo nekoliko imenovanih sagovornika u tekstovima bio je i Dario Prpić, njen bivši suprug, koji je ironično komentarisao čitavu situaciju. Njegovu izjavu preneli su portali Kurir, Mondo i Nova, s tim što je izjava zapravo data portalu Kurir, odakle su je preuzeli ostali mediji. Prva dva portala su Daria Prpića predstavila kao „uglednog ugostite-

¹⁸⁵ Deo teksta iz prvog pasusa glasi: „Otac deteta je izvesni M.Ž., kome je trebalo da bivši suprug glumice kumuje na venčanju s dugogodišnjom partnerkom”.

¹⁸⁶ <https://mondo.rs/Zabava/Zvezde-i-tracevi/a1729853/Andjelka-Prpic-vodila-emisiju-48-sati-svadba.html>

lja”, iako su samo godinu dana ranije opsežno izveštavali da je do razvoda sa Anđelkom Prpić došlo „zato što ju je prevario sa pola grada” i „pravio ljubomorne scene”, a i sveukupni narativ je u tekstovima o njihovom razvodu iz 2021. bio znatno drugačiji.¹⁸⁷

Portal Mondo objavio je stavove nekoliko različitih aktera o životnim izborima Anđelke Prpić. Svoje procene iznosile su njene kolege glumci, državna sekretarka u Ministarstvu turizma i omladine Milena Popović, voditeljka TV Pink Jovana Jeremić i učesnik rijaliti programa Marko Đedović. Većina ovih aktera izrazila je svoju podršku glumici; međutim, rijaliti učesnik je o njoj govorio na izuzetno vulgaran način, reagovao je burno i naveo da su njene kolege glumci zapravo „podržali k*rvanje sa venčanim kumom”,¹⁸⁸ što su portali Kurir i Mondo integralno preneli u objavljenim tekstovima.

Grafikon 14 – Upotreba ključnih izvora prema tekstu u sva četiri medija

U analiziranim medijskim narativima Anđelka Prpić predstavljena je kao glavni krivac i za raskid jedanaestogodišnje veze njenog sadašnjeg partnera sa bivšom verenicom. Mediji su detaljno izveštavali o odnosima sva četiri aktera u prošlosti i navodili da je Anđelka Prpić zapravo „rasturila vezu” svom partneru, odnosno „da je on zbog nje ostavio njenu prijateljicu i nesuđenu kumu”.¹⁸⁹ Narativ koji predstavlja Anđelku Prpić kao osobu koja poseže za tuđim partnerima mediji su pojačali tekstom u kojem su naveli da je „interesantno” to što je Anđelka Prpić bila u vezi sa biznismenom (2021. godine) koji je „prethodno bio u

¹⁸⁷ <https://www.kurir.rs/stars/3673455/andjelka-prpic-dario-prpic-ljubomora-prevara-konobarica-hostesa>

¹⁸⁸ <https://www.kurir.rs/stars/4078012/djedovic-urnisao-andjelku-prpic-zbog-trudnoce-sa-nesudjenim-kumom> i <https://mondo.rs/Zabava/Zvezde-i-tracevi/a1729926/Marko-Djedovic-urnisao-Andjelku-Prpic.html>

¹⁸⁹ <https://www.kurir.rs/stars/4078986/decko-trudne-andjelke-zakazao-svadbu-kod-njenog-muza>, <https://www.kurir.rs/stars/4077992/bivsa-verenica-andjelke-nog-decka-ne-oprasta-glumici-izdaju>

vezi sa pevačicom, ali i Anđelkinom drugaricom Aleksandrom Radović (2017. godine)”.¹⁹⁰

Kada je ova svojevrsna kampanja, kroz koju su mediji iznosili tvrdnje koje bi se mogle razumeti kao rodno zasnovano nasilje nad Anđelkom Prpić, dobila na zamahu, medijski narativi obogaćeni su ocenama da je ona sama izazvala skandal svojim životnim izborima, pa su u tekstovima upotrebljavane sintagme poput: „dok je Srbija razapinje”, „glumica koja se našla u centru skandala”, „region bruji o njoj”, „veliki skandal je prodrmao javnu scenu”¹⁹¹ i sl. Jedini kreatori tog skandala bili su sami mediji, koji su je bespoštedno „razapinjali” tako što su pokrenuli i u dužem vremenskom periodu podsticali javnu debatu o njenom privatnom životu.

I naposljetku, samo četiri od 47 tekstova ne sadrže informaciju da je Anđelka Prpić razvedena ili neki detalj iz njenog prethodnog braka. U nekoliko tekstova navođeni su i dodatni razlozi zašto taj brak nije opstao – najupečatljivije objašnjenje bilo je da su uzrok „eksplicitne scene sa njenim kolegom Draganom Mićanovićem”, preko čega njen bivši suprug „nije mogao da pređe”, zato što je, prema tvrdnji neimenovanog izvora, Dario Prpić „po izrazu lica svoje žene video da je zaista uživala”.¹⁹²

U analiziranim tekstovima onlajn mediji postavili su temelj za čitav korpus različitih oblika nasilja, što je dobilo svoj zamah u komentarima. Princip dužne novinarske pažnje svakako nije poštovan ni u jednom analiziranom mediju. Dodatno, nije postojala ni elementarna ljudska empatija koja bi dovela do razmišljanja da se ženi u 4. ili 5. mesecu trudnoće može naneti šteta i u psihološkom i u zdravstvenom smislu kampanjom kroz koju se sprovodi rodno zasnovano nasilje. Na kraju, ne postoji interes javnosti da na dnevnom nivou bude informisana o privatnom životu Anđelke Prpić.

Struktura komentara i analiza prema kategorijama

Uzorak komentara (2.618 u sva četiri medija) je i u ovom slučaju nezrazmeran u korist portala Kurir (1.901), ali su posetioci portala Mondo i Telegraf takođe aktivno diskutovali o ovoj temi i ostavili 455, odnosno

¹⁹⁰ <https://nova.rs/zabava/showbiz/andjelka-prpic-nakon-razvoda-bila-u-vezi-sa-bivsim-deckom-poznate-pevacice-sa-kojom-se-druzila/>

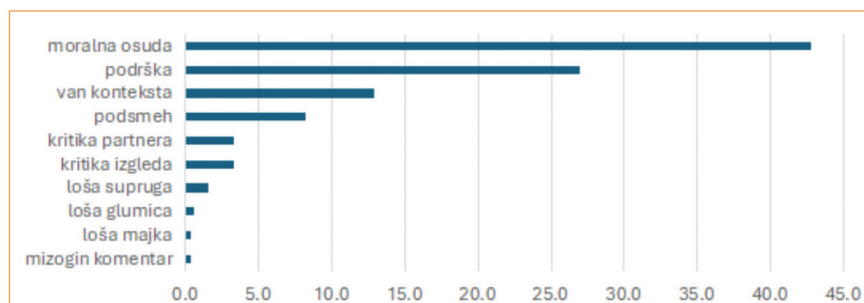
¹⁹¹ <https://www.kurir.rs/zabava/pop-kultura/4098140/oglasila-se-andjelka-prpic-posle-velikog-skandala>

168 ¹⁹² <https://www.kurir.rs/zabava/pop-kultura/4076062/zasto-se-razvela-andjelka-prpic>

235 komentara na tekstove. Kao što je već navedeno, iako je portal Nova objavljivao gotovo identičan sadržaj poput ostalih analiziranih medija, posetioци ovog onlajn medija nisu u većoj meri bili zainteresovani za komentarisanje izveštavanja o Anđelki Prpić (27 komentara).

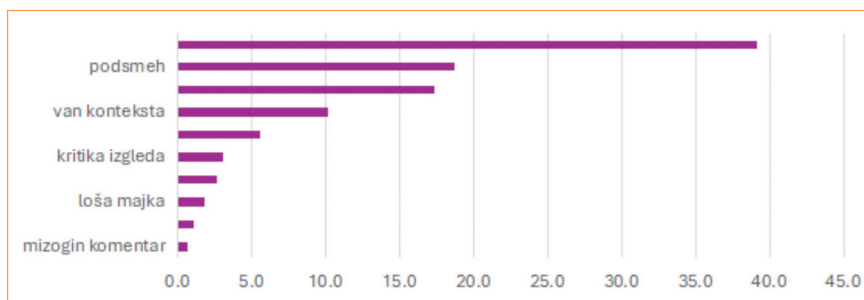
Tendencioznim plasiranjem informacija o ovom pseudodogađaju mediji su veštački kreirali i debatu između grupe posetilaca koja je u komentaru na tekstove izražavala neslaganje sa životnim izborima Anđelke Prpić i druge grupe, koja je pokušavala da joj pruži podršku, dok je ključna reč koja je obeležila korpus analiziranih komentara bila *moral*. Osuđujući komentari počivali su na proceni moralnih kvaliteta Anđelke Prpić kao žene u prvom planu (1.124 ili 43% komentara) i bili su najzastupljeniji u uzorku, dok je znatno manje komentara na uvredljiv način ocenjivalo njeno vršenje rodne uloge supruge (2,1%) i majke (0,6%). Oko 3% komentara je na uvredljiv način referisalo na njen fizički izgled i lične karakteristike, tako da je ukupan korpus komentara koji su počivali na rodnoj komponenti 48,7%. Ova grupa komentara predstavljala je riznicu stavova koji se mogu smatrati rodno zasnovanim nasiljem, gde je, kao i u prethodnim slučajevima, svaka uvredljiva reč ili vulgarnost, koja se odnosila na Anđelku Prpić, bila objavljena bez bilo kakvog pokušaja moderacije.

Na portalima Kurir, Mondo i Telegraf zabeleženi su veoma slični obrasci komentarisanja – najzastupljenija je kategorija komentara gde su posetioци procenjivali da li životni izbori Anđelke Prpić, na način na koji su predstavljeni u tekstovima, ispunjavaju njihove moralne standarde. U sva tri medija, pored ove kategorije, najzastupljeniji su još i komentari podrške koju su čitaoci upućivali Anđelki Prpić, kao i komentari u kojima joj se posetioци podsmevaju.¹⁹³ Komentari podrške osuđivali su optužbe, uvredljive reči i izraze, a ova grupa posetilaca pokušala je da ukaže na nedoslednosti u tekstovima, kao i na pravo Anđelke Prpić na lične izbore i privatnost (pogledati grafikone 15, 16, 17 i 18).

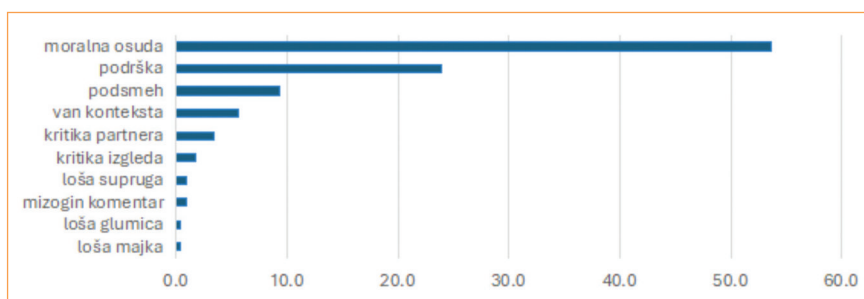

Grafikon 15 – Kategorije komentara na portalu Kurir, izraženo u %

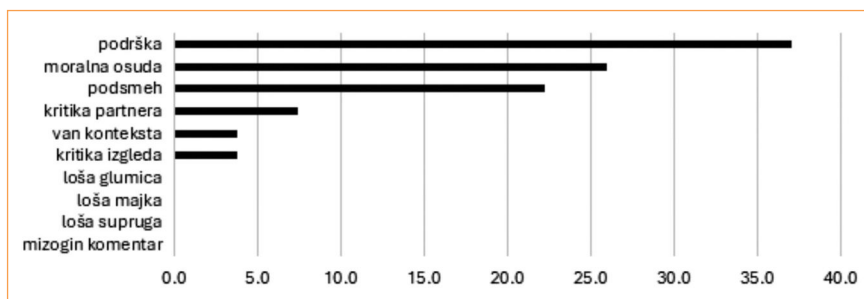
¹⁹³ Izuzimajući komentarisanje van konteksta.

Grafikon 16 – Kategorije analiziranih komentara na portalu Mondo, izraženo u %

Grafikon 17 - Kategorije analiziranih komentara na portalu Telegraf, izraženo u %

Grafikon 18 - Kategorije analiziranih komentara na portalu Nova, izraženo u %¹⁹⁴

Medijski narativi koji su sadržali neistinitu tvrdnju da je partner Anđelke Prpić njen venčani kum izazivali su najveću polemiku, a osobe koje su komentarisale tekstove bile su posebno fokusirane na religiozni aspekt kumstva. Moralne osude posetilaca portala Kurir, Mondo i Telegraf su najčešće referirale na *počinjeni greh* i sadržale su svojevrzne pretnje višim silama, karmom, Božijom voljom i sličnim konceptima, koje su bile upućene Anđelki Prpić uz prateću salvu komentara uvredljivog sadržaja, kojima je ukazivano na *nedostatak morala*, poput:

¹⁹⁴ Nalazi koji se odnose na portal Nova neće biti posebno analizirani zbog malog broja komentara. Iako su posetioci dominantno izrazili podršku Anđelki Prpić, ipak su tri najzastupljenije kategorije slično raspoređene kao i u preostala tri medija.

Ra 123 · 24.12.2022
Zar ovo nije božji greh.
Reaguji

Odgovori

Co Seka persa · 24.12.2022
Ludo vreme, ljudi ljudi puni grehova, bez srama i obraza. Ne kaže se dzabe Bog na nebu na zemlji kum, gresnica je oprala sve prostitutke naše javne scene
Reaguji

Odgovori

(Mondo)

Cp Srbija do Tokija Rusija do milivojki · 24.12.2022
Problem je u tome što danas mlađe generacije svakoga uzimaju za kuma. Najbolji drug ili prijatelj ne može da ti bude kum, ako već imaš kuma. Zna se šta je kumstvo. Ono što traje decenijama. Ako imaš nameru ili potrebu da promeniš kuma, moraš da se obratiš starom kumu da bi ti to dozvolio i dao благослов. To što je ona uradila veliki je greh, i navlači prokletstvo na sledeće generacije. Zbog toga kumovi i ne bi trebalo previše da se druže, upravo da ne bi među njima došlo do razmirice. Neka joj je Bog u pomoći.

(Mondo)

bojana 27.12.2022 22:56h
Andjina je stvar kako gradi svoj život ali to ne znači da je to za pohvalu... njen postupak je nešto što nije bogougodno i to ne treba da bude uzor u našem društvu... kumstvo je svetinja i tako treba da ostane...

Odgovori

(Kurir)

S 31-01-2023 08:23h
@321
dovoljno da je dogovor bio da se okume, i naravno verujem da iz tog razloga su se već zvali kume, on je njemu bio znači desna ruka čim je hteo da ga uzme za kuma, i nemoj da moralisete, nije to bas tako jednostavno. nego dobro bog je na nebu kum na zemlji, pa bozja je zadnja, ima vremena

Odgovori

(Kurir)

Milan 25. decembar 2022 | 07:42
Da li su ljudi svesni šta kum predstavlja u životu. Bio je kum oboma na svetom cinu venčanja. U današnje vreme sve može i sve je normalno. Onaj čije ime necu da izgovaram je već uveliko na zemlji i radi protiv covecanstava ne bi se konacno zgradili bogu... Postali smo gori od životinja, zene pogotovo.

Odgovorete

(Telegraf)

Sodoma i gomora 26. decembar 2022 | 19:08
Pa gde sa kumom, grešnice? To se ne radi! Zar za tebe nije bilo dovoljno drugih muškaraca za izbor? Plaši se Boga!

Odgovorete

Missipi 10-01-2023 07:27h
Ne znam šta je napisala ali znam da sigurno necu da se zamislim jer je nešto rekla rasturica brakova iz okoline Pozarevca.

Odgovori

Suzy 26-12-2022 20:23h
Ko zna od kad su oni zajedno... Mozda jos dok je bila u braku. On rasturio dugogodisnju vezu zbog nje.

Odgovori

(Kurir)

N Nina · 27.12.2022
To što je trudna ne čini je sveticom i bolje cuti. Kako se nisi setila devojke sa kojom je taj bio 11 godina i ostavio je zbog ove koja je brzo bolje odmah zatrudnela? 🤔

Reaguji

(Mondo)

Čitaoci su svoje stavove iskazivali i na osnovu toga kako oni percipiraju opštu ideju morala, što je dovelo do objavljivanja izuzetno vulgarnih i neprimerenih komentara, baziranih na shvatanju načina na koji Anđelka Prpić (ne)vrši rodne uloge supruge i majke. Komentari su obilovali mizogijinom i patrijarhalnim obrascima prema kojima, na primer, žena posle razvoda nema prava na novi život, ili koji nameću stav da glumi-

ce zbog profesije nemaju ispravna moralna načela. Posetioce koji su komentarisali pisanje portala na ovaj način posebno je iritirala odluka Anđelke Prpić da godinu dana posle razvoda stupi u vezu sa prijateljem bivšeg supruga.

An Pera 24.12.2022
Au, obrukala se za sve pare, ovo je ravno incestu, obrukala i decu i celu porodicu.
Reaguji Odgovori

Se Secanje 12.2023
Ko o čemu anđelka o...
Reaguji Odgovori

(Mondo)

peke 24.12.2022 00:14h
Prijava komentar
Obozavao sam je ali je kuravela ispala da bola. Ejj bre i taj smrad kao najbolji prijatelj. Pa dečko da znas kodeks muskaraca ortaku se nikad ne muva riba a kamoli žena. Šramotooo!!!
+ 76 - 16 ODGOVORI

Brzzi 24.12.2022 19:30h
Prijava komentar
Anđelka udaraljka...
+ 218 - 34 ODGOVORI

(Kurir)

Mile 24.12.2022 20:11h
Prijava komentar
Nije stavio samo onaj ko je žurio na voz.
+ 64 - 30 ODGOVORI

Gvoz 24. decembar 2022 | 20:13
@nilbr5
Tačno je, seljak odvoji svinju od neraza ako mu je srodstvo, a ljudi to ne gledaju, bar pojedini što se vidi iz priloženog...
ODGOVORITE f x in e 7 + 3 -

(Kurir)

Lola 24. decembar 2022 | 09:54
U normalnom društvu smrtna kazna.
ODGOVORITE f x in e 26 + 8 -

(Telegraf)

Rodne uloge supruge i majke koje je vršila Anđelka Prpić bile su takođe predmet procene posetilaca, posebno posle uvođenja njenog bivšeg supruga Darija Prpića u narativ. Promena tona izveštavanja u odnosu na prethodni period donela je talas uvredljivih komentara baziranih na patrijarhalnim obrascima i stereotipima:

Ta Goxy 27.12.2022
Svaka čast momče, baš tako i ne treba ništa više i šire. Bolje da je mužu kupila ktlju šljive il viagre jedva dočekala da ode kod kuma na upucavanje i baždarenje, sram ih bilo. Kumstvo je svetinja.
Reaguji Odgovori

Bi Bijankase 11.2023
Ovo nije nista bilo sta te tek ocekuje. Aj nema veze tebe sta ocekuje, ti si na putu da dobijes to sto si zaslužila, ali to DETE nije zaslužilo tu bolost koju si mu priredila!!! Kad odraste i shvati ko si ti i sta si uradila... Ne bio ti ja u kozi
Reaguji Odgovori

(Mondo)

Bane 24.12.2022 07:05h
Prijava komentar
Kakva mala fufi, a vamo muz ljubomorani i kriv za razvod
+ 45 - 9 ODGOVORI

Hh vlajna 25.12.2022 21:51h
Prijava komentar
Anđelka je sigurno i spavala sa nekim da bi dobila ulogu. Losa osoba. Kad se uselila u stan kod Daria pobacala je stvari njegovog oca. Moralni odron.
+ 168 - 35 ODGOVORI

(Kurir)

Vec ima dete 02-01-2023 10:03h
Prijava komentar
Misllia sam da je porodica, da ima kvalitete da je drugi muz voli, postuje, zadrzi, bez da radja. Prvo dete je posledica promasene ljubavi, pa ce i drugo, cim otkrije „vecu ljubav“. Deca nisu kriva, zasto trpe posledice nasih promasaja, nije odgovorno. Najmanje sto moze je da prestane da produkuje nesrecnu decu. Govorim kao majka. Sa sobom radite sto zelite. Nemate prava da trgujete valutom zvanom deca da bi osvojjli, zadržali nekog za kog cete shvatiti da ne valja. I Prpic bio super, na pocetku. Ko garantuje da se i ovaj neće pokvariti? Zao mi dece blesavih roditelja.
+ 12 - 6 ODGOVORI

Dragana 24. decembar 2022 | 10:35
Nije misllila na svog, vec velikog decaka, koji tog Marka poznaje kao kuma, a sta sad, treba da mu bude ocu? Jadno to dete
ODGOVORITE f x in e 15 + 4 -

(Kurir)

Buć 25.12.2022 11:24h
Prijava komentar
Valjda makar zna cija je dete. Ako i to zna
+ 37 - 45 ODGOVORI

(Kurir)

(Telegraf)

Deo iznetih stavova bio je usmeren ka fizičkom izgledu, godinama i karakternim osobinama koje su pripisane Anđelki Prpić. Uvrede ovog tipa su često pratile moralne osude, odnosno služile su da pojačaju negativne karakteristike koje su čitaoci pripisivali Anđelki Prpić. Dodatno, ona je nipodaštavana na osnovu profesionalnih kompetencija i nazivana „lošom glumicom”, a uvrede su dolazile i zbog činjenice da je poreklom iz, kako su navodili, „sela pored Požarevca”. Pojedini komentari su sadržali i kombinaciju svih navedenih uvreda:

Zato ga je sacekala 29-12-2022 13:03h Prijavi komentar @Goca Spodoba pa jos sa priveskom... + 23 - 11 ODGOVORI	Požarevac 31-12-2022 10:31h Prijavi komentar U jednom selu se udaju za svekra,a slučajno to je selo od dotične nazovi glumice + 16 - 5 ODGOVORI
Kika 26-12-2022 22:29h Prijavi komentar Da li je mogla nize da padne... niskog je morala i inteligencije ali bas toliko... nisam se nadala. Nije ni lepa, ima nerafiniranu facu, kao i ponasanje. + 9 - 1 ODGOVORI	Deks 24-12-2022 15:49h Prijavi komentar Jaka riba, metar i pedeset, ajde bre bezi, sa spicurajka nosem i seljackim jagodicama. Glupi muskarci. + 43 - 9 ODGOVORI
Mali Rdavi 25-12-2022 13:55h Prijavi komentar @Srećno im bilo Lepa ko budjav lebac???? + 12 - 6 ODGOVORI	

(Kurir)

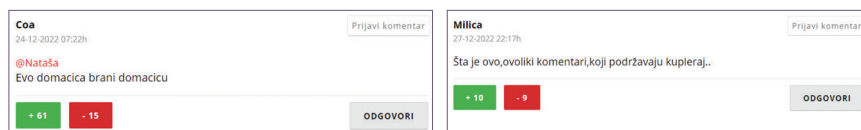
Značajna grupa komentara sadržala je podsmevanje i/ili omalovažavanje Anđelke Prpić. Najzastupljeniji su bili citati iz filmova (poput: „Kume, i ti ćeš to isto da radiš, samo sutra...” – „Maratonci trče počasni krug”) i uobičajene, ali i često vulgarne narodne „mudrosti” i druge neprikladne „pošalice” (na primer: „Kum nije dugme”, „Puče guma, ugoji se kuma!”, „a od kuma...”). Ovakvih komentara bilo je na desetine i ponavljali su se na svim portalima.

Interesantno je napomenuti da je samo 3,2% posetilaca koji su pisali komentare preispitalo ulogu partnera Anđelke Prpić, odnosno kritikovalo njegovu poziciju na isti način na koji je to učinjeno sa njom.

Mediji su konstantnim pisanjem zapravo polarizovali svoju publiku koja se podelila na dve grupe. Posetioci, koji su omalovažavali i izricali uvredljive reči upućene Anđelki Prpić na rodnoj osnovi, često su ulazili u sukob sa nemalom grupom komentatora koji su nastojali da objasne nedoslednosti u medijskim narativima i spreče neprikladno komentarisanje, kada već to mediji nisu učinili moderacijom komentara. Pokušali su da dekonstruišu širok spektar stereotipa i predrasuda koji je bio za-

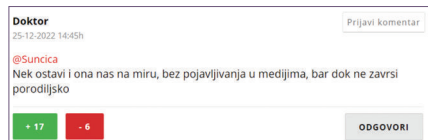
stupljen u stavovima čitalaca, ali i da objasne informacije koje su očigledno bile kreirane tako da budu zbunjujuće za deo publike.

U ovoj diskusiji zapravo je postao očigledan problem niskog nivoa medijske pismenosti i pažnje većeg dela publike, koja je komentarisala analizirane tekstove, ali nije ni preispitivala, niti nastojala da dublje razume pročitani sadržaj i na taj način uoči kontradiktorne informacije koje su objavljivane na portalima. Iako su postojali brojni komentari koji su ukazivali na to da partner Anđelke Prpić nije njen venčani kum i da je ta informacija jasno vidljiva iz medijskog teksta, nije bilo moguće ostvariti dijalog, već su informacije i nametnute karakteristike koje su u tekstovima dodeljivane Anđelki Prpić često pripisivane i osobama koje su pokušale da stanu u njenu odbranu, što je izgledalo ovako:

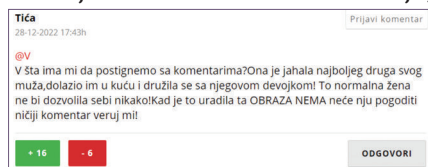
(Kurir)

Takođe, postojalo je nerazumevanje oko načina na koji objavljeni sadržaj dospeva na portale. Čitaoci su imali percepciju da se Anđelka Prpić „oglašava” i nisu razumeli da mediji tekstove kreiraju u redakcijama, bez povoda, da svakodnevno ponavljaju blago modifikovane informacije bazirane na neproverljivim iskazima neimenovanih izvora, kao i da ponavljaju izjave Anđelke Prpić stare i po nekoliko godina kako bi obezbedili sadržaj. Ukratko, nije postojala svest o tome da je prisustvo Anđelke Prpić u medijima isključivo stvar odluke urednika portala, a ne njene volje. Kada bi neko od posetilaca pokušao da ukaže na tu činjenicu, sledio bi odgovor poput ovog:

(Kurir)

I na kraju, svaki pokušaj čitalaca koji su ostavljali komentare u nadi da će zaustaviti svojevrzni linč Anđelke Prpić, posebno zbog trudnoće, nailazio je takođe na nerazumevanje, na sledeći način:

(Kurir)

Mediji su tendencioznim i konfuznim izveštavanjem o Anđelki Prpić stvorili prostor u kojem su kontinuirano iznošeni stavovi koji bi se mogli interpretirati kao rodno zasnovano nasilje – kako kroz tekstove, koji su nastali u redakcijama bez realnog povoda, tako i kroz nemoderirane komentare, gde su čitaoci mogli nesmetano da iznose svoje neprihvatljive stavove. Životni izbori Anđelke Prpić postali su predmet javne diskusije, iako ona nije prekršila nijedan zakon, niti bilo koju društvenu normu. U konkretnom slučaju, zapanjujuće je da su portali temu koja nije od javnog interesa i neopravdano zalazi u privatnost Anđelke Prpić prikazali upotrebljavajući evidentno neistinite informacije, a zatim su u nedostatku sadržaja kreirali i javnu debatu, podstičući druge nerelevantne osobe poznate javnosti da iskazuju svoje mišljenje i procenjuju duboko lične odluke Anđelke Prpić kojima ona nikog ne ugrožava. Iako je njeno pravo na privatnost donekle suženo zbog prirode posla kojim se bavi, prikazana praksa prevazilazi sve norme društveno prihvatljivog ponašanja dela novinara, urednika i posetilaca analiziranih portala.

Zaključak

Obrasci izveštavanja u sva tri slučaja i u svim analiziranim medijima bili su identični – portali su od stvarnog ili pseudodogađaja kreirali temu koja se veštački oživljavala u dužem vremenskom periodu ponavljanjem sadržaja koji često nije počivao na istinitim informacijama. Fokus je bio pomeren na privatan život žena koje se bave javnim poslom i podsticana je javna debata u kojoj se o njima dominantno diskutovalo iz rodne perspektive. Procenjivan je način na koji su one vršile rodne uloge, a posebno su se ocenjivale njihove moralne karakteristike u kontekstu dominantnih patrijarhalnih normi.

Iako su okolnosti u ova tri slučaja potpuno različite, mediji iz uzorka su u čitavom analiziranom sadržaju nastojali (i u tome su uspeali) da kroz izveštavanje privatni život javnih ličnosti pretvore u javni spektakl. Tekstovi su uglavnom bili bazirani na senzacionalističkim navodima, a u medijskom sadržaju bili su zastupljeni stavovi muškaraca (tadašnjeg supruga Nataše Bekvalac, bivšeg supruga Anđelke Stević Žugić i sestra Nikoline Pišek) koji su imali lični interes da diskredituju ove tri žene. Posetioци su tako izloženi medijskom sadržaju koji je obilovao mizoginim, patrijarhalnim stavovima i podsticani da procenjuju način na koji sve tri žene vrše rodne uloge, pretežno supruge i majke, iskazujući svoje „nezadovoljstvo” kroz brojne ponižavajuće komentare koji su sadržali

uvredljive izraze. Mediji te komentare nisu moderirali, već su podsticali javnu debatu ponavljanjem istog sadržaja u dužem vremenskom periodu, dopuštali kršenje sopstvenih pravila komentarisanja i omogućili platformu za vršenje rodno zasnovanog nasilja.

Umesto podrške ili izveštavanja baziranog na informacijama od javnog interesa (kroz faktografski ili tematski pristup – npr. o nasilju nad ženama, nepisanim normama koje sprečavaju žene da nasleđuju imovinu i sl.) i poštovanja principa dužne pažnje i poštovanja privatnosti, mediji su kroz objavljeni sadržaj kreiran u redakciji i uz pomoć komentara gradili sliku Bekvalac kao „lažne žrtve nasilja”, Nikoline Pišek kao „sponzoruše” i „vesele udovice”, a Anđelke Stević Žugić kao „nemoralne” žene. Ovaj svojevrsni medijski spin koji se sprovodio zarad komercijalnih benefita – poseta i klikova, a ne u interesu javnosti, naneo je nesagledivu štetu ovim poznatim ženama. Javnost zapravo nema nikakav interes da zna ko je novi partner Anđelke Stević Žugić i šta o tome misli njen bivši suprug. Ne postoji javni interes kada su u pitanju narušeni porodični odnosi voditeljke Nikoline Pišek, a javnost posebno ne treba da bude izložena stavovima nasilnika koji je kasnije pravosnažno osuđen za porodično nasilje nad Natašom Bekvalac.

Kroz analizirane slučajeve se može uočiti da mediji, kao društvene institucije, kreiraju platformu za vršenje rodno zasnovanog nasilja nad ženama poznatim javnosti, koje postaju primer kako se kažnjava „neposlušnost” zbog nekonformiranja sa patrijahalnom ideologijom. Perpetuiranjem stereotipa i predrasuda o poželjnom ponašanju unutar rodni uloga, promocijom mizoginih stavova i patrijarhalnih obrazaca kroz tekstove i komentare, nasilje se legitimizuje i normalizuje, čime se daje „primer” kako postupati sa ženama koje se u svakodnevnom životu suprotstavljaju ovakvim nametnutim normama. Iz tog razloga se rodno zasnovano nasilje iz digitalnog okruženja tako lako preliva u stvarni život, a mediji, kao što je predstavljeno u slučaju Nataše Bekvalac, čine i da se fizičko nasilje „preseli” u digitalno okruženje u kom se transformiše i evoluiira.

Najzad, digitalno okruženje medijima omogućava interaktivan odnos sa publikom koji, s jedne strane, proširuje polje za rodno zasnovano nasilje, dok arbitrarni principi moderacije od strane medija, uz nedovoljnu regulaciju ove oblasti, dodatno uvećavaju problem.

LITERATURA

- Amnesty International. (2018). Toxic Twitter: A Toxic Place for Women. <https://www.amnesty.org/en/latest/research/2018/03/online-violence-against-women-chapter-1-1/>
- AŽC. (2018). Percepcija i iskustvo mladih u vezi sa seksualnim uznemiravanjem: terensko istraživanje.
- https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-nasilje/Percepcija_i_iskustvo_mladih_u_vezi_sa_seksualnim_uznemiravanjem_2018.pdf
- Bogdani, N. et al. (2023). Digital Rights in a Time of Crisis: Authoritarianism, Political Tension and Weak Legislation Boost Violations. *Digital Rights Violations Annual Report 2022-2023*. BIRN. Balkan Investigative Reporting Network.
- <https://birn.eu.com/wp-content/uploads/2023/12/01-BIRN-Digital-Rights-Violations-Annual-Report-2022-2023.pdf>
- Cvetinčanin Knežević, H. (2020). Digitalno okruženje i rodno zasnovano nasilje – prilog proučavanju. *Antropologija* 20, sv. 3, 141-160,
- <https://www.antropologija.com/index.php/an/article/view/54/52>
- Cvetinčanin Knežević, H. (2022). *Pojmovnik rodno zasnovanog nasilja počinjenog posredstvom tehnologije*. UNFPA.
- https://serbia.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/pojmovnik_rodno_zasnovanog_nasilja_posredstvom_tehnologije.pdf
- Čalovska Dimovska, N. (2024). *Analysis of the legislation related to Technology Facilitated Gender Based Violence*. UNDP. Vlada Republike Koreje.
- <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-12/final-analysis-tf-gbv.pdf>
- GREVIO. (2021). *General Recommendation No. 1 on the digital dimension of violence against women*.
- <https://rm.coe.int/grevio-rec-no-on-digital-violence-against-women/1680a49147>
- Kleut, J., Prodanović, D. (2021). *Monitoring kršenja prava na privatnost u medijima*. Partneri Srbija.
- <https://www.partners-serbia.org/public/news/monitoring-medija-publikacija.pdf>
- Krivični zakonik („Sl. glasnik RS”, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 i 94/2024)
- Krivokapić, N. et al. (2015). *Vodič dobre prakse i regulatorni modeli za odgovorno objavljivanje onlajn komentara*. SHARE fondacija.
- https://www.sharefoundation.info/wp-content/uploads/vodic-pravni_ii_web.pdf
- Milivojević, A. (2024). *Rodno zasnovano digitalno nasilje u Srbiji: Pregled trendova*. SHARE fondacija.

- <https://www.sharefoundation.info/wp-content/uploads/Rodno-zasnovano-digitalno-nasilje-u-Srbiji.pdf>
- Mršević, Z. (2013). *Kvalitativna analiza medijskog izveštavanja o nasilju nad ženama u Srbiji*. Program Ujedinjenih nacija za razvoj (United Nations Development Program). <https://www.undp.org/sr/serbia/publications/kvalitativna-analiza-medijskog-izvestavanja-o-nasilju-nad-zenama-u-srbiji>
- Nelson, M. N., Ksiazek, T. B., & Springer, N. (2021). Killing the Comments: Why Do News Organizations Remove User Commentary Functions? *Journalism and Media*, 2(4), 572-583. <https://doi.org/10.3390/journalmedia2040034>
- Noorlander, P., Gačanica, L., Gorjanc-Prelević, T. (2022). *Suzbijanje govora mržnje – evropski standardi i praksa: Priručnik*. Akcija za ljudska prava Human Rights Action (HRA).
- <https://www.hraccion.org/wp-content/uploads/2022/05/Prirucnik-za-suzbijanje-govora-mrznje-esip-FINAL-19-7-2022.pdf>
- Pavlović, S. (2020). *Svest, iskustva i strategije srednjoškolki i srednjoškolaca za imenovanje problema digitalnog seksualnog i rodno zasnovanog nasilja – izveštaj za Srbiju*. Autonomni ženski centar, Centar za edukaciju, savetovanje i istraživanje, Fondacija INDERA, Žene za žene zajedno protiv nasilja.
- https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2020/Digitalno_nasilje_i_mladi-izvestaj_z_a_Srbiju.pdf
- Radoičić Nedeljković, A., Glišić, M. (2022). *Ispred ekrana: Istraživanje o rodno zasnovanom nasilju u digitalnom prostoru*. Udruženje građana za borbu protiv trgovine ljudima i svih oblika nasilja nad ženama – ATINA. <http://www.atina.org.rs/sites/default/files/Ispred%20ekrana%20sa%20koricom.pdf>
- Radoičić, A. (2020). *Iza ekrana: Analiza zloupotreba žrtava trgovine ljudima u digitalnom okruženju*. Udruženje građana za borbu protiv trgovine ljudima i svih oblika nasilja nad ženama – ATINA. <http://www.atina.org.rs/sites/default/files/Iza%20ekrana%20Analiza%20zloupotreba%20%C5%B8rtava%20trgovine%20ljudima%20u%20digitalnom%20okru%C5%BEenju.pdf>
- Radulović Đ. et al. (2024). Concerns Grow over AI-Generated Abusive Content among Children. BIRN. <https://balkaninsight.com/2024/03/12/concerns-grow-over-ai-generated-abusive-content-among-children/>
- Republički zavod za socijalnu zaštitu. (2023). *Punoletni u sistemu socijalne zaštite u 2022. godini*.
- Punoletni u sistemu socijalne zaštite u 2022. godini
- Republički zavod za statistiku. (2024). *Punoletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2023*.
- <https://publikacije.stat.gov.rs/G2024/Pdf/G20245714.pdf>
- Semenzin, S., & Bainotti, L. (2020). The Use of Telegram for Non-Consensual Dissemination of Intimate Images: Gendered Affordances and the Construction of Masculinities. *Social Media + Society*, 6(4). <https://doi.org/10.1177/2056305120984453>

- Strategija razvoja digitalnih veština u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine („Sl. glasnik RS”, br. 21/2020 i 8/2023)
- Strategija razvoja obrazovanja i vaspitanja u Republici Srbiji do 2030. godine („Sl. glasnik RS”, broj 63/2021)
- Strategija razvoja sistema javnog informisanja u Republici Srbiji za period 2020–2025. godine („Sl. glasnik RS”, broj 11/2020)
- Strategija za mlade u Republici Srbiji za period od 2023. do 2030. godine („Sl. glasnik RS”, broj 9/2023)
- Strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine („Sl. glasnik RS”, broj 103/2021)
- Strategija za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici za period 2021–2025. godine („Sl. glasnik RS”, broj 47/2021)
- Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2022. do 2030. godine („Sl. glasnik RS”, broj 12/2022)
- Strategija zaštite podataka o ličnosti za period od 2023. do 2030. godine („Sl. glasnik RS”, broj 94/2016)
- UNS & NUNS. (2024). *Kodeks novinara i novinarki Srbije*. Savet za štampu. <https://savetzastampu.rs/wp-content/uploads/2024/12/KODEKS-novinara-i-novinarki-2025-korekcija.pdf>
- U-Report. (2020). Anketa o bezbednosti na internetu/prevencija online seksualnog nasilja, <https://serbia.ureport.in/opinion/1665/>
- U-Report. (2022). Anketa o načinu izveštavanja medija o nasilju nad devojkama, devojkama i ženama, <https://serbia.ureport.in/opinion/3157/>
- UNWomen. (2023). *The Dark Side of Digitalization. Technology-facilitated Violence against Women in Eastern Europe and Central Asia*. https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2024-01/research-tf-vaw_full-report_24-january2.pdf
- Zakon o elektronskim medijima („Sl. glasnik RS, broj 92/2023)
- Zakon o javnom informisanju i medijima („Sl. glasnik RS”, broj 92/2023)
- Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnološkog kriminala („Sl. glasnik RS”, br. 61/2005, 104/2009, 10/2023 i 10/2023)
- Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici („Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori”, broj 12/2013)
- Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, izmenjene u skladu sa Protokolom broj 11, protokola uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 4 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kojim se obezbeđuju izvesna prava i slobode koji nisu uključeni u Konvenciju i prvi Protokol uz nju,

Protokola broj 6 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne, Protokola broj 7 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 12 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i Protokola broj 13 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne u svim okolnostima („Sl. list SCG – Međunarodni ugovori”, br. 9/2003, 5/2005 i 7/2005 i „Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori”, br. 12/2010 i 10/2015)

- Zakon o rodnoj ravnopravnosti („Sl. glasnik RS”, broj 52/2021)
- Zakon o sprečavanju nasilja u porodici („Sl. glasnik RS”, br. 94/2016 i 10/2023)
- Zakon o zabrani diskriminacije („Sl. glasnik RS”, br. 22/2009 i 52/2021)

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.624:004.738.5(497.11)
343.63-055.2(497.11)

NE lajkuj nasilje : istraživanje o digitalnom nasilju
prema ženama i devojkama u Srbiji / [urednica Jelena
Hrnjak]. - Beograd : Udruženje građana za borbu protiv
trgovine ljudima i svih oblika nasilja nad ženama - "Atina",
2025 (Beograd : Skripta Internacional). - 182 str. : graf.
prikazi, tabele ; 24 cm

Tiraž 100. - Str. 8-10: Predgovor / Jelena Hrnjak. -
Napomene i bibliografske reference uz tekst. -
Bibliografija: str. 177-180.

ISBN 978-86-82960-03-4

а) Родно засновано насиље -- Интернет -- Србија
б) Жртве насиља -- Жене -- Србија

COBISS.SR-ID 182485001